

บรรณานุกรม

๑. เอกสารชั้นต้น

๑.๑ เอกสารที่ยังมิได้มีการตีพิมพ์

เอกสารตัวเขียน หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

จดหมายเทศุรชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑ เลขที่ ๖. เรื่องบัญชีเงินส่วยอากรสุรา
บ่อนเบี้ย สมภักษรและตลาด .

จดหมายเทศุรชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๑ เลขที่ ๓๓. เรื่องตั้งเจ้าภาษีน้ำมันยาง
เมืองพิจิตร .

✓ จดหมายเทศุรชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๑ เลขที่ ๓๑๕. เรื่องบัญชีจ่ายพระราชทรัพย์
ในการกุศล .

✓ จดหมายเทศุรชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๕ เลขที่ ๕. เรื่องบัญชีกระแสพระราชดำริ
ว่าควยราชการที่พญวน .

จดหมายเทศุรชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๕ เลขที่ ๕๘. สารตราตั้งเจ้าพระยาจักรี
เรื่องตั้งเงินโพเป็นหมื่นศรีอากร นายอากรสมภักษร นครชัยศรี .

จดหมายเทศุรชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๗ เลขที่ ๒๖๒/๒. หนังสือพระยามหาอำมาตย์
ถึงเมืองพิษณุโลก .

✓ จดหมายเทศุรชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๗ เลขที่ ๒๗๕. ตั้งนายยังเป็นหมื่นศรีสารวจ
นายอากร .

จดหมายเทศุรชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๘. สารตราตั้งถึงเมืองนครชัยศรี ตั้งนาย
อากรไม้ไผ่สีสุก .

จดหมายเทศุรชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๘ เลขที่ ๒๖๔/๒. หนังสือถึงเมืองสุพรรณให้
ชำระบฎรายท่ารายนายอากร .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๑๐ เลขที่ ๗๑. ให้เลขไพร่เมืองฉะเชิงเทรา เก็บเวรสวย .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๑๐ เลขที่ ๑๕๐/๑. สารตราพระยามหาอำมาตย์ถึงพระยาชัยนาท ให้เอาตัวขุนวิเศษ นายอำเภอมาไต่สวน .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๑๐ เลขที่ ๒๐๘. สารตราถึงกรุงเทพฯ เรื่อง นารามฎรคูโค .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๑๒ เลขที่ ๔๔. หนังสือถึง ๑๐ หัวเมือง เหนือส่งผู้ชักขึ้นชำระ .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๑๒ เลขที่ ๔๗. เรื่องตั้งเงินกักเป็นนายอากรสุราเมืองพิชัย .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๑๒ เลขที่ ๑๗๒/๒. เรื่องตั้งเงินหุคเป็นหมื่นพัฒนาสมบัตินายอากรบ่อนเบี้ยนครสวรรค์ .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๑๓ เลขที่ ๑๔๓. บัญชีรายชื่อผู้ค้าอากรสุราสมภักษร .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๑๕ เลขที่ ๗๗. เรื่องให้ชาหลวงเดินสวนใหญ่ .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๑๕ เลขที่ ๑๔๘. บัญชีฝ่ายพลเรือนที่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๑๖ เลขที่ ๑๔๘. บัญชีเงินขึ้นพระคลังสินค้า .

จดหมายเนครุชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๑๖. เรื่องกรมหลวงวงศาธิราชสนิทกราบทูลเรื่องภาษีสุกร .

จดหมายเทศน์รัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๐ เลขที่ ๔๘. เรื่องตั้งเจ้าภานีสุมคตินสอ
และของ ๒๒ สิ่ง.

จดหมายเทศน์รัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๑ เลขที่ ๖๔. เรื่องค้นร่างภานีสละคร.
กองจดหมายเทศน์แห่งชาติ กรมกิลปากร

เอกสารรัชกาลที่ ๔, ราชการกรมพระกลาโหม จ.ศ. ๑๒๑๓ ปีกฎเล่ม ๑.

เอกสารรัชกาลที่ ๕, กษ. ๖.๕/๓๕, "ขออนุญาตทำบ่อแร่เมืองนครศรีธรรมราช"
(๒๖ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๓ - ๒๘ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๕).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, กษ. ๘.๒/๕๘, "ประกาศคลองสวัสดิ์เปรมประชากร".

เอกสารรัชกาลที่ ๕, กษ. ๘.๔ ก/๓๘, คดีความที่นา "เรื่องที่น่าซึ่งเกี่ยวของ
ควยบริษัทชุกคลองแลคนาสยาม" (๘ กันยายน - ๒๘ มกราคม ร.ศ. ๑๑๘).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, กษ. ๘.๔ ก/๔๒, "เรื่องกองตระเวนเข้าขับไล่แลเอา
ไฟเผาบ้านเรือนข้าราชการและราษฎรผู้แพคคี่แก่บริษัททางคลองรังสิต"
(๑๔ พฤศจิกายน - ๑๖ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๑/๓, "คดีความศาลกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเรื่อง
เงินภาษีอากร" (เมษายน ร.ศ. ๑๐๘ - ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๐).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๑/๔๘, "เรื่องจัดตั้งกรมสำรวจหรือกรมตรวจ"
(๖ ธันวาคม - ๘ มกราคม ร.ศ. ๑๒๖).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค.๕.๑/๑๐, "เรื่องความเห็น มิสเตอร์ มิตเชล อินเนส"
จัดระเบียบงบประมาณปี ๑๑๗ (๘ กันยายน - ๓๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๗).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๑๔/๒, "หนังสือกราบทูล ฯ เรื่องเกี่ยวกับการเงิน
และการภาษีอากร" (เมษายน ร.ศ. ๑๐๘).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๑๔/๕, "เรื่องเงินภาษีอากรต่าง ๆ" ศำกราบบังคม
ทูลเรื่องเงินภาษีอากรต่าง ๆ ของกรมหมื่นนราธิป ๑" (๑๑ สิงหาคม -
๑๑ กันยายน ร.ศ. ๑๑๑).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๑๔/๖, "รายงานการประชุมของหอรัษฎากรพิพัฒน์
รายงานกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์และคนอื่น ๆ" (๒ กันยายน - ๑๔
กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๐๘).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๑๔/๘, "เรื่องความภาษีอากร" (๑๑ กรกฎาคม ร.ศ.
๑๑๐ - ๔ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๑).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๑๔/๑๖, "ความเห็น มร. เซลอินเนส เรื่องจะเลิก
ภาษีอากรตามมณฑลต่าง ๆ" (๒๕ เมษายน - ๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๓).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๑๔/๓๑, "เรื่องเงินภาษีอากร" (ไม่มีปี).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๑๔/๒ ก./๑๘, "เรื่องจัดการอากรค่าน้ำเป็นรัฐบาล"
(๒๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕ - ๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๘).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๒๑/๑๓, "เรื่องขุนนางจีนเข้ามากรุงเทพ ฯ
๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๖" (๒๓ พฤศจิกายน - ๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๖).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๒๑/๑๔, "เรื่องสโมสรจีน" พระราชหัตถเลขาพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงเจ้าพระยามรธาหลวงวันที่ ๓๐ กันยายน
ร.ศ. ๑๒๘.

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๒๑/๒๓, "เรื่องราชทูตจีนที่กรุงปารีส ขอให้รัฐบาล
สยามกรุณาแก่พวกจีนที่ก่อการจลาจล" (๑๑ กรกฎาคม - ๒๐ สิงหาคม
ร.ศ. ๑๒๘).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ค. ๔๑/๔๓, "ข่าวหนังสือพิมพ์ เกี่ยวกับไทยเล่ม ๔ คำแปล

หนังสือพิมพ์จีน ว่าด้วยเรื่องต่าง ๆ ศก ๑๒๘" (๑๑ เมษายน - ๒ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ม. ๒.๑๑/๖, "เรื่องประชุมเทศาภิบาลปี ร.ศ. ๑๑๘".

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ม. ๒.๑๑/๑, การประชุมเทศาภิบาล, "เรื่องประชุมเทศาภิบาล ร.ศ. ๑๑๕" (๑๒ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๕-๑๘ กันยายน ร.ศ. ๑๑๕).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ม. ๒.๑๔/๔๗, "เรื่องรายงานพระวิสุทธิกษัตริย์พัฒนาตรวจการจับปลาในมณฑลพิษณุโลกและนครสวรรค์" (๒๕ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๘).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ม. ๒.๑๔/๕๑, "เรื่องรายงานมิสเตอร์ไชลด์ ไปตรวจราชการสรรพากรมณฑลราชบุรี" (๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๘ - ๑ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๑).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ม. ๒.๑๔/๕๖, "เรื่องพระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้พระยาศรีสุนทรเทพ ออกตรวจราชการ เมืองจันทบุรี" (เดือน ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๗).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ม. ๒.๑๔/๕๘, "เรื่องพระยาสุโขทัยรายงานตรวจจัดการราชการเมืองตานี" (๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ม. ๒.๑๔/๗๔, "เรื่องเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสด็จตรวจราชการหัวเมืองบักขี้ไต ร.ศ. ๑๑๕".

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ม. ๔๘/๒๗, "เรื่องผลประโยชน์เมืองหนองจิก และเมืองแขก ๗ หัวเมือง" (๑๖ กันยายน - ๒๕ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๕).

เอกสารรัชกาลที่ ๕, ม. ๔๘/๗๐ "เรื่องรายงานการบ้านเมือง ๆ รามัญ ร.ศ. ๑๑๓" (๑๖ กันยายน - ๑๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๓).

๑.๒ สิ่งพิมพ์รัฐบาล

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑

๒. เอกสารชั้นรอง

วิทยานิพนธ์ภาษาไทย

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. "สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคว่าง
ราชานุภาพกับกระทรวงมหาดไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะ
รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๐๕. (อัครสำเนา).

ทองดี กาลบุตร. "การพัฒนาทางการคลัง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๐๘. (อัครสำเนา).

ทองใบ วงษ์เชษฐา. "ประวัติการปกครองประเทศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์."
วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต แผนกวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ๒๕๐๕. (อัครสำเนา).

บุญรอด แก้วกันหา. "การเก็บช่วยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ -
๒๔๑๑)." วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ คณะอักษร
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๘. (อัครสำเนา).

พรเพ็ญ สันตระกูล. "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔)." วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต
แผนกประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๗.
(อัครสำเนา).

สงวน เล็กสกุล. "งานปฏิรูปในรัชกาลที่ ๕." วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญา
โท ทางรัฐศาสตร์ ในลักษณะวิชาประวัติศาสตร์การปกครอง ม.ป.ท.
(อัครสำเนา).

วารสาร

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "อำนาจทางการเมืองของอาณาจักรสุโขทัย," วารสาร
ธรรมศาสตร์, ๕(ตุลาคม - มกราคม, ๒๕๑๘ - ๙), ๖๒.

ณรงค์ พ่วงพิศ. "บทบาทคนจีนในการประมุขภาชีอาณาจักร," วารสาร
ธรรมศาสตร์, ๕(ตุลาคม - มกราคม, ๒๕๑๘ - ๙), ๘๔ - ๘.

ทานาเบ, ชีเกฮารุ. "การชลประทานเพื่อการเกษตรในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ
ของไทย," วารสารธรรมศาสตร์, ๕(ตุลาคม - มกราคม, ๒๕๑๘ -
๙), ๘๓.

มาลัย หุวนันท์. "การตรวจสอบภาชีอาณาจักรในสมัยรัชกาลที่ ๕" เอกสารสำนักงาน
ก.ค.ภ., ๔(กรกฎาคม, ๒๕๐๖), ๕๖ - ๘๑.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. "สภาพชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมลานนาไทย," ศิลปากร,
๑๘(มกราคม, ๒๕๑๘), ๕๖.

หนังสือ

เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์. แนวทางพระราชดำริทางการเมืองใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด
คิวพร, ๒๕๑๐.

ขจร สุขพานิช. ฐานันดรไพร. เอกสารโรเนียว .

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. ฝรั่งศักดิ์นิญ. พระนคร: ก้าวหน้า, ๒๕๐๔.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. เศรษฐกิจของเมืองชัยนาทสมัยโบราณ. เอกสาร
โรเนียว

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ .

๔ เล่ม. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, เล่มที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๓
 เล่ม ๒ - ๔ พ.ศ. ๒๕๐๔.

จักรปรานี, หลวง. นิราศพระปฐม. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๑๓. (พิมพ์เป็น
 อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางสาวเฉลียว วิไลรัตน์ ณ เมรุวัดสัมประ
 หวน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ๔ เมษายน ๒๕๑๓).

จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร: คลังวิทยา,
 ๒๕๐๕.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ภาค ๗. พระนคร:
 โสภณพิพรรฒนาการ, ๒๔๗๗. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิง
 ศพ มหาอำมาตย์โทหม่อมเจ้าอาร์งศิริ ศรีวิช ๗ เมรุวัดมกุฏกษัตริยา
 ราม ๒ กรกฎาคม ๒๔๗๗).

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีไปมากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม
พระยาวชิรญาณวโรรส. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนาการ, ๒๔๗๒.
 (พิมพ์พระราชทานแจกเนื่องในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสนองพระเดช
 พระคุณในวันตรงกับวันเสด็จสวรรคต ๒๓ ตุลาคม, ๒๔๗๒).

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. "ความคิดทางเศรษฐกิจของพระยาสุรียานุวัตร," ใน
เศรษฐกิจการเมือง Political Economy หรือเศรษฐกิจวิทยาเล่ม ๓
 โดยพระยาสุรียานุวัตร. พระนคร: บริษัทพิมพ์การพิมพ์จำกัด, ๒๕๑๔.
 (ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ นางกฤษณี วรเศริน ณ เมรุวัดธาตุทอง
 กรุงเทพมหานคร วันพุธที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๑๔).

ชัยอนันต์ สมุทวานิช. ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย. พระนคร: นำอักษร
การพิมพ์, ๒๕๑๘.

/ แชร่วาส, นิโคลาส. ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักร
สยาม (ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์). แปลโดยสันต์ ท. โกมลบุตร.
พระนคร: กาวหนา ๒๕๐๖.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยา
บำราบปรปักษ์. ภาคปลาย. ๑๑ เล่ม. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๑๒.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์มหาบุรุษ. ๒ เล่ม.
พระนคร: โรงพิมพ์เทพไพศาล, ๒๕๐๘.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ
ภาค ๑๕ คำนานาภาษีอากรบางอย่างกับพระนิพนธ์อชิบาย. พระนคร: โรง
พิมพ์อักษรสาส์น, ๒๕๑๒. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
นายหิรัญ สุตะบุตร ณ. เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส
๒๔ ธันวาคม ๒๕๑๒).

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. พระราชพงศาวดาร
กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒. พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๑.

/ คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. พระราชพงศาวดาร
กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๘.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. กับราชเสนา,
พระยา. เทศาภิบาล. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม. ๒๕๕๘.

ถิ่น รัตติก (ผู้แปล). กฎหมายโคสาราษฎร์. หน่วยวิจัยทางสังคมและมนุษย-
วิทยา คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๖.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑.
พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๔.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓.
พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๔.

ประเสริฐ ณ. นคร (ผู้เรียบเรียง). มังรายศาสตร์. พระนคร: โรงพิมพ์เลียง
เชียงใหม่เจริญ, ๒๕๑๔. (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพหลวง-
โศทรกิตยานุพันธ์).

ปาลเลือกแก้ว, สังฆราช. เล่าเรื่องเมืองสยาม. แปลโดยสันต์ ท. โกลมบุตร.
พระนคร: ก้าวหน้า, ๒๕๐๖.

พระคลังมหาสมบัติ, กระทรวง. กรมพระจันทบุรี (เมื่อดำรงตำแหน่งเสนาบดี-
กระทรวงการคลัง). พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๔.
(พิมพ์แจกในงานรับพระอัฐิพระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ).

พิชาน คโนทัย. กฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา,
๒๕๑๗.

พิสุทธิพาณิชย์ลักษณ์, หลวง. มหารัชฎาธิเบนท์. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์,
๒๔๘๑.

ราชาธิวาส, สำนักวัด. จากกรุงคบท. พระนคร: มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๔๘๔.
(เจ้าภาพพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานศพนายคุณบุญ แซ่หว่อง, ๒๔๘๔).

ลาดูแบร์. ราชอาณาจักรสยาม (จดหมายเหตุลาดูแบร์ฉบับสมบูรณ์) แปลโดย
สันต์ ท. โกลมบุตร. พระนคร: ก้าวหน้า, ๒๕๑๑.

แลงกาค์, ร. ประวัติศาสตร์กฎหมาย, กฎหมายตราสามดวง (บางลักษณะ).
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๗.

- วิชัย ประสงค์สิท. ประวัติและวิวัฒนาการกรมสรรพากร. พระนคร: เอกศิลป์การพิมพ์, ๒๕๐๖.
- วิไลภา บุรุษพัฒน์ "ความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย," ชาวจีนในประเทศไทย. ชจคภัย บุรุษพัฒน์ ผู้รวบรวม. กรุงเทพฯ: แพรวศึกษา, ๒๕๑๗.
- วิวัฒน์ไชย, พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า, คำบรรยายกฎหมายการคลัง. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสาส์น, ๒๕๐๔. (กรมสรรพากรพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิวัฒน์ไชย ณ. เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส๑ เมษายน, ๒๕๐๔).
- เวลา, วอลเตอร์ เอฟ. แผ่นดินพระนั่งเกล้า ฯ. แบลโคย นิจ ทองโสภิต. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔.
- เวลส์, คอวิธ. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. แบลโคย กาญจน์ สมเกียรติกุลและยุพา ชุมจันทร์. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๔.
- ศิลป์ากร, กรม. ประชุมพงศาวดาร ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. ๑๓ เล่ม. พระนคร: กาวหน้า, ๒๕๑๓.
- ศิลป์ากร, กรม. หนังสือคำให้การของชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ. พระนคร: - คลังวิทยา, พ.ศ. ๒๕๑๕.
- ศิลป์ากร, กรม. พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงแถลงพระบรมราชาธิบาย แก่ไขการปกครองแผ่นดิน. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๓.
- ศิลป์ากร, กรม. เอกสารครอว์ฟอร์ด. แบลโคย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. นครหลวง: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๕.

- / สรรพากร, กรม. เรื่องกรมสรรพากรนอก. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสาสน์,
 ๒๕๐๕. (กรมสรรพากรจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉลองวันประสูติ ครบรอบ
 ๑๐๐ ปีของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ วันที่ ๒๑
 มิถุนายน ๒๕๐๕).
- สุนัย ราชภัฏทวารักษ์. ภูเก็ต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๗. (พิมพ์
 ในโอกาสอายุครบ ๖๐ ปี., ๒๕๑๗).
- สุรพงษ์ ชัยนาม. มาฆและสังคมนิยม. พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๗.
- / เสถียร ศกุนตลา. ประวัติศาสตร์ไทยฉบับพัฒนาการ. ๒ เล่ม..พระนคร: อักษร
 เจริญทัศน์, ๒๕๐๖.
- / เสถียร ลายลักษณ์. ประชุมกฎหมายประจำศก. พระนคร: โรงพิมพ์เคลิเม็ด,
 ๒๔๗๘. เล่ม ๑ - ๑๓.
- / อนุমানราชชน, พระยา. ตำนานสกุลากกร. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, พ.ศ.
 ๒๔๘๒ (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ
 พร้อมพงศ์อิริราช ต้นฉบับจากกรมศิลปากร, ๒๔๘๒).
- อนุমানราชชน, พระยา. ภาชีอากรและการค้าสำเภาส้มัยก่อน. พระนคร: โรง
 พิมพ์ไทยเกษม, ๒๔๘๔.
- อรัญ พรหมชมพู. ไทยกิ่งเมืองขึ้น. พระนคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๔๘๓.
- อิศวาหุ [มิ่งกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ]. "ยิวแห่งบูรพาทิศ"
 และ "เมืองไทยจึงตื่นเกิด" ในพระประวัติของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
พระสมมุตอมรินทร์ (พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ). ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ พ.ศ.
 ๒๕๕๕ (ข้าราชการกรมราชเลขาการพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิง
 พระศพ ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร พ.ศ. ๒๕๕๕.

ภาษาอังกฤษหนังสือพิมพ์

The Bangkok Time, Friday, June 17, 1904.

วิทยานิพนธ์ภาษาอังกฤษ

Brown, Ian Gerge. "The Ministry of Finance and The Early Development of Modern Finance Administration in Siam, 1885 - 1910." Unpublished Ph.D. Thesis, University of London, 1975.

Wira Wimoniti. "Historical Patterns of Tax Administration." Unpublished Master's Thesis, Faculty of Public Administration Thammasat University, 1961.

วารสารภาษาอังกฤษ

Yu, Chung Hsun. "Capitalist Development and the Oversea Chinese Economy: Thailand," The Developing Economies, 9(September, 1971), 248.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Hicks, John. A Theory of Economic History. Oxford University Press, 1969.

Ingram, James C. Economic Change in Thailand, 1850-1970. London: Oxford University Press, 1971.

Manich Jumsai, M.l. King Mongkut and Sir John Bowring.

Bangkok: Chalermnit, 1970.

Marx, Karl. Capital: A Critique of Political Economy.

(np.,nd.)

Skinner, William G. Chinese Society in Thailand: an..

Analytical History. Itaca: Cornell University Press, 1957.

Weber, Max. General Economic History. Glenco, IU: Free Press,
1950.

Wittfogel, Karl August. Oriental Despotism: A Comparative
Study of Total Power. New Haven: Yale University Press,
1966.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ตำนานอากรรักษาเกาะ

หนังสือพื้นวิเศษอักษรนายเวรกรมท่าเจ้าจำนวน มายังท่านพระยาวิเชียรขีปติพระ
 ระของ พระยาสาครสงคราม พระยาพิพิธพิสัย พระยาพิไชยชลบุรี ด้วยจีนกิมตุ่นทำเรื่อง
 ราวขึ้นให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เติมจีนแป๊ะผู้เป็นที่ขุนรักษาสมุททิตรี เป็นนายอากรเจ้า
 ของเกาะในทะเลฝั่งตะวันออกที่ขึ้นอยู่ในแขวงเมือง บางละมุง ระของ จันทบุรี เมืองตราด
 เมืองปัจจันตคิริ เขตระวางสลัดศักรุเข้าพักอาศัยในเกาะ และหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะซื้อขาย
 ท้ามาหากินแก่พรรคพวกของตัวฝ่ายเดียว ขอถวายกำไรที่ซื้อหาได้ ให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน
 ปีละ ๑๓ ซึ่ง ขุนรักษาสมุททิตรีรักษาเกาะหาสิ่งของซื้อขายได้ ๒ ปีแล้ว มีกำไรหาบวเงิน
 ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายไม่ จีนกิมตุ่นเห็นว่ายังมีกำไรอยู่ ขอประมูลเงินขึ้นทูลเกล้า ฯ อีก ๑๐
 คำสิ่ง รวมเติมประมูลเป็นเงิน ๑๓ ซึ่ง ๑๐ คำสิ่ง ถ้ารักษาเกาะซื้อขายสิ่งของครบปีมีกำไร
 จะบวเงินขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายอีกนั้น ได้หาตัวขุนรักษาสมุททิตรีนายอากรรักษาเกาะคนเก่ามา
 ว่ากล่าวให้สู้ประมูล ขุนรักษาสมุททิตรีนายอากรคนเก่าว่าอากรสูงอยู่แล้วไม่รับประมูลยอมให้จีน
 กิมตุ่นรับทำตามเรื่องราวนั้น ได้นำเรื่องราวจีนกิมตุ่นและคำขุนรักษาสมุททิตรีนายอากรคนเก่า
 ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว มีพระบรมราชโองการตรัสเหนือ
 เกล้า ฯ สั่งว่า ได้เสด็จออกไปประพาสในทะเลฝั่งตะวันออกจนถึงเมืองตราด ฝั่งตะวันตก
 จนถึงเมืองสงขลา ได้ทอดพระเนตรเห็นฝั่งและเกาะในทะเลฝั่งตะวันตก ตะวันออก ทุกแห่ง
 ทุกตำบล และทรงพระราชดำริเห็นว่า เกาะในทะเลเป็นที่เปลี่ยวอ้ายสลัดศักรุจะเข้าพักอาศัย
 แอบแฝงอยู่ได้ แต่เกาะในทะเลฝั่งตะวันตกนั้นมีรังนก นายอากรรังนกแต่งคนออกไประวางรักษา
 อยู่ ถ้ามีสลัดศักรุมาเมื่อใดใครรู้เร็ว แต่เกาะในทะเลฝั่งตะวันออกนี้ แต่ก่อนมีนายอากรฟอง
 เตาคะนุกอยระวางรักษาอยู่ อ้ายสลัดศักรุไปมาอาศัยก็เป็นที่เกรงขามบ้าง และเมื่อในแผ่นดิน

ที่มา : สมเด็จเจ้าพระยาฯ ทรงพระราชทานภาพ, "ตำนานภาษีอากรบางอย่าง," เรื่องเดิม, หน้า ๕๓-๕๖.

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่า มีนายอากรเก็บฟองเต่า มาซื้อขายเป็นการขาย โปรค ๆ ให้อีกเล็กเสี่ย ตั้งแต่ขึ้นมาเกาะในทะเลฝั่งตะวันออกไม่มีผู้ใครระวังรักษาพวกสลัดศักรุกำเวียบเข้าอาศัยที่เรือลูกค้าได้ไปเนื่อง ๆ ตัวเต่าที่อาศัยขึ้นถ่ายฟองในเกาะนั้น พวกจีนไหหลำมาตั้งกองจับฆ่าเอาเนื้อทำเค็มออกไปซื้อขายจนเป็นสินค้าได้ และคนในกรุงเทพฯ คนหัวเมืองก็พากันเอาอย่างจับตัวเต่าตัวกระฆ่ากินและซื้อขายบ้าง จนตัวเต่าตัวกระในเกาะสาบสูญไปเกือบจะหมดอยู่แล้ว การก็ไม่เป็นประโยชน์สิ่งใดกับแผ่นดิน จึงโปรดเกล้า ๆ ให้อักรักษาท่านเสนาบดีหังปวงจำ เกาะในทะเลนี้จะต้องให้เป็นที่เปลี่ยว คีหรือจะให้มีเจ้าของคอยระวังรักษาอยู่เหมือนอย่างแต่ก่อนดี ท่านเสนาบดีหังปวงก็ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า มีผู้รักษาเป็นเจ้าของนั้นดี มีคุณหลายประการ หังไ้ไม่มีเจ้าของระวังรักษานั้นไม่มีคุณและประโยชน์สิ่งใด และซึ่งขุนรักษาสมุทรรักษาเกาะมาถึง ๒ ปีแล้วมีกำไรไม่บวกเงินขึ้นให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน จึงมีคุณเห็นว่าอากรยังมีกำไรอยู่ ขอรับรักษาเกาะและหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะซื้อขายตามพิศเคิมประมูลเงินขึ้นอีก ๑๐ คำสิ่ง รวมเคิมประมูล ๑๓ ซึ่ง ๑๐ คำสิ่งนั้นมีความชอบอยู่ ให้ตั้งเงินมีคุณเป็นผู้รักษาเกาะ และหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะต่อไปเกิด แต่เกาะสี่ซังเป็นเกาะหน้าคานมีผู้คนระวังรักษามากอยู่แล้วให้อีกเสี่ย และไม้กฤษณาหวายพิศเคิมซึ่งเกิดในเกาะต่าง ๆ เป็นของสำหรับไพร่ส่วยตัดส่งส่วยทูลเกล้า ๆ ถวายและใช้ราชการเบ็ดเสร็จจะห้ามเสี่ยไม่ได้ ไพร่ส่วยจะร้องขาด และของอื่น ๆ ที่มีในเกาะให้เป็นสิทธิ์แก่ผู้รักษาเกาะนั้น เจ้าจำนวนได้เรียกนายประกันเงินมีคุณไว้มั่นคง สมควรกับเงินของหลวงอยู่แล้ว จึงตั้งเงินมีคุณเป็นที่ขุนรักษาสมุทรออกมารักษาเกาะในทะเลฝั่งตะวันออก ตั้งแต่ ๗ วันอังคารขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นนพศกสืบไป และให้ขุนรักษาสมุทรส่งเงินเข้าท้องพระคลังเดือน ๔ งวดหนึ่งเงิน ๑๓ ซึ่ง ๑๐ คำสิ่งให้ครบจงทุกปีอย่าให้เงินของหลวงค้างลงงวดมีแต่จำนวนหนึ่งได้นั้น ให้ผู้ว่าราชการเมืองกรมการหมายให้นายกำนัน นายบ้าน นายอำเภอ ประกาศว่าร้องราษฎรซึ่งอยู่ในแขวงบ้านแขวงเมืองให้รู้ทั่ว ว่าเกาะในทะเลฝั่งตะวันออกนี้ ให้ขุนรักษาสมุทรรับอาสาเป็นเจ้าของระวังรักษาส่งเงินเข้าท้องพระคลังเป็นประโยชน์กับแผ่นดินแล้ว หามอย่าให้ราษฎรคนใดคนหนึ่งไปหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะและตัดฟันไปซื้อขายตามอำเภอใจเหมือนแต่ก่อน ถ้าราษฎรคนใดจะไปทำมาหากินในเกาะ ทำไร่ ทำสวน และตัดฟันซื้อขายเป็นอาณานิคมประโยชน์ ก็ให้ไป

ว่ากล่าวต่อขุนรักษาสุมทศิรีให้รู้ก่อน ขุนรักษาสุมทศิรียอมให้ทำจึงทำได้ ถ้าไม่ได้บอกกล่าว ขุนรักษาสุมทศิรีให้รู้ก่อนไปรื้อกลอบคัดพื้นและหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะ และจับตัวเต่าตัวกระ และชุกฟองเต่าไปซื้อขาย ขุนรักษาสุมทศิรีพบปะจับได้ก็ให้เอาตัวมาส่งยังผู้ว่าราชการ เมือง กรมการ คดีเช่นนี้ฝ่ายจำเลยจะแก้ตัวว่าชุกฟองเต่ามาได้ที่หาด ที่ฝั่ง และจับตัวเต่าตัว กระในน้ำในหาดนั้นไม่ได้ ต้องปรับไหมให้แก่ขุนรักษาสุมทศิรี เพราะเหตุนี้จะตัดสินไปเป็น อันยากไม่มีพยาน ต้องเอาสิ่งของที่จับได้เป็นสำคัญขึ้นตั้งปรับ ๑๐ ต่อ และคดีบนด้วยประ การหนึ่งของในน้ำราษฎรมีเครื่องมือได้เสียอากรน้ำแล้ว จะหากินในท้องทะเลที่แห่งใดตำบล ใด ห้ามมิให้ขุนรักษาสุมทศิรีห้ามปรามเกาะกุม ประการหนึ่งเรือลูกค้าและเรืออื่น ๆ จะไป มาอาศัยตักน้ำคัดพื้นในเกาะไปใช้สอยไม่ได้ซื้อขายเป็นอาณานิคม ก้อย่าให้ขุนรักษา - สุมทศิรีจับกุม เอาพิศุคทองเงินให้ราษฎรลูกค้าได้ความเดือดร้อน ถ้าขุนรักษาสุมทศิรีจับตัวผู้ รื้อกลอบหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะและคัดพื้นได้แขวงเมืองใด ก็ให้เอาตัวไปส่งยังผู้ว่าราชการ เมืองกรมการชำระว่ากล่าวตัดสิน ออย่าให้ขุนรักษาสุมทศิรีปรับไหมเอาเองตามอำเภอใจ และให้ขุนรักษาสุมทศิรีตั้งใจรักษาเกาะโดยสัตย์ซื่อสุจริต ออย่าให้ขุนรักษาสุมทศิรีและพรรค พวกซึ่งรักษาเกาะด้วยกันจับตัวเต่า ตัวกระ ซึ่งอาศัยที่ฝั่งและที่เกาะฆ่ากินซื้อขายให้ตัวเต่า ตัวกระสาบสูญพิศุคทองเงินไปไม่ได้ ให้ทุนบำรุงให้เกิดพิศุคทองเงินขึ้นให้มากจะได้เป็นผลประโยชน์กับแผ่นดิน ไปข้างหน้าอีก ถ้ามีผู้ฟ้องร้องว่าขุนรักษาสุมทศิรีและพรรคพวกฆ่าตัวเต่าตัวกระกิน และ ซื้อขายพิจารณาเป็นสัจจะปรับไหมทำโทษจงหนัก ถ้าขุนรักษาสุมทศิรีจะซื้อขายสิ่งของซึ่งเกิด ในเกาะให้ผู้ใดไปก็ให้ทำตัวฎีกาประทับตราให้ไว้ แก่ผู้ซื้อเป็นสำคัญจงทุกราย ออย่าให้เคลื่อน แฉงพาลพาโลจับกุมเป็นสองซ้ำได้ ถ้าผู้ใดซื้อของไปได้ตัวฎีกาแล้วของนั้นไม่ได้ซื้อขายไปกลาง ทางเป็นเหตุต่าง ๆ ตัวฎีกาเปียกน้ำและหายไปก็ตีจะมาขอตัวฎีกาใหม่อีก ถ้าของยังไม่ได้จำ หน่ายจริงก็ให้ขุนรักษาสุมทศิรีทำตัวฎีกาให้ใหม่อีกออย่าให้ชักขวาง และให้ขุนรักษาสุมทศิรีกำชับ ว่ากล่าวห้ามปรามบุตรภรรยาบ่าวทาสและสมัคพรรคพวกซึ่งรักษาเกาะด้วยกันนั้นออย่าให้คบหา กันเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสมภักดีเรือลูกค้า นอกกระบัตรเอาพิศุคทองเงินแก่ลูกค้าพานิชสมณชีพราหมณ์ อาณาประชาราษฎร์ซึ่งไปมาอาศัยอยู่ในเกาะกระทำผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายห้ามปราม เก่าใหม่แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาด อนึ่งปีนี้มีเจ้าภาษีรับผูกขาดส่งเงินเข้าท้องพระคลังแล้ว ห้ามขุนรักษาสุมทศิรีคบหากันลักลอบซื้อฝิ่นขายฝิ่น กินฝิ่นที่เกาะได้เป็นอันขาดทีเดียว ประการ

หนึ่งถ้าราษฎรฟ้องหากกล่าวโทษพรรคพวกขุนรักษาสุมทิตรีซึ่งไปรักษาเกาะควยกันนั้นควยข้อคดี
 สิ่งใด ๆ ก็ให้ส่งตัวผู้ต้องคดีไปให้ผู้ว่าราชการ เมืองกรมการชำระว่ากล่าวตามพระราชกำหนด
 กฎหมาย ถ้าคดีต้องตัวขุนรักษาสุมทิตรีก็ให้แต่งนายไปว่าต่างแกต่าง อย่าให้ชักขวางคดี
 ของราษฎรไว้เป็นช้า อนึ่งถึงพระราชพิธีตรุษสารทก็ให้ขุนรักษาสุมทิตรีไปพร้อมควยผู้ว่าราชการ
 เมืองกรมการกำนันนายอำเภอ ๗ พระอุโบสถอารามโคอารามหนึ่ง ซึ่งเคยกระทำสัตยา
 นุสตัยให้ไปพร้อมกันที่อารามนั้นแล้วบายหน้าตอกกรุงเทพ ฯ ตั้งสัตยานุสตัยต่อใต้ฝ่าละอองธุลี
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รับพระราชทานนำพระพิพัฒน์สัตยาปีละ ๒ ครั้งจงทุก
 ปีอย่าให้ขาดได้ ถ้าผู้ว่าราชการ เมืองกรมการ ดูหนังสือนี้แล้วมีตราโกษาธิบดีตั้งมาควย
 ฉบับหนึ่ง เรื่องราวจำนวนเงินต้องกันแล้วก็ให้ยึดเอาต้นตราโกษาธิบดีไว้ แล้วให้หมายยก
 ขุนรักษาสุมทิตรีคนเก่าออกเสียจากที่ผู้รักษาเกาะ แล้วให้ประหวนส่งต้นหนังสือเจ้าจำนวน
 ให้แก่ขุนรักษาสุมทิตรีคนใหม่เข้ารับรักษาเกาะตามท้องตราสืบไป หนังสือมา ๗ วันอังคาร
 ขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๕ ปีมะโรง ยังเป็นนพศก (พ.ศ.๒๔๑๐)

ภาคผนวก ข.

ตำนานอากรสวนใหญ่

หนังสือเจ้าพระยาจักรี มาถึงเจ้าเมืองกรมการ

ด้วยท่านอรรคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ปรีกษาพร้อมกันกราบบังคมทูลพระกรุณาแก่พระบาทสมเด็จพะปรเมนทรมหาอานันทมหิดล สุธสมมติเทพยพงศ์ วงศาธิศวรภษัตริย์ วรชติยราชนิกรโศภมจากรัตนคัรบมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าแต่ก่อนพระบาทสมเด็จพะเจ้าอยู่หัวในแผ่นดินซึ่งล่วงแล้วมา เมื่อเสด็จขึ้นถวัลยราชภิเษกเสวยสิริราชสมบัติ ครอบครองพระราชอาณาจักรอันนี้ได้ ๓ ปีแล้ว เคยโปรดเกล้าให้แต่งข้าหลวงออกไปรังวัดสวน ตรวจนับต้นไม้มีผลในสวนของราษฎรจังหวัดกรุงเทพฯ พระมหานคร อมรัศนโกสินทรมหินทรายุชยา และเมืองนนทบุรี เมืองนครเขื่อนขันธ์ เมืองสมุทรปราการ เมืองนครไชยศรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองสาครบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี ทำนาโหนดเสียใหม่เรียกเงินอากรส่งเข้ายังพระคลังมหาสมบัติตามหน้าโหนดใหม่เป็นราชประเพณีมา ครั้งนี้พระบาทสมเด็จพะจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐเสด็จเถลิงถวัลยราชบรมราชาภิเษก สำเร็จบรมราชาธิราชสมบัติ ครอบครองพระราชอาณาจักรมาถึงปีที่ ๓ ในปีฉลูเบญจศกนี้ เป็นการอันควรที่จะแต่งข้าหลวงออกเดินสวนทำหน้าโหนดใหม่ตามโบราณราชประเพณีนั้น การอันนี้สุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรด

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ คำว่า การ ๒ อย่าง คือ การสักเลขหมายหมู่ทำทะเบียนทางว่าไว้ แล้วเกณฑ์ข้าราชการตามจำนวนทะเบียนทางว่าอันนั้นไปหลายปี และหักหนี้ตายเป็นแต่คราว ๆ นาน ๆ นั้นอย่างหนึ่ง การเดินสวนเดินนานับต้นไม้มีผลและ -

ที่มา : สมเด็จจากกรมพระยาดำรงราชานุภาพ "ตำนานภาษีอากรบางอย่าง" เรื่องเดิม, หน้า ๔๔-๔๖.

๑. ความต่อไปนี้เข้าใจว่าเป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กระตังน้ำให้แน่นอนแล้ว ทำหน้าโฉนดตราแดงให้ไว้แก่เจ้าของสวนเจ้าของนาแล้วเก็บอากรสวนและหางเข้าค่านาตามจำนวนหน้าโฉนดตราแดงฉบับหนึ่งนั้นไปหลายปี จึงเดินสวนเดินนาใหม่ต่อกาลนาน ๆ นั้นอย่างหนึ่ง เห็นจะเป็นการบังเกิดเป็นอย่างดีธรรมเนียมมาแต่พระราชบัญญัติของพระมหากษัตริย์พระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อน ที่ทรงพระสติปรีชาปัญญา และข้าราชการที่ปฤจฉาอันเป็นปราชญ์ฉลาดในการที่จะทำนุบำรุงแผ่นดินให้เจริญเรียบร้อยง่ายสะดวก และการสักเลขหมายหมู่มีทะเบียนหางว่าวตัวเลขตาย หนี ชรา พิการ หรือบวชเป็นภิกษุ เจ้าพนักงานยังไม่หักบัญชีจำหน่าย ก็คงเกณฑ์ราชการอยู่เสมอตามทะเบียนเดิมที่ลูกหมู่นครจรจันท์ก็มีมาก เจ้าหมูยังไม่ได้นำเข้ามาสักคงเหลืออยู่โดยมาก และนาของราษฎรที่เป็นนาคูโค ข้าหลวงรังวัดแล้วทำตราแดงให้ไว้แก่เจ้าของนาเป็นสำคัญ เจ้าของนาจะได้ทำและมีได้ทำก็มีอย่างธรรมเนียมว่าเมื่อถึงปีข้าหลวงเสนาก็คงเรียกหางเข้าค่านาเต็มตามตราแดงที่มีในบัญชีเจ้านายเอาตราแดงไปเวรส่งแก่กำนันนายอำเภอแล้ว หรืออพยพทิ้งนาให้ร้างไว้ถึงภายหลังกลางแห่งจะแต่งอุบายให้ญาติพี่น้องเข้าทำในที่นาเวร ข้าหลวงเสนาก็ได้เรียกค่านาแต่ที่ทำได้หรือแต่ตามตราแดงบัญชีตั้งคง ค่านาตกขาดจากภูมิตราแดงโดยมาก

และสวนของราษฎรนั้นเล่า ลางสวนต้นผลไม้หักโค่นตายเสีย เจ้าของสวนเกียจคร้านหาปลูกซ่อมแซมเพิ่มเติมขึ้นไม่ เจ้าพนักงานก็คงเรียกอากรเต็มหน้าโฉนด ที่ปลูกต้นผลไม้นั้นใหม่กว่าหน้าโฉนดเดิมก็มีได้บวกเงินอากรขึ้น การทั้งนี้ที่แท้ก็ควรจะให้เจ้าพนักงานชำระบัญชีไล่ตัวเลขที่มีตัวจริงทุกคราวเกณฑ์ และแต่งข้าหลวงออกรังวัดนาเดินสวนของราษฎรให้เสมอทุกปี ทุกคราวเป็นอากรสวนและหางเข้าค่านานั้นจึงจะชอบเป็นการเสมอทั่วหน้า แต่การทำอย่างนั้นก็จะเป็นการพ้นเพื่อจะต้องชำระบัญชีเก่าใหม่ซับซ้อนทบทวนมา เมื่อบ้านเมืองมีราชการทัพศึก หรือราชการอื่นใหญ่ ๆ สิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น ก็คงค้างเดินไม่เรียบร้อยง่ายสะดวก จะลำบากแก่เจ้าพนักงานนัก จึงมีธรรมเนียมใช้แต่การที่ใกล้ต่อความเสมอสมานคั่งนั้น แต่ครั้นถ้าการชำระเลขและเดินนาเดินสวนใหม่นั้นเสีย นานไปการที่ใกล้ต่อที่จริงที่เสมอนั้นจะห่างจะไกลไปทุกปี บัดนี้การสักเลขลูกหมู่นครจรจันท์ใหม่ กับชำระตัวเลขที่จะต้องหักบัญชีจำหน่ายนั้น กรมพระสัสดีก็ได้ตั้งการคักแปลงและชำระอยู่แล้ว และการเดินนาเดินสวนนั้น ก็ควรให้เป็นไปใกล้ความเสมออุจการสักเลขเหมือนกัน เจ้าของนาเจ้าของสวนจะได้มีความอุศสาทะปลูกต้นไม้มีผลทำไร่นาให้มากขึ้น เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองและเป็นคุณแก่แผ่นดิน และเมื่อ

แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี่ฉลุเอกศก (พ.ศ.๒๓๗๒) โปรคเกล้า ฯ ให้
 ข้าหลวงออกเดินสวนครั้งหนึ่ง ครั้น ๗ ปีเถาะตรีศก (พ.ศ.๒๓๗๘) น้ำมากท่วมคันผลไม้ตาย
 เสียมาก ไค้ทรงพระกรุณาแกราษฎรเจ้าของสวนจะไม่ให้ไค้ความเดือดร้อน ๗ ปีมะโรงจัตวา
 ศก (พ.ศ.๒๓๗๘) จึงโปรคเกล้า ฯ ให้เดินสวนอีกครั้งหนึ่ง แต่ปีมะโรงจัตวาศกมานั้นไค้ ๒๐
 ปีล่วงไปแล้วซึ่งเสนาบดีผู้ใหญ่ ๆ ปรีक्षाพร้อมกันเห็นว่ากาลนานมา จะขอให้แต่งข้าหลวงออก
 เดินสวนในปี่ฉลุเบญจศก (พ.ศ.๒๓๘๖) นี้ขึ้น ก็ขอด้วยราชการอยู่แล้ว แต่ซึ่งจะถือเอาเป็น
 ธรรมเนียมว่าเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ไค้ ๓ ปีแล้ว จึงให้เดินสวนเดินนาและชำระสีกเลขนั้นไม่ควร
 เมื่อเหตุมีขึ้นหรือช้านานไปหลายปีแล้ว ก็ควรจะต้องจัดแจงการเสียใหม่ให้ไค้จริง และเสมอ
 เข้าครั้งนี้

จึงทรงพระกรุณาโปรคเกล้า ฯ ให้พระยาราชนิกิตีศรีรัตนราชสมบัติพิริยพาหะกับพระ
 ยาพิพิธโกโคสวรรัย จมื่นศรีสรรักษ ห้วหมื่นมหาดเล็ก เป็นแม่กองใหญ่ชำระความและชำระ
 บัญชีคันไม้มีผลควรตรงอากรให้แน่นอน แล้วทำหน้าที่บอกแจ้งให้แกราษฎรเจ้าของสวนแขวง -
 กรุงเทพพระมหานครมรัตนโกสินทร และหัวเมือง อย่าให้เกิดวิวาทแก่กันขึ้นไค้ โปรค
 เลเกล้า ฯ ให้แต่งข้าหลวงเดินสวนแขวงกรุงเทพพระมหานครและเมืองนนทบุรี เมืองนครเขื่อน
 ชันธิ เมืองสมุทรปราการ

ตั้งเหนือข้าหลวงในพระบรมมหาราชวัง พระยาสีหราชเดโชไชยอภัยพิริยปรากฏ
 พาหุ แม่กอง ๑ พระยาราชนิกิตีศรีรัตนราชสมบัติพิริยพาหุ ๑ พระยาสมบัตยาธิบดีเจ้ากรมพระ
 คลังในขวา ๑ หลวงศักดิ์คินายเวรมหาดเล็ก ๑ หลวงอภิบาลภูวนาดเจ้ากรมรักษาพระองค์ขวา
 ๑ จมื่นมหาสนธิพลคักรมพลพันขวา ๑ รวม ๖ พระบวรราชวังนั้น พระยาประเสริฐสาครชำระ
 ว่างกรมหมอ ๑ หลวงรัตนรักษาเจ้ากรมแสงในซ้าย ๑ รวม ๒ รวมตั้งเหนือ ๘

ตั้งใค้ข้าหลวงในพระบรมมหาราชวัง พระยาเพชรพิไชยว่างล้อมพระบรมมหา
 ราชวังแม่กอง ๑ พระยาสยามภพพาหุว่างกรมทหารในซ้าย ๑ พระยากาญจนานุกิจ ๑ จมื่น
 สรรเพษภักดีห้วหมื่นมหาดเล็ก ๑ จมื่นจงรักษาพระองค์เจ้ากรมพระตำรวจวังซ้าย ๑ หลวง
 วิจารย์ราชารักษปลัดว่างรักษาพระองค์ ๑ รวม ๖ พระบวรราชวังพระยาวิเศษศักดิ์จาก
 ว่างทหารปืนใหญ่ ๑ พระจ่านงสรโกรปลัดว่างเกณฑ์หัดปืนแดง ๑ รวม ๒ รวมตั้งใค้ ๘

เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองนครไชยศรี เมืองสาครบุรี ข้าหลวงในพระบรมมหาราชวัง พระเทพาธิบดีเจ้ากรมพระสัสดีซ้าย ๑ พระจันทราทิพย์ เจ้ากรมสมมพลเรือนขวา ๑ จมื่นราชบาลปลัดกรมพระตำรวจนอกซ้าย ๑ หลวงมโหฬารยศ ๑ หลวงสุวรรณหักดี ๑ หมื่นเสพสวัสดิ์ปลัดกรม ๑ ข้าหลวงในพระบวรราชวังพระยาอร่ามมณเฑียร จางวางทหารใน ๑ พระฤทธิเศษเจ้ากรมพระตำรวจนอกซ้าย ๑ รวม ๘ รวมทั้งสิ้น ๒๔ นาย และสวนเมืองฉะเชิงเทรานั้น เดินสวนแขวงกรุงเทพ ฯ เสร็จแล้ว จึงให้ข้าหลวง ๘ นาย คั้งเหนือออกไปเดินสวนแขวงเมืองฉะเชิงเทราต่อไป เหมือนอย่างกรุงเทพ ฯ ให้ข้าหลวงมีชื่อแต่งหนาย ๆ ละ ๘ คน กำกับกัน ให้นายระวางนำไปรังวัดสวนนับต้นไม้ของราษฎรให้สิ้นเชิงจงทุกสวน อย่าให้หลงเหลือเบียดบังไว้ได้เป็นอันขาด

และต้นไม้มีอากร หมาก มะพร้าว พลุ มะม่วง มะปราง ทุเรียน มังคุด ลางสาค ๘ สิ่งนี้ หมากเอกสูง ๓ วา ๔ วา เรียกต้นละ ๕๐ เบี้ย ๑๐๐ ละ ๓ สิ่ง ๒๐๐ เบี้ย หมากโทสูง ๕ วา ๖ วา เรียกต้นละ ๔๐ เบี้ย ๑๐๐ ละ ๒ สิ่งเพียง หมากตรีสูง ๗ วา ๘ วา เรียกต้นละ ๓๐ เบี้ย ๑๐๐ ละสิ่งเพียง ๖๐๐ เบี้ย หมากผกาขายออกดอกประปรายให้เรียกเท่าโท ต้นละ ๔๐ เบี้ย ๑๐๐ ละ ๒ สิ่งเพียง หมาก ๔ รายนี้มีหมากกรอกต้น ละ ๑๑ ผล

มะพร้าวเล็กตั้งปล่องสูงศอกหนึ่งขึ้นไป ให้เรียกเท่าเอกต้นละ ๕๐ เบี้ย ปีชาลฉศก จึงจะเรียกเงินอากร แต่หมากกรอกนั้นยังไม่เรียกต้นสูงคอคคอเรียวยาวเอนให้ยกอากรเสีย สูง ๘ ศอกขึ้นไปเอาเป็นใหญ่เรียกต้นละ ๑๐๐ เบี้ย ๘ ต้นเพียง ๑ มีน้ำมันเจดีย์ ตั้งปล่องสูงศอกหนึ่งขึ้นไปถึง ๗ ศอกเอาเป็นปีชาลฉศกจึงเรียกเงินอากร แต่น้ำมันเจดีย์นั้นยังไม่เรียกสูงคอคคอเรียวยาวให้ยกเสีย แต่มะพร้าวมูลสีนาที่เกหงสิบบาทสำหรับของทูลเกล้า ฯ ถวายและของกำนัลให้ยกอากรเสีย

พลุค้างทองกลางสูง ๗ ศอก ๘ ศอกขึ้นไปให้เอาเป็นใหญ่ ๔ ค้าง เพียง ๑ ร้อยละ ๓ บาทเพียง สูง ๕ ศอก ๖ ศอกเอาเป็นเล็ก ปีชาลฉศกจึงจะเรียกเงินอากร

ทุเรียน มะม่วง วัดแคโค่นต้นขึ้นไปสูง ๓ ศอกขึ้นไปเพียงตา โอบรอบ ๓ กำเอาเป็นใหญ่ ทุเรียนต้นละ ๑ บาท มะม่วงต้นละเพียง ใหญ่รอบไม่ถึง ๓ กำลงมาจน ๒

ถ้าเอาเป็นเล็ก ปีชาลศกจึงจะเรียกเงินอากร

มังคุด ลางสาศ วัดแคโค่นขึ้นไปสูงศอกคืบนั่งยองเพียงตาโอบรอบ ๒ ถ้าเอาเป็นใหญ่ เรียกค่นละเพื่อง ใหญ่รอบไม่ถึง ๒ ถ้าลงมาจนกำหนดหนึ่งเอาเป็นเล็ก ปีชาลศกจึงจะเรียกเงินอากร

มะปราง วัดแคโค่นขึ้นไปสูง ๓ ศอกยื่นเพียงตา โอบรอบ ๓ ถ้าเอาเป็นใหญ่ ๒ ค่นเพื่อง โอบรอบ ๒ ถ้าเอาเป็นเล็ก ปีชาลศกจึงจะเรียกเงินอากร

แต่มะโอ สมแก้ว สมเกลี้ยง สมเทพรส สมมะแป้น สมจุก สมเปลือกบาง ๗ สิ่งนั้นโปรดเกล้าฯ ให้ยกไม่ให้เรียกอากร และค่นทุเรียน มะม่วง มังคุด ลางสาศ มะปราง ๕ สิ่งนี้ ถ้าค่นเป็นโพรงยอดตายมีแต่กิ่ง ๑ สองกิ่งให้ตั้งเป็นโค่นหาอากรมิได้ ถ้าโค่นค่น ๒ ค่น ๓ ค่นเคียงชิดกันให้เอาแต่ค่นหนึ่ง ถ้าห่างกันตัวโคลงโค่นให้เรียกเรียงค่น ถ้าและสวนผู้จับทำสร้างขึ้นใหม่หากค่นผลไม่มีโค่นก็ดี และค่นไม้เก่ามีอยู่อากรต่ำกว่าเดิมจงให้เรียกแต่ปี เดิมจงเป็นหลวงปีละสลึง ๒๐๐ เปี้ย ให้หน้าโค่นตราแดงไว้

อนึ่งราษฎรรู้ว่าชาหลวงจะเดินสวน และราษฎรมั่งอาจลักค่นค่นผลไม่มีอากร ซึ่งนายระวางประกาศห้ามแล้วให้ชาคอกากรของหลวงไป ให้ปรับใหม่อากรค่นหนึ่งเป็น ๓ ค่น ลักหลังไว้ในโค่นค่นเป็นใหม่โหมแล้วอย่าให้ลักลอบลักให้กับราษฎรผู้กระทำความผิดนั้นเลย ให้ผูกอากรกับไม้ใหญ่สืบไปอย่าให้ดูเยี่ยงอย่างกัน แล้วห้ามอย่าให้เรียกเอาค่าฤชาตุลาการแก่ราษฎรผู้ลักค่นค่นผลไม้นั้นเลย

และห้ามอย่าให้ชาหลวงกองเดินเอาเนื้อความแฝงอาญา อุทธรณ์ครบาลซึ่งเป็นสินไหมพินัย ไว้พิจารณาว่ากล่าวเป็นอันขาดทีเดียว

และให้ชาหลวงลงเส้นเชือกรั้งวัดสวนของราษฎร ให้รูปร่างยาวลงไว้ในหน้าโค่นค่นทุกสวน

และเมื่อวันแรกวันจะลงมือรั้งวัดสวน ให้ราษฎรทำบายศรีบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่สำรับหนึ่ง กรุงพาลีสำรับหนึ่ง ศีรษะสุกรค่นหนึ่ง ราคา ๕ สลึง เสื่ออ่อนผืนหนึ่งราคาเพื่อง ๑ ผ้าขาวผืนหนึ่งราคาสลึงเพื่อง รองเชือกรั้งวัดค่นค่นหน้าใบหนึ่งราคาเพื่องหนึ่งสำหรับเสกหน้าประพรมที่สวน ค่าเสกหน้าเพื่องหนึ่ง ค่ารั้งวัดหัวเชือกสลึง หางเชือกเพื่อง รวม๒บาท

สิ่งเฟื่อง แต่แรกลงมือแขวงกรุงเทพฯ ส่วนหนึ่ง เมืองนนทบุรีส่วนหนึ่ง และเมืองนคร
เขื่อนขันธ์ส่วนหนึ่ง เมืองสมุทรปราการส่วนหนึ่ง เมืองนครไชยศรีส่วนหนึ่ง เมืองสาครบุรี
ส่วนหนึ่ง เมืองฉะเชิงเทราส่วนหนึ่ง เมืองเพชรบุรีส่วนหนึ่ง เมืองราชบุรีส่วนหนึ่ง เมือง
สมุทรสงครามส่วนหนึ่ง แต่เท่านี้

และเงินของซึ่งราษฎรเสียไปกับข้าหลวงนั้น ให้นายระวางหักเงินอากรของหลวง
ซึ่งจะเรียกในสวนนั้นหักให้แก่ราษฎรผู้เสียของและเงินคิคเบ็คเสร็จเงิน ๒ บาทสิ่งเฟื่องนั้น
แต่ปีเดียว

ถ้าข้าหลวงนับได้ไม่ใหญ่ไม่เล็ก สวนพระคลังสวนวัดได้เท่าใด ให้แม่กองเดินผู้ใหญ่
เขียนหน้าโฉนดป่าปิดตราประจำต้นผลไม้ไว้ เป็นคู่มือของราษฎรจงทุกสวน อย่าให้เรียกเงิน
ค่าโฉนดป่าแก่ราษฎร ให้เรียกแต่มะพร้าว ๒ กู พลุ ๒ กลุ่ม หมากทะเลาย ๑ คิคเป็นเงินสิ่ง
เฟื่องเป็นหัวมือจงทุกสวน แล้วให้ราษฎรเจ้าของสวนและนายระวางเอาโฉนดมาส่งแก่แม่กอง
ให้ผู้ชำระ จะไค้สอบสวนจำนวนต้นไม้ให้ถูกตามบัญชี จะไค้ทำโฉนคใหญ่ปิดตราให้ไว้กับ -
เจ้าของสวนเป็นสำคัญ

แต่ก่อนนั้นข้าหลวงไค้เดินสวน ๕ ครั้งแล้ว และเมื่อข้าหลวงเดินสวนนั้นเป็นส่วนของ
ผู้ไค้ ให้ราษฎรเจ้าของสวนคิคให้เงินค่าหัวมือสวนละสิ่งเฟื่อง เบี้ยเลี้ยงสวนละ ๒ สิ่ง
สวนหนึ่งเป็นเงิน ๓ สิ่งเฟื่อง ไค้แก่ข้าหลวงนั้น ให้ข้าหลวงเดินสวนทำตามข้าหลวงเดินสวน
มาแต่ก่อน

ครั้นถึงวันพระ ๘ คำ ๑๔ คำ ๑๕ คำ ให้ข้าหลวงมีชื่ออกองเดินเอาบัญชีเดินทุ่งมาส่ง
ให้กองบัญชี แล้วให้กองเดินกองบัญชีและนายผู้นับต้นไม้พร้อมด้วยแม่กองใหญ่เข้าไป ณ
อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สรวานตัวเฉพาะพระพักตราพระพุทธรูปปฏิมากร แกวมรกตและ
พระพุทธรูปออกฟ้าจุฬาโลก พระพุทธรูปเลิศหล้านภาลัย ว่าจะนับต้นไม้ของราษฎรและบัญชีแต่ -
ตามสั่งตามจริง อย่าให้เอาของหลวงเป็นของราษฎร ๆ มาเป็นของหลวงมากเป็นน้อย ๆ
เป็นมาก ไม่ใหญ่ว่าเล็ก ๆ ว่าใหญ่ และเบียดบังเอาสินจ้างสินบนเป็นอาญาประโยชน์ตนเป็น
อันชาติที่เกี่ยว

และให้กองบัญชีคิคอากรค่าไม้ใหญ่และหมากกรอกซึ่งมากขึ้นกว่าเดิม ให้นายระวาง

เรียกเงินอากรค่าหมากกรอก ซึ่งขึ้นใหม่ในจำนวนปีฉลูเบญจศกส่งเข้ายังพระคลังมหาสมบัติ
 ถัดกันผลไม่ชำระค่าลงกว่าเดิมให้หักเงินอากรและหมากกรอกลงเสีย ยิ่งคงไม่ใหญ่และไม่-
 เล็กเท่าใด หักสิบลดหนึ่งพระราชทานให้แก่ราษฎรเจ้าของสวน คงนายระวางเรียกอากร
 ไม่ใหญ่ไม่เล็กหมากกรอกได้เท่าไร ให้นายระวางเรียกส่งพระคลังสวน ๆ ส่งเข้ายังพระ-
 คลังมหาสมบัติ จำนวนปีชวดศกตามหน้าโฉนดสืบไป

ให้กองบัญชีเขียนโฉนดขึ้นกระชายรายต้นผลไม้ จำนวนเงินเป็นอักษร อย่ำให้บุบ
 สลายปิดตราฆ่าหลวง ๘ นายไว้จงทุกสวน ครั้นเดินสวนเสร็จแล้ว ให้ราษฎรเอาโฉนดไป
 มาสอบทานกับโฉนดใหญ่ต้องกันแล้ว ให้กองบัญชีเอาโฉนดไปเก็บไว้ส่งโฉนดใหญ่ให้แก่ราษฎร
 แล้วให้นายระวางเรียกเงินค่าโฉนดไว้ใบละ ๑ บาท ๒ สลึง จงทุกสวนแคบี่เดียว และเงิน
 ๑ บาท ๒ สลึงนั้นให้แก่ นายระวางเป็นค่าสมุค ค่ากระชาย ค่าดินสอ สำหรับทำบัญชีในการ
 เดินสวน ๑ สลึง ให้แก่ผู้ทำบัญชีโฉนด ๑ เฟื้อง ให้แก่ผู้เขียนโฉนดเฟื้อง ๑ ยกเป็นค่าตรา
 ๑ บาท แล้วให้กองบัญชีทำบัญชีจำนวนสวนจำนวนไม้ จำนวนเงิน จำนวนหมากกรอก ยื่นให้
 แม่กองใหญ่ นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา แล้วให้เจ้าพนักงานรักษาไว้ในพระคลังมหาสมบัติ

อนึ่งมีพระบรมราชโองการคำไว้ว่า ไม้ ๓ จำพวก คือ ไม้มะเกลือเป็นไม้ค่า ๑
 ไม้ละมุกสีดาเป็นไม้แดงเนื้อละเอียด ๑ ไม้จันทน์เป็นไม้ขาวเนื้อละเอียด ๑ ไม้ ๓ จำพวกนี้
 ถึงมีผลราษฎรซื้อขายกันไต่บ้างก็ไม่ได้เรียกอากรมาแต่ก่อน ครั้นนี้ของพระราชประสงค์จะใคร่
 ทรงทราบจำนวนไว้ และเมื่อต้นหักโค่นประการใดจะต้องพระราชประสงค์แก่มมาเสื่อยจักตัด
 ออกใช้ราชการ เพราะฉะนั้นเดินสวนครั้งนี้ให้ฆ่าหลวงและเจ้าพนักงานนับไม้ ๓ จำพวก คือ
 ไม้มะเกลือ ไม้ละมุก ไม้จันทน์ ให้รู้จำนวนตามเล็กและใหญ่ใส่หน้าโฉนดไว้ แต่อย่าให้
 เรียกเอาค่าธรรมเนียมเมื่อนับและทำบัญชีต้นไม้ ๓ อย่างนี้เป็นอันขาดทีเดียว เป็นแต่ให้ประ-
 กาศมอบหมายแก่เจ้าของสวน และผู้รับหน้าโฉนดไว้ว่า ถัดมะเกลือและต้นละมุกต้นจันทน์
 ที่มีแก่นแล้วจะล้มชว่นเอง หรือคร่ำคร่า เจ้าของจะใคร่ฟันเสียก็ให้มาบอกแก่เจ้าจำนวนก่อน
 แล้วจึงตัดฟัน แล้วนำเอาลำไม้มีแก่นมามอบให้เจ้าจำนวนนำมาทูลเกล้า ๆ ถวาย จะพระราช
 ทานราคาให้ตามราคาไม้แก่นแสงเพรงโดยสมควรราชการแล้วมอบไม้ให้รักษาไว้ในพระคลังใน
 ขวาสำหรับใช้ตราเจ้าต่างกรมยังไม่มีกรมและขุนนางเจ้าขุนมูลนายของชาวสวนจะใคร่ตัดเอาไม้

๓ อย่างนี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งไปใช้ราชการ ถ้าเจ้าของสวนจะยอมให้ตัดก็ให้ตัดแล้วเอามามอบแก่เจ้าพนักงานก่อนแล้วจึงมารับไป เมื่อเจ้าพนักงานใครเห็นด้วยดังนี้แล้ว ก็ให้สลักหลังหน้าโฉนดคชบัญญัติลง แต่คนเล็กน่อยยังไม่มีแก่นนั้น ถ้าล้มตายก็ให้เจ้าของปลูกซ่อมแซมขึ้นใหม่ ล่วง ๑๐ ปี หรือ ๒๐ ปี จะบวกเป็นไม้ใหญ่

ห้ามอย่าให้ชาหลวงมีชื่อเสมียนนายบ่าวไพร่ซึ่งไปด้วยกันนั้น ทำข่มเหงแก่ราษฎรชาวสวน ขึ้นเก็บเอาผลไม้และสิ่งของในสวน และเครื่องอัญมณีต่าง ๆ กระทำให้ราษฎรได้รับความยากแค้นเคียดรอนแค้นสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมีพียงกระทำให้ผิดด้วย - พระราชบัญญัตินี้ มีผู้มาร้องฟ้องว่ากล่าวพิจารณาเป็นสัจ จะเอานายและไพร่ผู้กระทำความผิดเป็นโทษโดยโทษานุโทษ และให้ชาหลวง เจ้าเมือง กรมการ ทำตามท้องตราและรับสั่งมานี้ จงทุกประการ

หนังสือมา ณ วันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีฉลูเบญจศก (พ.ศ. ๒๓๘๖)

ภาคผนวก ค

บัญชีเงินภาษีอากร

จำนวนปีมะเสง สัปตศก จุลศักราช ๑๒๐๗

ภาษีฝาง	พระสวัสดิวาริรับทำ	รวมเงิน	๗๕๐	ซิง
^๕ ซิง	พระคลังสินค้า		๖๕๐	ซิง
^๕ ซิง	พระราชวังบวร ฯ		๗๐	ซิง
^๕ ซิง	กรมหมื่นสุรินทร		๑๐	ซิง
^๕ ซิง	กรมหลวงรักษมรณเรศ		๑๐	ซิง
ภาษีพริกไทย	หลวงอภัยวานิชรับทำ	รวมเงิน	๕๒๐	ซิง
^๕ ซิง	พระคลังสินค้า		๓๘๐	ซิง
^๕ ซิง	พระราชวังบวร ฯ		๓๐	ซิง
^๕ ซิง	กรมหมื่นสุรินทร		๕	ซิง
^๕ ซิง	กรมหลวงรักษมรณเรศ		๕	ซิง
ภาษีเบ็คน้ำเสริจสำเภา	จีนจีนรับทำ	รวมเงิน	๒๗๕	ซิง
^๕ ซิง	พระคลังสินค้า		๒๗๕	ซิง
^๕ ซิง	พระราชวังบวร ฯ		๑๕	ซิง
^๕ ซิง	กรมหมื่นสุรินทร		๒	ซิง
^๕ ซิง	กรมหลวงรักษมรณเรศ		๓	ซิง
^๕ ซิง	เจ้าคุณวัง (เจ้าจอมมารดา กรมหมื่นสุรินทร)		๓	ซิง
ภาษีของตองห้าม	จีนจีนรับทำ	รวมเงิน	๑๗๐	ซิง

ที่มา : สมุเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ; "อธิบายตำนานภาษีอากร," เรื่องเดิม,
หน้า ๑๒ - ๑๗.

ชน	พระคลังสินค้า		๑๕๐	ซิง	
ชน	พระราชวังบวร ฯ		๑๕	ซิง	
ชน	กรมหมื่นสุรินทร		๒	ซิง	
ชน	กรมหลวงรักษาราชการ		๑	ซิง	
ชน	เจ้าคุณวัง		๒	ซิง	
ภาษาเนอปลา	เงินเล่าแซเป็นขนวิเศษภักดีรับทำ	รวมเงิน	๑๑๐	ซิง	
ชน	พระคลังสินค้า		๕๓	ซิง	
ชน	พระราชวังบวร ฯ		๑๒	ซิง	
ชน	กรมหมื่นสุรินทร		๓	ซิง	
ชน	กรมหลวงรักษาราชการ		๒	ซิง	
ภาษาฝาย	ครั้งเงินพลับเป็นขนจำเจริญโอกาสรับทำ	รวมเงิน	๑๘๕	ซิง	
ชน	พระคลังสินค้า		๑๗๗	ซิง	
ชน	พระราชวังบวร ฯ		๘	ซิง	
ชน	กรมหมื่นสุรินทร		๑	ซิง	
ภาษาฝาย	ยาสูบ	เงินจีนเป็นขนศรีสมบัติรับทำ	รวมเงิน	๑๗๔	ซิง
ชน	พระคลังสินค้า		๑๖๑	ซิง	
ชน	พระราชวังบวร ฯ		๑๐	ซิง	
ชน	พระศรีสุลาไลย		๒	ซิง	
ชน	กรมหลวงรักษาราชการ		๑	ซิง	
ภาษาของเบ็ดเสร์จสิบลด	เงินแกงหัวเป็นขนภักดีอากรรับทำ	รวมเงิน	๑๑๒	ซิง	
ชน	พระคลังสินค้า		๑๐๑	ซิง	
ชน	พระราชวังบวร ฯ		๙	ซิง	
ชน	พระศรีสุลาไลย		๒	ซิง	
ภาษางาปีลิบลด	เงินตวนเป็นขนโกชวานิรับทำ	รวมเงิน	๘๖	ซิง	๑๐ คำลึง
ชน	พระคลังสินค้า		๘๔	ซิง	๑๐ คำลึง
ชน	พระราชวังบวร ฯ		๓	ซิง	๑๐ คำลึง

ชั้น	พระศรีสุลาไลย	๒	ซึ้ง	๑๐	ตำลิ่ง	
ชั้น	กรมหมื่นสุรินทร			๒	ซึ้ง	
ภาษาหน้าศาลทราย	หลวงพิทักษ์ทศกรรับทำ	รวมเงิน		๖๖๐	ซึ้ง	
ชั้น	พระคลังสินค้า			๖๑๔	ซึ้ง	
ชั้น	พระราชวังบวร ฯ			๑๕	ซึ้ง	
ชั้น	พระศรีสุลาไลย			๓	ซึ้ง	
ชั้น	กรมหมื่นสุรินทร			๓	ซึ้ง	
ชั้น	กรมหลวงรักษารัตน			๒	ซึ้ง	
ชั้น	กรมหมื่นอัมพรสศคาเทพ			๑๖	ซึ้ง	
ชั้น	เจ้าคุณวัง			๒	ซึ้ง	
ภาษาหน้าโรงน้ำศาล	หลวงพิทักษ์ทศกรรับทำ	รวมเงิน		๗๐	ซึ้ง	
ชั้น	พระคลังสินค้า			๖๕	ซึ้ง	
ชั้น	พระราชวังบวร ฯ			๕	ซึ้ง	
ภาษาหน้าศาลกรวด	จีนบีเป็นหมื่นพสุรสวานิรับทำ	รวมเงิน		๑๐๐	ซึ้ง	
ชั้น	พระคลังสินค้า			๙๕	ซึ้ง	
ชั้น	กรมหมื่นอัมพรสศคาเทพ			๕	ซึ้ง	
ภาษาหน้าศาลโตนคเมืองเพชรบุรี	จีนเกียดเป็นขุนวิเศษทศกรรับทำ	รวมเงิน		๗๕	ซึ้ง	
ชั้น	พระคลังสินค้า			๕๖	ซึ้ง	
ชั้น	พระราชวังบวร ฯ			๕	ซึ้ง	
ชั้น	พระศรีสุลาไลย			๖	ซึ้ง	
ชั้น	กรมหมื่นสุรินทร			๑	ซึ้ง	
ชั้น	กรมหลวงรักษารัตน			๑	ซึ้ง	
ชั้น	กรมหมื่นอัมพรสศคาเทพ			๕	ซึ้ง	
ภาษาหน้าศาลโตนคเมืองนนทบุรี	จีนนิมรับทำ	รวมเงิน		๔	ซึ้ง	
ชั้น	พระคลังสินค้า			๔	ซึ้ง	
ภาษาหน้าศาลโตนคเมืองสุพรรณบุรี	นายอูรับทำ	รวมเงิน	๒	ซึ้ง	๕	ตำลิ่ง

ขึ้น	พระคลังสินค้า		๒	ซัง	๕	ตำลึง				
ภาชนะน้ำอ้อย	หลวงพิทักษ์หศกรรับทำ		รวมเงิน		๑๖๐	ซัง				
ขึ้น	พระคลังสินค้า				๑๔๐	ซัง				
ขึ้น	กรมหมื่นอับสรสุคาเทพ				๒๐	ซัง				
อาคารวังนก	เมืองชุมพร เมืองไชยา หลวงบรรจงวานิชรับทำ		รวมเงิน		๕๕	ซัง				
ขึ้น	พระคลังสินค้า	๗๑	ซัง	๑๕	ตำลึง	๒	บาท ๒	สลึง ๕๕๐	เบี้ย	
ขึ้น	พระราชวังบวร ฯ		๓	ซัง	๔	ตำลึง	๑	สลึง ๑๐๘	เบี้ย	
ขึ้น	พระคลังนอก		๔	ซัง	๔	ตำลึง	๒	สลึง ๑๔๒	เบี้ย	
ขึ้น	พระคลังใน				๒	ซัง	๔	ตำลึง ๒	บาท	
ขึ้น	พระศรีสุลาไลย				๑	ซัง	๑๖	ตำลึง ๑	สลึง	
ขึ้น	กรมหมื่นสุรินท		๔	ซัง	๖	ตำลึง	๑	บาท ๑	สลึง ๑	เฟื้อง
ขึ้น	กรมหลวงรักษารณเรศ		๑	ซัง	๓	ตำลึง	๓	บาท ๒	สลึง ๑	เฟื้อง
ขึ้น	กรมขุนอิศเรศรังสรรค์		๑๒	ตำลึง	๓	บาท	๑	สลึง ๑	เฟื้อง	
ขึ้น	เจ้าคุณวัง				๕	ซัง	๓	ตำลึง ๒	บาท	
อาคารวังนก	กึ่งแห่ง เมืองสงขลา พระยาสงขลาธิบดี		รวมเงิน		๕๕	ซัง				
ขึ้น	พระคลังสินค้า				๕๕	ซัง				
อาคารวังนกเมืองไทร	พระยานครรับทำ		รวมเงิน	๗๓	ซัง	๕	ตำลึง ๒	บาท ๒	สลึง	
ขึ้น	พระคลังสินค้า				๗๓	ซัง	๕	ตำลึง ๒	บาท ๒	สลึง
ภาชนะไม้ไผ่สีสุก	หลวงแพ่ง หมื่นทิพย์รับทำ	เมืองกรุงเก่า	เมืองอ่างทอง	เมืองลพบุรี						
เมืองอินท	เมืองพรหม เมืองสิงห์ เมืองสวรรค	เมืองชัยนาท			รวมเงิน	๑๐๐	ซัง			
ขึ้น	พระคลังสินค้า				๗๘	ซัง	๑๐	ตำลึง		
ขึ้น	พระราชวังบวร ฯ				๖	ซัง	๑๐	ตำลึง		
ขึ้น	พระศรีสุลาไลย						๗	ซัง		
ขึ้น	กรมหลวงรักษารณเรศ						๔	ซัง		
ขึ้น	กรมหมื่นอับสรสุคาเทพ						๔	ซัง		

ภาษีกอไม้ไผ่สี่สุก นายคงรับทำ เมืองสุพรรณบุรี เมืองนครไชยศรี เมืองปทุมธานี

รวมเงิน ๘ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

ขึ้น พระคลังสินค้า ๖ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

ขึ้น พระราชวังบวร ฯ ๑๕ ตำลึง

ขึ้น พระศรีสุลาไลย ๑๕ ตำลึง

ขึ้น กรมหลวงรักษาราชการ ๕ ตำลึง

ขึ้น กรมหมื่นอภัยสุทธาเทพ ๕ ตำลึง

ภาษีกอไม้ไผ่สี่สุก ขาหลวงกรมการเก็บเป็นหลวง เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี

เมืองสมุทรสงคราม รวมเงิน ๑๒ ชั่ง ๑ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง

ภาษีฝ้ายเม็ด ฝ้ายบด กรมการเก็บเป็นหลวง เมืองปราณบุรี

รวมเงิน ๒ ชั่ง ๑๘ ตำลึง ๒ บาท ๑ เฟื้อง ๓๕๒ เปี้ย

ภาษีไม้ทอน ไม้กदान กงฉาก กงค่าง กรมการเก็บเป็นหลวง กรุงเทพฯ ฯ

เมืองสมุทรสงคราม เมืองนคร รวมเงิน ๓ ชั่ง ๒ ตำลึง

ภาษีปลาทุ เจ้าภาษีเนื้อ เจ้าภาษีปลานก๊วยเป็นหลวง รวมเงิน ๒๐ ชั่ง ๒ ตำลึง

รวมทั้งสิ้น ๓,๖๔๐ ชั่ง ๘ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ๓๕๒ เปี้ย

(๒๔๔,๔๓๔ บาท ๔๖ สตางค์)

ตามรายการที่ปรากฏในบัญชีนี้ กล่าวถึงแต่ภาษีอากรบางอย่าง เงินผลประโยชน์
แผ่นดินครั้งรัชกาลที่ ๓ มากกว่าที่ปรากฏในบัญชีนี้อีกเป็นอันมาก ประมาณเห็นจะไม่ค่า
กว่า ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

ภาคผนวก ง.

ตำนานภาษีตั้งงาปลาหู

หนังสือเจ้าพระยาจักรี มาถึงเจ้าเมืองกรมการ กรุงเทพฯ เมืองอ่างทอง เมือง
สระบุรี

ด้วยจีนมีชื่อหลายพวกหลายราย ทำเรื่องร่ามยี่นแก่เจ้าจำนวนกรมพระคลังสินค้า
ให้ทราบบังคับมุลพระบาทสมเด็จพระบรมนาถพิตรพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทราบใต้ฝ่าละออง
ธุลีพระบาท ว่าราษฎรลูกค้าไทยจีนและภานต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขต ชักชวนกันมรร
ทุกตัวตนตาย ตัวเขียว ตัวทอง ตัวขาว ตัวดำ ตัวลิสง รวมตากแห้ง ๖ อย่างงาเม็ด ๑
กุงน้ำเค็ม กุงตากแห้ง กุงเค็ม ๑ ปลาหูน้ำ ปลาหูแห้ง ๑ รวมของ ๘ สิ่งนี้เข้ามาซื้อขายแก่กัน
เป็นประโยชน์แก่ราษฎรฝ่ายเดียว ยังหาผู้ใดรับเรียกภาษีมุลเกล้า ๆ ถวายช่วยราชการแผ่นดิน
กินไม่ จะขอเก็บเป็นภาษีสิบลคหนึ่งมุลเกล้า ๆ ถวายเงินขึ้นท้องพระคลัง แต่เรื่องร่ามของ
จีนซึ่งยี่นไว้นั้น จำนวนเงินมากบ้างน้อยบ้างหาเสมอกันไม่ และเรื่องร่ามยี่นคังนี้มีหลาย
ครั้งมานานแล้ว

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ คำว่า ภาษีรายนี้ก็มีเจ้าภาษีรับเรียกภาษี
อยู่กับลูกค้ามรรทุกสำเภาเรือปากใต้ ไปจำหน่ายนอกประเทศมีมาแต่ก่อนอยู่แล้ว ซึ่งจีนหลาย
รายมายี่นเรื่องร่ามจะขอเก็บภาษีในประเทศจะมีเป็น ๒ ซ้ำไปหรือ ให้เลิกเรียกแต่ฝ่ายเดียว
ถ้าเห็นว่าจะเรียกในประเทศก็กวานนอกประเทศ ก็ให้ยกภาษีนอกประเทศเสีย สิ่งของในประเทศ
จะมีมากน้อยประการใดยังหาทรงทราบถนัดไม่ ให้สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติกร
เนตรนาถราชสุริยวงศ์ หาเงินพระหลวงขุนหมื่นเจ้าภาษีผู้ใหญ่ และจีนลูกค้ามีหน้ามาถนัดสิ่ง
ของซึ่งจีนหลายรายมายี่นเรื่องร่ามจะขอเก็บเป็นภาษีนั้น สิ่งของทั้งนี้ลูกค้ามาซื้อขายแก่กัน พอ
จะควรเก็บเป็นภาษีได้แล้วหรือมิได้ ถ้าจีนเจ้าภาษีผู้ใหญ่เห็นว่าควรจะเก็บเป็นภาษีได้แล้ว ก็

ให้เสนาบดีปรึกษากันคิดทั้งเป็นพิศก็เรียกภานีลง แต่ให้ต่ำกว่าสิบลคนหนึ่ง เพราะเป็นของยังไม่เคยมีภานี

สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ นรเนตรนาถราชสุริยวงศ์ ได้หาจีนเจ้าภานีและลูกค้าผู้ใหญ่มาถามไถ่ความแล้ว จึงนำข้อความกับเรื่องราวจีนซึ่งขึ้นมาเป็นหลายฉบับไปกราบทูลปรึกษากรมสมเด็จพระเทศาภิบาล และพระเจ้าที่ยาเขตต่างกรมทุกพระองค์ กับไถ่กราบเรียนสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ วรุตมพงศนายก สยามติลกโลกาณุปาล (น) นาดและท่านเสนาบดี เจ้าพระยานิกรบดินทรมหาถักยาฉมิตร เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์สมันตพงศ์พิสุทธมหาบุรุษรัตนอม ผู้สำเร็จราชการในกรมพระกลาโหม เจ้าพระยาธรรมาธิกร (ฉาฉี) มดี เจ้าพระยาผู้ช่วยสำเร็จราชการในกรมท่า เจ้าพระยาพลเทพ ปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ เสด็จเสด็จเสด็จเสด็จเสด็จเสด็จแล้ว ก็ตั้งพระทัยทรงทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนา และอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วไปทั้งสิ้นด้วยกัน จึงทรงบริจาคพระราชทรัพย์ออกซ่อมแซมในการวัดเก่าซึ่งชำรุด กับทรงสร้างขึ้นใหม่อีกหลายพระอาราม แล้วทรงพระราชอุทิศถวายนิคมกัณฑ์แก่พระสงฆ์สามเณร ซึ่งเล่าเรียนพระไตรปิฎกและให้ทานแก่คนชราคนพิการ ไซ้สอยในการพระราชกุศลต่าง ๆ กับโปรดเกล้า ฯ ชุมเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งมีกรมมาแต่ก่อนให้ยกเป็นกรมใหญ่ขึ้น เจ้าที่ยังไม่มีกรมทรงตั้งเป็นกรมขึ้นโดยลำดับ ชำราชการในพระบรมมหาราชวัง ในพระบวรราชวังที่ซาคตำแหน่งก็ตั้งแต่งขึ้นทุกหมู่ทุกกรมทั้งซ้ายหน้าฝ่ายใน พระราชทานเบี้ยหวัดเพิ่มเติมขึ้นก็มาก แล้วให้ชุกคลองตั้งป้อมขยายกำแพงพระนครออกไปสี่ซันหนึ่ง ๗ ในนี้ให้กตททททททททททททน้อย พระราชทานเบี้ยเลี้ยงเงินเดือนและจ่ายใช้สอยเงินทำการพระนครต่าง ๆ มากกว่าแต่ก่อน ซึ่งเงินหลายพวกจะขอเก็บภานีของ ๘ สิ่งซึ่งซื้อขายแก่กันนั้น ก็เห็นพร้อมกันว่าควรอยู่ด้วยเป็นแบบอย่างแผ่นดินสืบ ๆ มาแต่ก่อนสิ่งของอันใดเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขตบริบูรณ์แล้วควรจะเรียกแต่ในพระราชอาณาเขต ขอให้ยกภานีปากสำเภารือปากไตซึ่งบรรทุกออกไปนอกประเทศนั้นเสีย

ด้วยเหตุว่าเรียกภานีหาเสมอกันไม่ จึงปรึกษาพร้อมกันตั้งเป็นพิศสิ่งของให้เรียกภานีแต่ในประเทศตามราคาสิ่งของซื้อขายขึ้นลงแก่กัน ถั่วตันตาย ๑ ถั่วเขียว ๑ ถั่วทอง ๑ ถั่วขาว ๑ ถั่วดำ ๑ ถั่วลิสง ๑ งาเม็ด ๑ กุ้งแห้งกุ้งเค็ม ๑ ของ ๘ สิ่งนี้ให้เรียกภานีเหมือน

กัน ๑๒ เก็บ ๑ แต่ปลาหน้า ปลาหูตากแห้ง ลูกค้าซื้อขายกันในประเทศให้เรียกภาษี ๑๓
เก็บ ๑ ถ้าลูกค้าจะเอาปลาหน้าปลาหูตากแห้งบรรทุกสำเภารือปากไตออกไปจำหน่ายนอก
ประเทศ ให้เรียกภาษีเพิ่มขึ้นอีก ปลาหมื่นตัวเป็นภาษีสิ่งหนึ่ง เจ้าภาษีเรียกภาษีกับผู้ซื้อ
ผู้ขายเป็นสิ่งของหรือ ๆ จะเรียกตามจำนวนเงินซึ่งซื้อขายแก่กัน ตามแต่จะยอมกัน ให้เรียก
ภาษีกับผู้ซื้อผู้ขายแต่ฝ่ายหนึ่งอย่าให้เรียกภาษีเป็น ๒ ฝ่าย ถ้าราษฎรทำสิ่งของมาเลี้ยงบุตร
ภรรยาและเป็นเสบียงเดินทางไปกิจราชการ และเป็นกำนัลของถวายบ้างเล็กน้อย ราคา
เพียงกึ่งตำลึงเงินลงมา ถ้ามีโคซื้อขายแล้วก็อย่าให้เรียกภาษีเลย จึงให้จีนเจ้าภาษีผู้ใหญ่
ประกาศกับลูกค้าทั้งปวงว่า ผู้ใดมีภากฎมิสติปัญญาที่ควรจะได้รับทำภาษีได้ ก็ให้ทำเรื่องรามา
ยื่นต่อเจ้าจำนวนกรมพระคลังสินค้า ตามคิดเห็นจะทำได้เท่าไรตามพิถกนี้

จีนเนียมจะเป็นเจ้าภาษี จีนเซยจะเป็นผู้เข้าส่วน จึงทำเรื่องรามาขึ้นแก่เจ้า
จำนวนกรมพระคลังสินค้า ให้กราบเรียนสมเด็จพระยามบรมมหาราชพิชัยญาติ นรเนตรนาถ
ราชสุริยวงศ์ ขอนานไค้นำเอาเรื่องราวจีนเนียม จีนเซยผู้เข้าส่วน ขึ้นกราบบังคมทูลแด่
พระบาทสมเด็จพระบรมนาถพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า
จีนเนียม จีนเซยผู้เข้าส่วน จะขอรับพระราชทานเก็บภาษีตัว งาเม็ด กุ้งน้ำ ปลาหูแห้ง
กับลูกค้าไทย จีน ลาว เขมร มอญ และภาษาต่าง ๆ ซ้ำช่วยกำนัลของถวายไพร่หลวงมีตรา
ภูมิ ซึ่งบรรทุกเรือแพเลื่อนเกวียนและสัตว์ต่าง ๆ หาบคองมาซื้อขายแก่กันตามพิถกสิ่งของนั้น
ให้เรียกภาษีเป็นจำนวนเงินมีหนึ่งทูลเกล้า ๆ ถวายขึ้นพระคลังสินค้าในพระบรมมหาราชวัง
เงิน ๑๐๖ ซึ่ง ขึ้นพระคลังเดิมเงิน ๒ ซึ่ง ขึ้นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส
เงิน ๒ ซึ่ง ขึ้นพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าชาย เงิน ๒ ซึ่ง ขึ้นหม่อมเจ้าพรณรายเงิน ๔ ซึ่ง
ขึ้นพระคลังสินค้าในพระบรมมหาราชวังเงิน ๑๐ ซึ่ง รวมเงิน ๑๒๖ ซึ่ง ถ้าและทำภาษีครบวงค
ครบปีมีกำไรอยู่ จะบวกเงินภาษีทูลเกล้า ๆ ถวายขึ้นอีก เจ้าพนักงานกรมพระคลังสินค้า
ไค้นำคำปรึกษากรมสมเด็จพระเคชาธิศรกับพระเจ้าพี่ยาเธอทุกพระองค์ และคำท่านเสนาบดี
ผู้ช่วยท่านขุนบำรุงแผ่นดิน ซึ่งเห็นพร้อมกันกับเรื่องราวจีนเนียม จีนเซยผู้เข้าส่วนขึ้นกราบบังคม

๑ คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขุนนางพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า ซึ่งจีนนิยม จีนเขยผู้เข้าส่วน จะขอเก็บภาษีของ
 ๔ สิ่งกับผู้ซื้อขายแก่กันนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า สิ่งของที่ต้องอยู่ในพิภพให้เรียกภาษีนี้อันจะแพง
 ขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่มิได้เป็นอันล่าเอียงกับผู้ใด ค่วยเป็นของใช้สอยกินอยู่ด้วยกันทั้งผู้ดีและไพร่
 ใครใช้ใครกินก็ต้องเสีย ใครไม่ใช้ไม่กินก็แล้วไป ซึ่งปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า กาลบัดนี้ต้อง
 ใช้สอยเงินมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จะให้ยกเจ้าภาษีนอกประเทศเสียจะเรียกภาษีแต่ในประเทศนั้น
 ขอบอยู่แล้วควรจะให้จีนนิยม จีนเขยผู้เข้าส่วนทำภาษีในประเทศตามแบบอย่างแผ่นดินมาแต่
 หลังเก็บเงินภาษีเพิ่ม เติมขึ้นใช้สอยจับจ่ายราชการนั้นก็ขอบอยู่ ค่วยครั้งนี้เมืองจีนเกิดศึกไม่เป็น
 อันซื้อขายแก่กัน ผู้ที่จะแต่งสำเภาออกไปค้าก็น้อยลง เจ้าภาษีซึ่งเคยเก็บภาษีปากสำเภามา
 แต่ก่อนก็ทำเรื่องร่ำมาร้องขอ ซาคเงินภาษีลงเป็นหลายราย ตัวเงินจะใช้สอยก็ขาดลงมาก
 ซึ่งเจ้าค่างกรมใหญ่และเสนาบดีผู้ช่วยทำนุบำรุงแผ่นดินเห็นว่า สิ่งของเกิดขึ้นในพระราชอาณา
 เขต ทั้งนี้ ควรจะให้เรียกภาษีได้นั้นก็ขอบอยู่ จะต้องให้เรียกภาษีขึ้นใช้สอยไปก่อน ถ้าเมือง
 จีนซื้อขายแก่กันเป็นปกติแล้ว ภาษีอากรเก่าใหม่มาแต่ก่อน สิ่งใดที่ราษฎรเสียอยู่เป็น ๒
 ซ้ำ ๓ ซ้ำ นั้น ก็จะไปลดเกล้า ๆ ให้อลดหย่อนลงเสียบ้าง จึงโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน -
 สัญญบัตรให้จีนนิยม เป็นที่ชุมนุมยี่ซ้ากร เจ้าภาษีถือศักดินา ๔๐๐ ไร่ ให้กรมพระคลังสินค้า
 ทำตราตั้งไปตามซึ่งพระเจ้าพี่ยาเชอกับเสนาบดีเห็นพร้อมกันนั้นเถิด เจ้าจำนวนพระคลังสินค้า
 ได้เรียกเอานายประกันจีนนิยมผู้เป็นที่ชุมนุมยี่ซ้ากร เจ้าภาษี จีนเขยผู้เข้าส่วนไว้มั่นคงสมควร
 ค่วยเงินภาษีของหลวงอยู่แล้ว จึงให้ชุมนุมยี่ซ้ากร เจ้าภาษี จีนเขยผู้เข้าส่วนขึ้นมาเรียกภาษี
 ถั่วคันต่าย ๑ ถั่วเขียว ๑ ถั่วทอง ๑ ถั่วลิสง ๑ ถั่วคำ ๑ ถั่วขาว ๑ งาเม็ด ๑ กุ้งในน้ำเค็ม
 กุ้งตากแห้ง กุ้งต้มเค็ม ๑ รวมของ ๔ สิ่งนี้ให้เรียกภาษีเหมือนกันทุกอย่างเป็นภาษี ๑๒ ซั่ง ๑
 ปลาหูน้ำ ปลาหูแห้ง ลูกค้าซื้อขายกันในประเทศให้เรียกภาษี ๑๓ เก็บ ๑ ถ้าลูกค้าจะเอา
 ปลาหูน้ำปลาหูแห้งบรรทุกสำเภาเรือปากไตออกไปจำหน่ายนอกประเทศให้เรียกภาษีเพิ่มอีก -
 ปลาหมื่นตัว เป็นภาษีสี่สิ่ง ๑ ถ้าผู้บรรทุกช่วยกำนันของถวายเป็นลูกค้าภาษีต่าง ๆ ซึ่งบรรทุก
 เรือแพเลื่อนเกวียนต่าง ๆ หาบคอนมาเป็นช่วยกำนันของถวายเป็นซื้อขายแก่กันตามพิภพสิ่งของ
 ซึ่งต้องในภาษีให้ชุมนุมยี่ซ้ากรจีนเขยผู้เข้าส่วน เรียกภาษีกับผู้ซื้อขายแต่ฝ่ายเดียวตามแต่จะ -
 ขอมกัน อย่าให้เรียกภาษีเป็น ๒ ฝ่าย ถ้าราษฎรทำสิ่งของมาเลี้ยงบุตรภรรยาและเป็นเสบียง

เงินทางไปมาภิรชากร และเป็นกำนัลของถวายบ้างเล็กน้อย ราคาเพียงกึ่งตำลึงเงิน
ลงมา มิได้ซื้อขานแล้วอย่าในเรียกภาษีเลย ถ้าราษฎรถูกค่าได้เสียภาษีแล้วจะเอาของ-
ออกซื้อขาย ห้ามอย่าให้เจ้าภาษีเรียกภาษีต่อไป

ให้ขุนบัญชีพิชากรเจ้าภาษี จินเซยผู้เข้าส่วน ตั้งค่านเรียกภาษี ๔ อย่างในจังหวัด
กรุงเทพฯพระมหานครและแขวงกรุงเก่า เมืองอ่างทอง เมืองอินทร์ เมืองพรหม เมือง
ลพบุรี เมืองสระบุรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองสุพรรณบุรี เมืองปราจีนบุรี กำหนดให้ขุน
บัญชีพิชากรเจ้าภาษี จินเซยผู้เข้าส่วน เข้ารับเรียกภาษีแต่ ๗ วันเดือน ๖ ขึ้นค่ำ ๑ ปีชาด
ฉศก (พ.ศ.๒๓๘๙) ไปจน ๗ วันเดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ ปีเถาะสัปตศกครบ ๑๒ เดือนเป็นปี
หนึ่ง เป็นเงินขึ้นในจำนวนปีชาดนักษัตรฉศกเงินขึ้นพระคลังสินค้าในพระบรมมหาราชวัง เงิน
๑๐๖ ซึ่ง ขึ้นพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส เงิน ๒ ซึ่ง ขึ้นพระเจ้าลูกเธอเจ้า
ฟ้าชาย เงิน ๒ ซึ่ง ขึ้นหม่อมเจ้าพรพราย เงิน ๔ ซึ่ง ขึ้นพระคลังสินค้าในพระบรมมหาราชวัง
เงิน ๑๐ ซึ่ง รวมเงิน ๑๒๖ ซึ่ง แล้วให้ขุนบัญชีพิชากรเจ้าภาษี จินเซยผู้เข้าส่วน ส่งเงิน
ภาษียังเจ้าจำนวนพระคลังสินค้าปีละ ๕ งวค เป็นเงินขึ้นพระคลังสินค้าในพระบรมมหาราชวัง
งวคเดือน ๗ เงิน ๒๒ ซึ่ง งวคเดือน ๘ เงิน ๒๒ ซึ่ง งวคเดือน ๑๑ เงิน ๒๒ ซึ่ง งวค
เดือนอ้าย เงิน ๒๒ ซึ่ง งวคเดือน ๔ เงิน ๑๔ ซึ่ง รวม ๑๐๖ ซึ่ง ขึ้นพระคลังเดิม เงิน
๒ ซึ่ง ขึ้นพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส เงิน ๒ ซึ่ง ขึ้นพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า
ชายเงิน ๒ ซึ่ง ขึ้นหม่อมเจ้าพรพรายเงิน ๔ ซึ่ง ขึ้นพระคลังสินค้าในพระบรมมหาราชวังเงิน
๑๐ ซึ่ง รวมทั้งสิ้นเงิน ๑๒๖ ซึ่ง จงทุกงวคทุกปีสืบไป อย่าให้เงินภาษีของหลวงชากค่าง-
หลวงงวคหลวงปีไปแต่จำนวนหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าปีใดมือฉิมมาสกให้บวคเงินภาษีขึ้นทูล
เกล้า ฯ ถวายขึ้นอีกเดือน ๑ ตามจำนวนเงินมากและน้อย

และขุนบัญชีพิชากรเจ้าภาษี จินเซยผู้เข้าส่วน จะขึ้นมาเรียกภาษีเองก็ดี จะแต่ง
ให้เสมียนนายผู้ใดขึ้นมาเรียกภาษีแทนตัวก็ดี ให้เรียกภาษีตามพิกักแต่โดยสัจโดยธรรม ถ้า
เรียกภาษีแล้ว ก็ให้เจ้าภาษีทำตัวตามสิ่งของมากหรือน้อย ให้ไว้กับเจ้าของให้หลายฉบับจะ
ได้แยกย้ายสิ่งของขายไปเป็นสำคัญ ของสิ่งใดที่ได้เรียกภาษีแล้วจะเอาไปซื้อขายบ้านโคเมือง
โค ถ้ามีตัวเป็นสำคัญได้เรียกภาษีแล้ว ห้ามอย่าให้เจ้าภาษีเมืองโค ฯ เรียกภาษีอีกเป็น ๒
ซ้ำ ๓ ซ้ำไปได้เป็นอันขาดทีเดียว

ถ้าผู้คุมของถวายส่วยกำนัลไพร่หลวงมีตราภูมิและลูกคาพาณิชภาษาต่าง ๆ จะเอาสิ่งของมาซื้อขายก็ให้แวะคานเสียภาษีให้ เจ้าภาษีตามพิศุคมากและน้อยเสียก่อนจึงให้ซื้อขายแก่กัน ห้ามอย่าให้คุมของถวายและส่วยกำนัลไพร่หลวง มีตราภูมิและลูกคาพาณิชภาษาต่าง ๆ เอาสิ่งของในภาษีซึ่งยังมีไค่เรียกภาษีไปลักลอบซื้อขายแก่กันหมายจะฉ้อบังเอาเงินภาษีของหลวงไว้ ถ้าชนบญุจพิชากร จีนเซยยูเข้าสวน และพรรคพวกไปทำภาษีด้วยกัน จับให้ไค่ปรับไหมเอากับผูลักซื้อขาย ๒ ทอตามสิ่งของมากและน้อย ซึ่งลักซื้อขายแก่กัน เงินปรับไหมนั้นให้กับเจ้าภาษี

อนึ่งเจ้าภาษีจะเรียกภาษีเป็น ๒ ครั้ง ๓ ครั้งให้เหลือเกินจากพิศุคขึ้นไปก็ไค่ และราษฎรจะชัคขึ้นไม่ยอมเสียภาษีให้กับเจ้าภาษี ๆ กับราษฎรจะวิวาทเกี่ยวของไม่ตกลงกันประการใดก็ให้เจ้าเมืองกรมการตัดสินตามพิศุคในห้องตราซึ่งโปรดเกล้า ๆ ขึ้นมา ถ้าวากลาวไม่ตกลงก็ให้บอกส่งลงไป ณ กรุงเทพ ฯ จะไค่สั่งให้กรมพระคลังสินค้าเจ้าจำนวนตัดสินว่ากล่าวให้ตามผิดและชอบสำเร็จกัน

ถ้าสมัครพรรคพวกขาวและทาสชนบญุจพิชากรเจ้าภาษี จีนเซยยูเข้าสวน จะเกิดอริวิวาทแก่กันเป็นแต่เนื้อความเล็กน้อยเบ็ดเสรจ ก็ให้ชนบญุจพิชากรเจ้าภาษี จีนเซยยูเข้าสวน สมัครสมานวากลาวให้สำเร็จแต่ในกันเอง ห้ามอย่าให้เจ้าเมืองกรมการแขวงนายบ้านนายอำเภอเกาะกุมเอาไปเรียกคาฤชาตุลาการ ซึ่งมีไค่เป็นความมหันตโทษแก่เจ้าภาษีและสมัครพรรคพวกขาวและทาสซึ่งไค่ทำภาษี ให้ไค่ความยากแค้นป่วยการทำภาษีของหลวงแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งไค่ ถ้าเป็นความมหันตโทษข้อใหญ่ จึงให้เจ้าเมืองกรมการแขวงนายบ้านนายอำเภอหมายให้เจ้าภาษีส่งตัวผู้ตองคดีเอาไปพิจารณาว่ากล่าวให้ตามพระราชกำหนดกฎหมายและใหญ่(เป็น)นายไปนั่งหังผิดและชอบควย ถ้าราษฎรฟ้องหากลาวโทษเจ้าภาษี ก็ให้เจ้าภาษีแต่งทนายความไปวาทางแก่แทนกัน อย่าให้ชัคขวางคดีของราษฎรไว้

อนึ่ง ห้ามอย่าให้เจ้าเมืองกรมการ และข้าหลวงไปมาภิจราชการแขวงนายบ้าน นายอำเภอเก็บเรือยืมเรือแจวจึงกุกกันเซียงถอพายเชือกเสาเพลลาใบเครื่องสำหรับเรือและเกาะกุมพรรคพวกขาวและทาสไปไชราชการงานโยธาซึ่งมีไค่เป็นพนักงาน ให้ป่วยการทำภาษีแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งไค่เป็นอันขาดที่เคียว

ถ้าในเทศกาลพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ก็ให้ขุนบัญญัติราชการเจ้าภาษี จีนเซยผู้เข้าส่วน และพรรคพวกผู้ซึ่งไปทำภาษีอยู่บ้านใดเมืองใดก็ให้ไปพร้อมด้วยเจ้าเมืองกรมการ กราบถวาย พระราชขอสิทธิกรมพระราชทานนำพระพิพัฒน์สังจาปีละ ๒ ครั้งจงทุกปี

อนึ่ง ให้ขุนบัญญัติราชการเจ้าภาษี จีนเซยผู้เข้าส่วน กำชับห้ามปรามพรรคพวกบ่าว และทาส อย่าให้คบหากันเป็นโจรผู้ร้ายฉกฉกขังฆ่าโคกระบือ ทรัพย์สินของทองเงินเครื่อง อัญมณีของสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร์ลูกค้าพาณิชย์ และทำลายพระพุทธรูปพระสถูป พระ เจดีย์ พระศรีมหาโพธิ พระอุโบสถพระวิหารการเปรียญ กุฎีศาลาอาราม ซาข้างเอื้องา และชานาย ซ้ำสัตว์อันมีคุณ และซื้อขายสิ่งของต้องห้ามกระทำให้นึกด้วยพระราชกำหนดกฎ - หมายห้ามปรามทั้งใหม่แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งใดเป็นอันขาดทีเดียว

ครั้งลู่ทองคำนี้ไซ้ ถ้ามีตราเจ้าจำนวนตั้งขึ้นมาด้วยเรื่องราวจำนวนเงินต้องกัน แล้ว ก็ให้เจ้าเมืองกรมการลอกเอาทองคำนี้ไว้แล้วให้ประหวนส่งคืนตรานี้ให้กับขุนบัญญัติ - ราชการเจ้าภาษี จีนเซยผู้เข้าส่วน แล้วให้หมายประกาศให้เจ้าภาษีซึ่งภาษีตามพิกัตในทองคำ และรับสิ่งซึ่งไปรคเกล้า ๆ ออกมาจงทุกประการ

หนังสือมา ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้นค่ำ ๑ ปีชวดศก (พ.ศ. ๒๓๘๗)

ภาคผนวก จ.

รายการภาษีสมัย ร.๓ ซึ่งเป็นผลการถวายฎีกาแนะนำของเจ้าภาษีมีดังนี้
(พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เล่ม ๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ชำ บูรณาค)

- | | |
|-------------------------------------|---|
| ๑ ภาษีบ่อนเบี้ย | ๒๑ ภาษีกอไม้สีสุก |
| ๒ ภาษีเบ็ดเสร็จ (เก็บจากของลงสำเภา) | ๒๒ ภาษีไม้ค่างพญู |
| ๓ ภาษีหอย ก.ข | ๒๓ ภาษีไม้ทอเรือ |
| ๔ ภาษีของต้องห้าม ๖ อย่าง | ๒๔ ภาษีไม้ซุง |
| ๕ ภาษีพริกไทย (เก็บจากชาวไร่) | ๒๕ ภาษีฝ้าย |
| ๖ ภาษีพริกไทย | ๒๖ ภาษีเนื้อแห้ง, ปลาแห้ง |
| ๗ ภาษีไม้ฝาง | ๒๗ ภาษียาสูบ |
| ๘ ภาษีไม้แดง | ๒๘ ภาษีปอ |
| ๙ ภาษีเกลือ | ๒๙ ภาษีคราม |
| ๑๐ ภาษีน้ำมันมะพร้าว | ๓๐ ภาษีเยื่อเคย |
| ๑๑ ภาษีน้ำมันต่าง ๆ | ๓๑ ภาษีน้ำตาลทราย |
| ๑๒ ภาษีเกลือ | ๓๒ ภาษีน้ำตาลหม้อ |
| ๑๓ ภาษีกะทะ | ๓๓ ภาษีน้ำอ้อย |
| ๑๔ ภาษีต้นยาง | ๓๔ ภาษีสำรวจ |
| ๑๕ ภาษีไต้ชัน | ๓๕ ภาษีเตาตาล |
| ๑๖ ภาษีหิน | ๓๖ ภาษีปูน |
| ๑๗ ภาษีจาก | ๓๗ ภาษีเกวียน, โคค่าง, เรือจ้างทางโยง |
| ๑๘ ภาษีกระแจะ | ๓๘ ภาษีเงินอับแลขนมต่าง ๆ, โฟ, เทียนไข, เนื้อ |
| ๑๙ ภาษีไม้ไผ่ปลา | รัชกาลนี้เลิกอากรไป ๒ อย่าง คือ |
| ๒๐ ภาษีไม่รวก | ๑ อากรรักษาภูเขา |
| | ๒ อากรค่าน้ำ ส่วนดินหามน้ำเข้าเค็ดขาด |

ที่มา : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานุภาพ, "อธิบายตำนานภาษีอากร," เรื่องเดิม, หน้า ๘ - ๒๑.

รายการสมัย ร.๘ (มีทั้งอากรใหม่และเอาอากรเก่ามาแก้ไข)

- อากรใหม่ (ตามเจ้าพระยาทิพากรวงศ์) มี ๑๔ อย่าง
- ๑ ภาษีเงิน ๒๔ ภาษียางไม้
 - ๒ ภาษีสุกร ๒๕ ภาษีนอแรด
 - ๓ ภาษีปลาสด ๒๖ ภาษีเซากวาง
 - ๔ ภาษีปลาหู (ที่จริงมีมาตั้งแต่ ร.๓) ๒๗ ภาษีเซาควาง
 - ๕ ภาษีใหม่ ๒๘ ภาษีหนังสัตว์
 - ๖ ภาษีขี้ผึ้ง ๒๙ ภาษีกำยาน
 - ๗ ภาษีฝัก ๓๐ ภาษีรังนก
 - ๘ ภาษีหอค, หม้อ ๓๑ ภาษีกึ่งแห่ง
 - ๙ ภาษีถัง ๓๒ ภาษีหวาย
 - ๑๐ ภาษีเตาหลอ ๓๓ ภาษีเปลือกโปลง
 - ๑๑ ภาษีมาคเรือโกลง ๓๔ ภาษีเสา
 - ๑๒ ภาษีแจว พายโกลง ๓๕ ภาษีไม้หอม
 - ๑๓ ภาษีการพนัน (มีทั้งบอนเบี้ย หวยก.ช) ๓๖ ภาษีโสเภณี
 - ๑๔ ภาษีอากรมหรสพ
 - ๑๕ อากรค่าน้ำ } ตั้งภาษีที่ยกเลิก
 - ๑๖ อากรรักษาเกาะ } มาใช้ใหม่
 - ๑๗ ภาษีกระวาน
 - ๑๘ ภาษีถังงา
 - ๑๙ ภาษีเรว (กระวานเม็ด)
 - ๒๐ ภาษีครึ่ง
 - ๒๑ ภาษีคืบก
 - ๒๒ ภาษีเหล็ก
 - ๒๓ ภาษีงาช้าง
- ลดเลิกและแก้ไขวิธีเก็บภาษีอากร ๖ อย่าง
- ๓๗ เปลี่ยนอากรตลาดเป็นภาษีโรงเรือน
 - ๓๘ ลดพิศักเก็บสมพัสสรจากไร่ละ ๑ บาท ลง เป็นไร่ละ ๑ สลึง เพื่อ
 - ๓๙ เลิกเก็บภาษีพริกไทยตามจำนวนค่างพริกไทย เป็นเก็บอย่างสมพัสสร
 - ๔๐ เก็บภาษีเกวียน เรือจ้าง ทางโยง
 - ๔๑ ลดอากรทุเรียนจากคนละ ๑ บาท เป็น ๑ สลึง ๑ เพื่อ

๔๒ เลิกภาชนะน้ำมันมะพร้าวเป็นเก็บตามจำนวนต้นมะพร้าว (ภายหลังเลิกไปแล้ว)

จาก ๑ - ๔๒ เป็นรายการตามพงศาวดาร ฯ และ ๑ - ๑๔ เป็นภาชนะใหม่ความจริงยังมีภาชนะอีกมาก ซึ่งมีได้มี เช่น ภาชนะกะทะ, ภาชนะไม้ฝาง, ชูง, ฝ้าย, เกดื้อ ฯลฯ

นั่นคือการรวมภาชนะสมัย ร.๓ เข้ามาคอย ดังนั้นจึงมีอย่างมากมาย เฉพาะจากราชการกรมพระกลาโหมก็มีมากกว่า ๕๐ ประเภท ซึ่งยังมีกระทรวงอื่นอีกมาก

เมื่อประมาณแล้วกว่า ๑๐๐ ชนิด และจากสิ่งพระราชปลาเลือกไว้ก็มี ๕๖ ชนิด

รายการภาษีอากรตอนต้น ร.๔ (มีจำนวน เงินค่วย)

๑	คานา	๒,๐๐๐,๐๐๐	บาท	๒	อากร	๕,๔๕๔,๐๐๐	บาท
๒	อากรสมพัคสร	๕๐๐,๐๐๐	"	๔	ภาษีขุง	๘๐,๐๐๐	"
๕	ภาษีฝาง	๒๐๐,๐๐๐	"	๖	ภาษีน้ำมันมะพร้าว	๕๐๐,๐๐๐	"
๕	ภาษีนํ้าตาลทราย	๒๕๐,๐๐๐	"	๘	ภาษีนํ้าตาลโตนด	๑๐,๐๐๐	"
๘	ภาษีขาออก	๑๐๐,๐๐๐	"	๑๐	ภาษีเกลือ	๕๐,๐๐๐	"
๑๑	ภาษีพริกไทย	๔๐๐,๐๐๐	"	๑๒	ภาษีกระวาน	๑๐,๐๐๐	"
๑๓	ภาษีเรว	๒๐,๐๐๐	"	๑๔	ภาษีครึ่ง	๑๒,๐๐๐	"
๑๕	ภาษีคิง	๑๐,๐๐๐	"	๑๖	ภาษีเหล็ก	๖๐,๐๐๐	"
๑๗	ภาษีขาง	๔๕,๐๐๐	"	๑๘	ภาษียางไม้	๒๔,๐๐๐	"
๑๘	ภาษีนอแรด	๒,๐๐๐	"	๒๐	ภาษีเขากวาง	๔,๐๐๐	"
๒๑	ภาษีเขากวาง	๕๐๐	"	๒๒	ภาษีหนังสัตว์	๒,๖๐๐	"
๒๓	ภาษีกำยาน	๑,๐๐๐	"	๒๔	ภาษีรังนก	๑๐๐,๐๐๐	"
๒๕	ภาษีปลาแห้ง	๓๐,๐๐๐	"	๒๖	ภาษีกิ่งแห้ง	๖๐,๐๐๐	"
๒๗	ภาษีเปลือกเคบ	๑๐,๐๐๐	"	๒๘	ภาษีนํ้ามันยาง	๘,๐๐๐	"
๒๘	ภาษีชัน	๗,๐๐๐	"	๓๐	ภาษีไม้แดง	๔๐,๐๐๐	"
๓๑	ภาษีไค้	๒๐,๐๐๐	"	๓๒	ภาษีหวาย	๑๒,๐๐๐	"
๓๓	ภาษีเปลือกโปลง	๑๐,๐๐๐	"	๓๔	ภาษีเส้า	๕,๐๐๐	"
๓๕	ภาษีไม้ไผ่	๕๐,๐๐๐	"	๓๖	ภาษีจาก	๑๕,๐๐๐	"
๓๗	ภาษีฝืน	๑๕,๐๐๐	"	๓๘	ภาษีฝืน	๔๐๐,๐๐๐	"
๓๘	อากรสุรา	๕๐๐,๐๐๐	"	๔๐	อากรบอนเมี้ย	๕๐๐,๐๐๐	"
๔๑	อากรคานา	๗๐,๐๐๐	"	๔๒	อากรตลาด	๑๐๐,๐๐๐	"
๔๓	อากรแพ	๑๕๐,๐๐๐	"	๔๔	ภาษียาสบ	๒๐๐,๐๐๐	"
๔๕	ภาษีไม้หอม	๕๔,๐๐๐	"	๔๖	อากรรักษาเกาะ	๖,๐๐๐	"

๔๗	ภาษีขาออก	๓๐๐,๐๐๐	บาท	๔๘	ค่าแรงแทนรับราชการ	๑๒,๐๐๐,๐๐๐	บาท
๔๘	เงินผูกมัดมือจีน (๓ ปีครึ่ง)	๒,๐๐๐,๐๐๐	"	๕๐	จังกอบเรือทะเล	๘๐,๐๐๐	"
๕๑	ค่าภาคหลวงทองบางสะพาน	๑๐,๐๐๐	"	๕๒	ภาษีนครโสภณ	๕๐,๐๐๐	"
๕๓	ค่าธรรมเนียมความ	๑๕,๐๐๐	"	๕๔	ผลประโยชน์จากหัวเมือง ฝ่ายเหนือ	๕๐,๐๐๐	"
๕๕	ผลประโยชน์จากหัวเมือง ฝ่ายใต้	๔๐,๐๐๐	"	๕๖	อากรท่วย ก.ข.	๒๐๐,๐๐๐	"
	รวมประมาณ	๒๖,๘๖๔,๐๐๐	"				

เหล่านี้เป็นรายการตอนต้น ๆ รัชสมัยจำนวนใกล้เคียง ๆ กับ รัชกาลที่ ๓



ภาคผนวก ข.

พระราชบัญญัติสำหรับหอรัษฎากรพิพัฒน์ จ.ศ. ๑๒๓๕

ศุภมัศก ลุคักราช ๑๒๓๕ กุญฺสังวัจฉระเชษฐมาศวันปักษณวมีดิถีพุชวารปริ เชนทกาลก่า
หนค พระบาทสมเด็จพะปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ บดินทรเทพยมหามงกุฏ บุรุษย์รัตนราชร
วิวงษ วรุตมพงษบริพัตรชติยราชินิกโรคม จาตรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศบรมชฎกรม
มิกมหาราชชาธิราช บรมนารถบพิตรพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณ พระที่นั่ง
อมรินทร วินิจฉัยมหัยศวริยพิมานโดยสรุานอุตราพิมุข พรอมควยพระบรมวงษานุวงษ แลช
ทูลละอองธุลีพระบาท เป้าเบื้องบาทบกขมาศโดยลำดับ ซึ่งพระบาทสมเด็จพะเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชดำริหว่า เงินภาษีอากรซึ่งขึ้นในท้องพระคลังทั้งปวง ซึ่งจะได้เป็นกำลังทำนบ
รุงแผ่นดินต่อไปนั้น เจ้าภาษีรับทำอากรไป เงินหลวงก็ค้างสะสมอยู่มาก ต้องเร่งรัศยู่เสมอ
ไม่ขาด ก็ไม่มีใครจะได้เงินมาทั้นไรราชการที่ต้องขาดสูญไปเสียก็มีโดยมาก การค้าขายที่
กรุงเทพฯ ก็ไม่มีความเจริญ เพราะจีนซึ่งมารับทำภาษี แล้วเอาเงินไปใช้ในตารอื่น ๆ
เสียเงินหลวงก็ค้างทับหนักลง ถ้าเรงนั้นก็ต้องล้มต้องเลิกกันไปไม่เป็นคุณในแผ่นดิน และลูก
ค้าทั้งปวงก็ไม่ตั้งอยู่ได้เพราะไม่มีธรรมเนียม แลเจ้าพนักงานจะจัดการเรื่องนี้ให้เรียบร้อยได้
จึงมีพระบรมราชโองการมารพระบิณฑูรสูลสิงหนาท คำรัสสั่งเภาะสมเด็จพะเจ้าบรมวงษ -
เชอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ ให้จัดตั้งเป็นธรรมเนียมเจ้าพนักงานบาญชีกลาง
สำหรับจะรวบรวมพระราชทรัพย์ ซึ่งขึ้นในท้องพระคลังทั้งปวง ตั้งอยู่ในหอรัษฎากรพิพัฒน์ใน
พระบรมมหาราชวัง แลจึงทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งพระราชบัญญัติสำหรับในออฟฟิศ จะได้
เป็นแบบอย่างแลเป็นคุณในแผ่นดินสืบไป ให้เจ้าพนักงานบาญชีกลาง แลเจ้าจำนวนภาษีนาย
อากรทั้งปวง ประพฤติตามพระราชบัญญัตินี้ จงทุกประการ ฯ

ข้อ ๑ ให้เจ้าพนักงานบัญชีกลาง คัดบัญชีภาษีอากรบันดาที่ขึ้นอยู่ในหอรับฎากร พิพจน์ ไว้สำหรับออฟฟิศฉบับ ๑ ให้เจ้าจำนวนในพระคลังนั้น ๆ มีไว้ฉบับ ๑ ทุกเจ้าจำนวน แล้วให้แบ่งบัญชีเป็นสองแผนกคืนเงินที่ค้างเก่ามาจนถึงปีออกจัตวาศกฉบับ ๑ ตั้งแต่ปีรกา เบญจศก ซึ่งได้เปลี่ยนธรรมเนียมใหม่นี้ ให้มีบัญชีต่างหากคนละฉบับสอบสวนให้ถูกต้องกัน ทั้งบัญชีกลางแลเจ้าจำนวนอย่าให้ผิดเพี้ยนเป็นคำเถียงกันได้ ให้เจ้าจำนวนในพระคลังนั้น ๆ มีห้องออฟฟิศของตัวสำหรับเก็บบัญชี แลสำหรับเป็นที่ชำระความภาษีที่ตัวได้ว่าอยู่นั้นทุก ๆ พระคลังที่ได้เป็นเจ้าจำนวนว่าการภาษี แลเจ้าจำนวนภาษีทุก ๆ พระคลังนี้ให้มานั่งออฟฟิศ ที่เป็นห้องของตัว คอยฟังการเสมอจงทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๔ โมงเช้าจนถึงเวลา ๔ โมง เย็นจึงให้บิคออฟฟิศกลับไปบ้าน แลการงานสิ่งใดที่เป็นการว่ากล่าวเกี่ยวข้องในการภาษีซึ่ง ตัวได้ว่ากล่าวอยู่นั้น ให้มาว่าในออฟฟิศ ห้ามมิให้ไปว่าการภาษีที่บ้านเรือนของตัว เป็นอันขาด

ข้อ ๒ จำนวนเงินที่เจ้าภาษีนายอากร รับผิดชอบปีหนึ่งเป็นเงินมากน้อยเท่าใดนั้น ให้เจ้าพนักงานบัญชีกลาง แลเจ้าจำนวนแบ่งออกไปเป็น ๑๒ งวด ให้เจ้าภาษีส่งเงินงวด ทุกเดือนอย่าให้ขาด ถ้าปีใดมีอธิกมาส ก็บวกเงินขึ้นในปีนั้นอีกงวดหนึ่งเป็น ๑๓ งวดเสมอ จงทุกราย ถ้าภาษีสิ่งใดที่เจ้าภาษีเก็บได้เป็นคราวเป็นระกฐ ที่ไม่เหมือนกับภาษีที่เก็บได้ - เสมอทุกเดือนนั้น ก็ให้เจ้าพนักงานแลเจ้าจำนวนแบ่งเงินที่เจ้าภาษีรับผิดชอบชวคไปนั้น ออก เป็น ๑๒ งวดเหมือนกัน แลเจ้าภาษีจะร้องว่า ในเดือนนี้ยังเก็บภาษีไม่ได้ ไม่มีเงินจะส่ง นั้นไม่ได้ เพราะภาษีสิ่งนั้นเจ้าภาษีเห็นว่ามิกำไร จึงได้รับผูกขาดไปปีหนึ่งเป็นเงินเท่านั้น ในเดือนที่ยังเก็บภาษีไม่ได้นั้น เจ้าภาษีต้องส่งเงินของเจ้าภาษีแทนเงินที่จะเก็บภาษีได้ให้ ครบปีหนึ่ง ๑๒ งวด ถ้าปีใดเป็นอธิกมาส ก็ให้บวกเงินขึ้นในปีนั้นอีกงวดหนึ่งเป็น ๑๓ งวด ถ้าเจ้าภาษีจะร้องว่าเหลือสตีก่าล้าง เพราะยังไม่ถึงเดือนที่จะเก็บภาษีได้ จะต้องส่งเงิน งวดทุกเดือนนั้นไม่มีเงินจะส่ง ถ้าเจ้าภาษีคนใดร้องคังนี้แล้ว ก็อย่าให้เจ้าพนักงานผู้ที่ว่า ภาษีมอบภาษีนั้นให้ผู้นั้นทำ เพราะผู้นั้นเป็นคนซัดสนไม่มีทุนรอนที่จะให้ผูกภาษีของหลวงไปนั้น ไม่ควน

ข้อ ๓ เมื่อจะว่าภาษีอากรนั้น ให้เจ้าพนักงานบัญชีกลาง หมายบอกพระยาโช ฎีกราชเสรมฐี พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง พระเทพคุณ ให้ประกาศไปตามเจ้า

ภาษีที่ไ้ทรงพระกรุณาตั้งแตงไว้ ใ้รับพระราชทานเบี้ยหวัดแลเงินไทยผู้ซึ่งยังมิไ้รับพระราชทานเบี้ยหวัด ใ้รู้จ้งทั่วกันว่าจะเปลี่ยนภาษีรายนั้นในวันนั้น แลเจ้าภาษีที่ไ้ทรงพระกรุณาชูปเบี้ยมีชื่อตั้ง ใ้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเสมอทุกปีนั้น ถึงตัวจะต้งการท้ภาษีสิ่งนั้นก็ดี ถ้าไม่ต้งการท้ภาษีสิ่งนั้นก็ดี ถ้ารู้หมายประกาศแล้ว ต้งมานั่งที่ประชุมในวันกำหนดว่าภาษีที่ออฟฟิศเสมอจ้งทุกคร้งทุกคราวอย่าใ้ขาดไ้ แลหมายประกาศกำหนดที่จะว่าภาษีนั้น กำหนดวันว่าภาษีก่อนนำวันท้ภาษีเดือนหนึ่ง ถ้าว่าภาษีตกลงกันในวันนั้นแล้ว ใ้เจ้าพนักงานบัญชีกลาง แลเจ้าจ้นวนเรียกนายประกันจีนผู้ที่รับท้ภาษีนั้นไว้ใ้หมั่นค้งแล้ว บังคับใ้ส่งเงินล่วงหน้าภาษีรายนั้นไว้ใ้ครบ ๓ งวด ใ้เสร็จแต่ใน ๘ วันนับตั้งแต่วันที่คว้กล่าวตกลงกัน อย่าใ้เกินกำหนดไ้ แล้วใ้เขียนหมายประกาศปิดหน้าโรงออกบิคว้ฉบับหนึ่ง ว่าเดือนนั้นวันนั้นกำหนดจะเปลี่ยนภาษีสิ่งนั้น ถ้าผู้ที่จะรับท้ภาษีรู้แล้วก็ใ้มาตามกำหนด

ข้อ ๔ การซึ่งจีนไทยผู้ใดจะยื่นเรื่องราวประมูลความภาษีสิ่งใดก็ดี ถ้าพ้องขาดเงินภาษีก็ดี ใ้ครบงวดครบปี จ้งยื่นต่อเจ้าพนักงานบัญชีกลางในออฟฟิศ ห้ามมิใ้ไปยื่นเรื่องราวกันที่อื่นนอกจากที่ประชุมในออฟฟิศ เจ้าพนักงานรับเรื่องจากมือจีนแล้ว ใ้นำมาถวายสมเด็จเจ้าฟ้ามหาลลการมพระบ้ราบปรบักษในเวลาั้น

ข้อ ๕ นายประกันของจีนผู้ที่จะท้ภาษีนั้นใ้เจ้าพนักงานเลือกดูเห็นว่าผู้นั้นภอสมควรจะรับประกันเงินหลวงเท่านั้นไ้แล้วก็ใ้ยอมรับใ้ประกันโดยดี อย่าใ้ทำอุบายแก้งเลือกนายประกัน เพราะจะหาผลประโยชน์ใ้ไ้ความลำบากแก่ตัวเจ้าภาษีเหมือนเช่นเป็นมาแต่ก่อน แลผู้ซึ่งจะรับเป็นประกันนั้น ถ้าเจ้าพนักงานเห็นว่าไม่สมควรจะเลือกเสียไม่ยอมใ้เป็นประกัน ก็ใ้เจ้าพนักงานนำความมาทูลสมเด็จเจ้าฟ้ามหาลลการมพระบ้ราบปรบักษใ้ทรงทราบก่อน จะไ้ทรงปฤกษาเจ้าพนักงานแลเจ้าภาษีที่มีชื่อตั้งปวง ถ้าเห็นว่านายประกันที่เลือกเสียนั้นไม่สมควรก็จ้งใ้ใ้หาประกันเปลี่ยนใหม่ใ้สมควรแก่เงินหลวง ะ

ข้อ ๖ เมื่อถึงวันกำหนดประชุมว่าภาษีกัน เจ้าพนักงานบัญชีกลางรับเรื่องราวของผู้ที่มายื่นทุก ๆ รายถวายสมเด็จเจ้าฟ้ามหาลลการมพระบ้ราบปรบักษ ทอดพระเนตรแล้ว เรื่องราวที่เป็นภาษีรายเดียวกัน เงินในเรื่องราวของผู้ใดมาก ก็ใ้เจ้าพนักงานเอาเงินรายนั้นร้องประกาศในที่ประชุมว่าภาษีรายนั้น เงินเดิมเท่านั้น จีนคนนั้นประมูล

ขึ้นอีกเท่านั้น เจ้าภาษีคนเก่าอายุหนึ่งผู้ใด จะประมูลเงินขึ้นอีกก็ให้เข้ามาในที่ประชุม นั้น ถ้า เจ้าภาษีคนเก่าอายุหนึ่งผู้ใดร้องประมูลเงินมากกว่าผู้ซึ่งประมูลเดิม ตั้งแต่สิบซึ่งขึ้นไป ก็ให้ เจ้าพนักงานผู้ร้องประกาศนั้น ยึดเอาค่าผู้ประมูลเงินขึ้นใหม่นั้นร้องประกาศต่อไป ถ้ามีผู้ ประมูลเพิ่มอีก ก็ให้เจ้าพนักงานรับเอาค่าผู้ประมูลเงินขึ้นอีกร้องประกาศต่อไป ถ้าเจ้าพนักงาน ร้องประกาศตามคนทั้ง ๓ ครั้ง ๔ ครั้งแล้ว ไม่มีผู้ใดประมูลเงินขึ้นอีก ก็ให้ภาษีรายนั้น ตกอยู่กับผู้ประมูลเงินขึ้นมากนั้น ทำภาษีมูลเกล้า ๆ ถวายต่อไป

ข้อ ๗ เจ้าพนักงานจะร้องประกาศภาษีพวกจีนเจ้าภาษีที่เข้ามาในที่ประชุม รับ ประมูลภาษีนั้นอย่าให้เจ้าจำนวนภาษีที่จะว่ารายนั้นเคียดกัน ว่าพวกนี้พวกนั้น ลางที่ภาษีนั้น เจ้าจำนวนอยากจะให้แก่นั้นใครรับทำต่อไป ถึงจะว่าคอยขึ้นประมูลเงิน เจ้าจำนวนก็จะขอ ร้องพูดเป็นการลับว่า ภาษีรายนั้นอยากจะให้พวกพ้องของตัวทำ ผู้ซึ่งจะมาประมูลเงินนั้นขอ งคไว่ก่อน อย่าเพอว่ากล่าวประมูลเงินขึ้น แล้วผู้ซึ่งจะมาประมูลเงินนั้น ถ้าเจ้าจำนวนว่า ตั้งนั้นแล้ว ก็ต้องมี ความเกรงกลัวลดหย่อนให้ พวกของเจ้าจำนวนก็ได้รับภาษีนั้นไปทำได้ โดยง่ายไม่ต้องประมูลเงินขึ้นใหม่าก เงินพระราชทรัพย์ของแผ่นดินจึงได้คกน้อยถอยไปแต่ เจ้าจำนวนนั้นมีผลประโยชน์ ห้ามมิให้เป็นการตั้งนี้ใดต่อไป ถ้าเจ้าจำนวนใดจำนวนหนึ่ง กระทำคังที่ว่ามานี้ จะทำโทษเสมอผู้ล่วงพระราชบัญญัติ แลเมื่อจีนเจ้าภาษีทั้งปวง จะมา ประชุมว่าภาษีในออฟฟิตนั้น ให้เจ้าพนักงานแลเจ้าจำนวนกับเจ้าภาษีที่มีชื่อคังตรวจนำเงินมีชื่อ ที่จะรับทำภาษีได้นั้น โดยความซื่อสุจริตอย่าให้ถือว่าพวกนี้พวกนั้น ถ้าเห็นสมควรว่าเป็นคน มีทุนรอนมั่นคงแล้ว จึงให้เข้ามาในที่ประชุม ถ้าเป็นจีนไม่มีทุนรอนก็อย่าให้เข้ามาในที่ ประชุมนั้น ถ้าภาษีว่ากล่าวตกลงกันแล้ว ใญ่ผู้นั้นลงชื่อประทับตราไว้เป็นสำคัญด้วย แล้วให้ เจ้าพนักงานคิดรวมเงินเดิม แลเงินประมูลขึ้นใหม่แบ่งออกเป็น ๑๒ งวด ใญ่ผู้ที่จะรับทำ ภาษีต่อไปนั้น ส่งเงินล่วงหน้าไว้ ๓ งวด แล้วให้เรียกประกันไว้ให้พอสมควรแก่เงินหลวง

ข้อ ๘ ตั้งแต่วันใดว่าภาษีตกลงกัน ๗ วัน ให้เจ้าภาษีคนใหม่ได้รับตราตั้งแลตรา นำเมืองนั้นให้เสร็จ แลตราตั้งเจ้าภาษีแลตรานำเมืองนั้นให้เจ้าภาษีมารับต่อเจ้าพนักงานที่ ออฟฟิต แลจเงินค่าตราค่าเผาค่าฎีกา ซึ่งเจ้าพนักงานเคยได้มาแต่ก่อนนั้นให้เจ้าพนักงานใน ออฟฟิตเรียกไว้แต่เจ้าภาษีที่รับตราตั้งรวมไว้ให้พร้อมทั้งค่าเผาค่าฎีกาในวันที่เจ้าภาษีมารับ

ตราตั้ง แลเงินค่าตราค่าเผาค่าฎีกา ที่เจ้าพนักงานในออฟฟิศเรียกรวบรวมไว้นั้น ภาย
หลังจึงจะทรงพระกรุณาพระราชทานแบ่งปันให้ ห้ามมิให้เจ้าพนักงานผู้หนึ่งผู้ใดเบียดเบียน
เรียกเงินค่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่อเจ้าภาษีเป็นอันขาด

ข้อ ๘ เจ้าภาษีที่ได้รับตราตั้งไปแล้ว ให้เจ้าพนักงานบัญชีกลาง แลเจ้าจำ
นวนกำหนดวันคืนไว้ใหม่มั่นคง เมื่อถึงงวดเดือนเจ้าภาษีไม่เอาเงินมาส่งตามพิกัตของตรา
ให้เจ้าจำนวนเร่งรัดเจ้าภาษีเอาเงินมาส่งให้จงได้ ถ้าพ้นกำหนดงวดเดือนไป ๗ วันเจ้า
ภาษีไม่ส่งเงินงวดตามพิกัตของตราให้เจ้าพนักงานบัญชีกลางหักเงินที่เจ้าภาษีส่งล่วงหน้า
ไว้ ๓ เดือนนั้นเสียเดือนหนึ่ง ยังคงเงินที่ได้ส่งล่วงหน้าไว้อีก ๒ เดือน ถ้าถึงกำหนดงวด
เดือนเจ้าภาษีไม่ส่งเงินอีกเป็น ๒ งวด ให้เจ้าพนักงานบัญชีกลางหักเงินล่วงหน้าที่ยังเหลือ
อยู่อีก ๒ เดือนนั้น ส่งพระคลังมหาสมบัติเสียอีกเดือนหนึ่ง แล้วให้เจ้าพนักงานบัญชีกลาง
ออกประกาศกำหนดวันประชุม เปลี่ยนภาษีรายนั้น ในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนที่สาม ในเดือนที่
สามที่จะเปลี่ยนเจ้าภาษีใหม่นั้น ให้เจ้าพนักงานบัญชีกลางแลเจ้าจำนวน เกาะตัวเจ้าภาษี
คนเก่าไว้กว่าจะครบเดือน ถึงกำหนดเจ้าภาษีคนใหม่รับทำต่อไป ถ้าครบเดือนถึงกำหนด
เจ้าภาษีคนใหม่รับทำต่อไปแล้ว ก็ให้หักเงินเจ้าภาษีคนเก่าที่ส่งล่วงหน้าไว้ยังเหลืออยู่เดือน
หนึ่งนั้น ส่งพระคลังมหาสมบัติหมดจำนวนเงินเจ้าภาษีคนเก่า ได้ส่งไว้ล่วงหน้าไว้ ๓ งวด
แล้วให้ปล่อยเจ้าภาษีคนเก่า ให้เจ้าภาษีคนใหม่รับทำภาษีนั้นต่อไป ถ้าภาษีรายใดเจ้าภาษี
ไม่ส่งเงินงวดตามพิกัตของตราเหมือนดังที่เข้ามาแล้วนั้น ถ้าเงินนั้นขาดไปไม่ได้อีกถึงสอง
งวดในเดือนใด ไม่กำหนดว่าคนปักกลางปีฤดูกาลยี่ ถ้าขาดลงสองงวดไม่ได้อีกแล้ว เจ้า
พนักงานต้องประชุม เปลี่ยนเจ้าภาษีใหม่ ในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนที่สามให้เสร็จจงทุกรายในวัน
ขึ้นค่ำหนึ่งเดือนที่ ๓ ที่จะต้องประชุม เปลี่ยนเจ้าภาษีนั้น ถ้าเจ้าภาษีมีเงินมาส่งส่วนเงินที่ค้าง
สองงวดนั้นทันในวันนั้น ก็ให้ยกการที่จะเปลี่ยนเจ้าภาษีนั้นไว้ก่อน ให้เจ้าภาษีที่ได้ทำมาแล้ว
นั้นรับทำต่อไป ถ้าภาษีรายใดครบจำนวนปีแล้วไม่มีผู้ใดยื่นเรื่องราวประมูลเงินขึ้น เจ้าภาษี
ร้องว่าขาดทุน จะรับทำได้แต่ปีละเท่านั้น ให้เจ้าพนักงานรับเรื่องราวนำกราบทูลสมเด็จพระ
เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบวรราชปักษ์ ทรงทราบแล้วให้เจ้าพนักงานหมายประกาศ นัดวัน
ประชุมว่าการภาษีตามที่ใดกำหนดไว้ ถ้าถึงวันประชุมพร้อมกันแล้ว ให้เจ้าพนักงานคัดเรื่อง
ราวของผู้ที่ร้องขาดทุน ร้องประกาศในที่ประชุมว่าภาษีรายนั้น เงินเดิมผู้นั้นรับผูกไปทำเท่า

นั้นบัดนี้ผู้นั้นทำเรื่องราร้องว่าขาดทุน ทำไม่ได้จะขอรับทำแต่เพียงปีละเท่านั้น ถ้าผู้ใดจะ
 ขึ้นให้สูงกว่าผู้ที่ร้องขาดแล้วจะให้ผู้นั้นรับทำภานี้ต่อไป ถ้ามีผู้หนึ่งผู้ใดประมูลเงินมากกว่า
 ผู้ที่ร้องขาดมาก ก็ให้ภานี้เป็นของผู้ที่ประมูลเงินมากรับทำต่อไป ถ้าเจ้าพนักงานร้องประ
 ภาศถึง ๓ ครั้ง ๔ ครั้ง แล้วไม่มีผู้ประมูลเงินขึ้นอีกให้สูงกว่า เจ้าภานี้ผู้ที่ร้องขาดให้ภานี้
 นั้นตกอยู่กับเจ้าภานี้คนเก่าที่ร้องขาดได้ทำภานี้ต่อไป แต่ให้ลดเงินให้ตามในเรื่องราร้อง
 ขาดของเจ้าภานี้ นั้น ะ

ข้อ ๑๐ ภานี้สิ่งไร ที่เป็นภานี้เก็บได้มากในระหว่างสองเดือนสามเดือนข้างต้นปี
 ต่อไปกลางปีปลายปีเก็บไม่ได้เลยทุก ๆ เดือนก็ดี ฤภานี้ที่เก็บได้แต่ในกลางปีปลายปีก็ดี
 เจ้าภานี้เก็บภานี้ได้ในเดือนที่เป็นคิเสร็จแล้วจะทิ้งภานี้เสีย เพราะได้เก็บภานี้ในเดือนที่
 คินั้นได้เงินไว้มากกว่าเงินที่คิส่งล่วงหน้าไว้ ๓ งวด นั้นแล้วเจ้าภานี้จะทิ้งภานี้เสียไม่ส่ง
 เงินงวดครบเดือนปล่อยให้เจ้าพนักงานหาเจ้าภานี้เปลี่ยนใหม่รับทำภานี้ใหม่ก็จะร้องว่าภานี้
 รายนี้เก็บได้ จำเพาะเดือนนั้น บัดนี้ล่วงเดือนมาแล้ว เจ้าภานี้คนเก่าได้เก็บเงินภานี้ต่อ
 ราษฎรเสร็จแล้ว แลในเดือนที่จะต่อไปจนตลอดปีนั้นไม่มีสิ่งของที่จะเก็บภานี้ได้ เพราะสิ้น
 ระชุกขาดคราวแล้วเจ้าภานี้คนเก่าจึงได้ทิ้งภานี้เสีย ถ้ากาลเป็นดังนี้เจ้าพนักงานมาผูกกลาง
 แลเจ้าจำนวนผูกษาแต่บัดนี้เจ้าภานี้ พระหลวงมีชื่อว่าภานี้รายนี้ตั้งแต่เดือนนี้จนถึงเดือน
 จำนวนปี ถ้ามีผู้จะรับผูกต่อไป จะควรกะเงินหลวงสักเท่าใด ให้พระหลวงเจ้าภานี้ทั้งปวง
 ว่ามาให้พร้อมตามที่เห็นสมควรในเวลานั้น ถ้าพระหลวงเจ้าภานี้เห็นกันว่าภานี้รายนั้นยังอยู่
 อีกเท่านั้นเดือน จะสิ้นปีแล้วก็จะเปนที่จะเก็บภานี้ได้น้อยด้วย ควรที่จะให้ผูกไปเปนเงินแต่
 เพียงเท่านั้นเห็นว่าพอสมควร ถ้าพระหลวงเจ้าภานี้กะลงเห็นว่าเปนเพียงเท่านั้นแล้ว เปน
 ต้นว่าพระหลวงเจ้าภานี้ กะเงินภานี้ร้อยซึ่งจะทำไว้ต่อไปจนตลอดครบจำนวนปี ก็ให้เจ้า
 พนักงานร้องประกาศลดเงินเสียสิบซึ่งให้ร้องประกาศเก้าสิบซึ่ง ถ้ามีผู้ประมูลเงินขึ้นอีกสิบซึ่ง
 ก็ให้เจ้าพนักงานพิศกร้องประกาศต่อไปว่า ผู้นั้นประมูลเงินขึ้นอีกสิบซึ่ง เปนร้อยซึ่ง ถ้าจะมี
 ผู้ใดประมูลเงินขึ้นอีกต่อไป ก็ให้เจ้าพนักงานรับเงินรายที่ผู้ประมูลนั้นร้องต่อไป จนไม่มีผู้ใด
 ประมูลแล้วจึงให้ภานี้รายนั้นตกอยู่กับผู้ที่ประมูลเงินสูงกว่าคนทั้งปวง รับทำต่อไปจนตลอดปี
 แลเงินในจำนวนปีที่เจ้าภานี้คนเก่ารับผูกขาดไปนั้น ยังขาดจำนวนมากน้อยเท่าใด ให้เจ้า

พนักงานเร่งเอาแต่เจ้าภาษีคนเก่า ถ้าแลพระหลวงเจ้าภาษีกะเงินลงแล้ว เจ้าพนักงาน
ร้องประกาศตามคนทั้งปวง ไม่มีผู้ใครรับประมูลเงินขึ้นเลยแต่สักคนหนึ่ง ถ้ามีผู้รับประมูล
เงินขึ้น ตามที่วามมาแล้วนั้นก็ แลเงินหลวงที่ขาดจำนวนอยู่ในปีนั้น มากน้อยเท่าใดให้
เจ้าพนักงานเอาตัวเจ้าภาษีคนเก่าจำครวนเร่งเงินซึ่งขาดจำนวนในปีนั้น ให้จงครบตาม
จำนวนเงินมากแลน้อย ถ้าเจ้าภาษีคนเก่าจะไม่มีเงินให้ ก็ให้เจ้าพนักงานเก็บริบเอาบุตร
ภรรยาฆ่าทาสที่บ้านเรือน เรือแพ ส่วนไร่นาแลทรัพย์สินของสะวิญญาณะกะทรัพย์ อวิญญา
ณะกะทรัพย์ มาเป็นของหลวงให้สิ้นเชิง แล้วเอาตัวเจ้าภาษีจำคุกไว้ ๓ ปีจึงพ้นโทษเพราะ
เงินเจ้าภาษีคนนั้น เก็บเงินภาษีได้แล้วไม่ส่งหลวง คิดขอพระราชทรัพย์ของหลวง ไม่ชื่อ
ตรงคอแผ่นดิน ภาษีรายนี้เมื่อถึงกำหนดขึ้นปีใหม่ จึงให้เจ้าพนักงานบวชชีกลางแลเจ้าจำ
นวนนัดวันประชุมว่าประมูลภาษีรายนี้ใหม่ต่อไป ะ

ข้อ ๑๑ ถ้าเจ้าภาษีส่งเงินงวดเดือนเสมอทุกเดือนมิได้ขาดตามพิกัตทองคำแล้ว
ถ้าเจ้าภาษีส่งเงินเสมออยู่ทุกเดือนถึง ๘ เดือนแล้ว เดือนที่ ๑๐ ที่ ๑๑ ที่ ๑๒ อย่าให้
เจ้าภาษีต้องส่งเงินจำนวนเดือนอีก ให้เจ้าพนักงานบวชชีกลางหักเงินล่วงหน้า ๓ เดือน ที่
เจ้าภาษีส่งไว้นั้น ส่งขึ้นพระคลังมหาสมบัติแทนงวดเดือนที่ ๑๐ เดือนหนึ่ง ที่ ๑๑ เดือนหนึ่ง
ที่ ๑๒ เดือนหนึ่ง ครบจำนวนปีหนึ่ง ๑๒ เดือน ถ้าขึ้นปีใหม่ไม่มีผู้ใครประมูลเงินภาษีนั้นขึ้น
อีก เจ้าภาษีคนเก่าได้รับทำต่อไปก็ให้เจ้าพนักงานเรียกเงินงวดล่วงหน้าต่อเจ้าภาษีคนเก่า
ไว้ให้ครบ ๓ งวดตามเดิมแล้วก็ให้เจ้าภาษีคนเก่ารับทำในจำนวนปีใหม่ต่อไป แต่อย่าให้
เจ้าภาษีต้องเสียเงินค่าตราตั้งคราน้ำอีกซ้ำหนึ่ง ะ

ข้อ ๑๒ เงินงวดเดือนซึ่งเจ้าภาษีส่งทุกเดือนนั้น ถึงกำหนดเดือนให้เจ้าจำนวน
นำเจ้าภาษีมาส่งยังเจ้าพนักงานในออฟฟิศให้เจ้าพนักงานในออฟฟิศนำไปส่งยังพระคลังมหา -
สมบัติให้เสมอจงบทุกครั้ง ห้ามมิให้เจ้าจำนวนแลเจ้าภาษีไปส่งเงินที่อื่น นอกจากออฟฟิศ
เป็นอันขาด แต่เงินที่เจ้าภาษีส่งล่วงหน้าไว้ ๓ เดือนทุก ๆ ภาษีนั้น ให้เจ้าพนักงานบวชชี
กลางเก็บรักษาไว้ที่ออฟฟิศ ถ้าเงินภาษีรายใดขาดไม่ส่งตามงวดเดือน จะได้อำนาจเงินล่วงหน้า
นำภาษีนายนั้นที่ส่งไว้ไปส่งยังเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ อนึ่ง ภาษีอากรทั้งปวงซึ่งเจ้า
ภาษีนายอากรได้รับทำไปใหม่ ตั้งแต่ออกพระราชบัญญัตินี้แล้วนั้น ให้ส่งตัวเงินทุกงวดทุก -

เดือน ตามพระราชบัญญัติห้ามมิให้สิ่งของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอันขาด ถ้าเจ้าภาษีไค้ส่งของไว้ในพระคลังต่าง ๆ แต่เดิมแล้วจะมาขอหักเงินจวกราชการซึ่งทำไปใหม่นี้ ห้ามอย่าให้เจ้าพนักงานหักให้เป็นอันขาด อนึ่ง ภาษีที่ต้องจ่ายราชการเหมือนหนึ่งภาษีน้ำมันเป็นต้น ให้เจ้าภาษีส่งตัวเงินทุกจวค แล้วจึงให้ทำฎีกามาเบิก เอาตัวเงินในคลัง จะจ่ายให้ทุกเดือนไม่ให้ชดช้อง ๖๖

ข้อ ๑๓ ให้เจ้าพนักงานแลเจ้าจำนวนบังคับเจ้าภาษีนายอากรแทนเงิน ซึ่งได้รับทำภาษีไปนั้นให้เจ้าภาษีทำบัญชีรายชื่อผู้รับช่วงภาษีไปนั้น ให้ไว้ต่อเจ้าจำนวนทุกภาษีว่าค่าบลนั้นเจ้าภาษีไค้แต่งให้ผู้นั้นไปเก็บ ให้เจ้าจำนวนรู้ไว้ด้วยจงทุกค่าบลเจ้าภาษีไค้รับภาษีไปครบเดือนหนึ่งแล้วจะให้ผู้นั้นไปเก็บภาษีในแขวงกรุงเทพ ฯ กิติ หัวเมืองกิติ กำหนดให้เจ้าภาษีใหญ่ยื่นบัญชีรายชื่อกว่า ต่อเจ้าจำนวนให้เสร็จในกำหนดเดือนหนึ่ง แล้วให้เจ้าจำนวนหมายประกาศใหญ่ที่รับช่วงผูกภาษีไปนั้นให้รู้จงทั่วกัน ว่าเจ้าภาษีใหญ่รับผูกขาดภาษีสิ่งนี้มาต่อเจ้าพนักงานปีหนึ่งเป็นเงินเท่านั้น เจ้าภาษีใหญ่ต้องส่งเงินหลวงเดือนละเท่านั้นเสมอทุกเดือน ปีหนึ่ง ๑๒ เดือน เป็นเงินเท่านั้น ผู้ที่ได้รับช่วงตัดคตอนมาจากเจ้าภาษีใหญ่มาเก็บภาษีนี้ ถ้าจะส่งเงินต่อเจ้าภาษีใหญ่ ก็ให้แบ่งเงินของตัวที่ได้รับช่วงตัดคตอนมาจากเจ้าภาษีใหญ่นั้นออกเป็น ๑๒ จวค ส่งเจ้าภาษีใหญ่เดือนละจวค ให้เหมือนเจ้าภาษีใหญ่ไค้ส่งต่อเจ้าพนักงานในออฟฟิศหลวงเสมอจงทุกเดือน ถ้าเจ้าภาษีใหญ่จะเรียกเงินล่วงหน้าก็ให้ผู้นั้นผูกช่วงให้เงินล่วงหน้าต่อเจ้าภาษีใหญ่ ๓ เดือนแล้วบอกแก่เจ้าจำนวนให้รู้ไว้เป็นพยาน ถ้าเจ้าภาษีใหญ่จะทิ้งภาษีเสีย ไม่ส่งเงินหลวงในระหว่าง ๓ เดือน ๔ เดือน มีเจ้าภาษีคนใหม่รับทำต่อไปแล้ว เจ้าภาษีคนใหม่จะเรียกเอาเงินภาษีกับผู้ที่รับช่วงตัดคตอนไปจากเจ้าภาษีคนเก่าในระหว่างที่เป็นเดือนของเจ้าภาษีคนใหม่รับทำนั้นลูกช่วงจะร้องว่าเจ้าภาษีคนเก่าไค้เรียกเงินล่วงหน้าไปเท่านั้นเดือนแล้ว เจ้าพนักงานแลเจ้าจำนวน ก็จะต้องหาตัวเจ้าภาษีคนเก่ามาชำระเป็นความลำบากยืดยาวเสียเวลามาก จึงได้ประกาศให้ผู้ที่รับช่วงตัดคตอนภาษีมาจากเจ้าภาษีใหญ่ให้รู้ทั่วกันไว้ดังนี้ ถึงจะเปลี่ยนเจ้าภาษีใหญ่ในเดือนใด ๆ ก็จะไม่ไค้เป็นการลำบากเพราะตัวไค้ส่งเงินไว้เป็นจวคเดือนทุก ๆ เดือน เมื่อเปลี่ยนเจ้าภาษีใหญ่เดือนใดก็จะไค้ส่งเงินต่อเจ้าภาษีคนใหม่ตามจำนวนเดือนให้ครบปี ตามที่ได้ผูกไปต่อเจ้าภาษีคนเก่านั้น ถ้าผู้ที่รับผูกช่วงภาษีให้เงินต่อเจ้าภาษีใหญ่ล่วงหน้าไปหลายเดือน ถึงเวลาที่จะต้อง

การเปลี่ยนเจ้าภาษีใหญ่แล้วจะร้องว่าไต่ส่งเงินให้เจ้าภาษีใหญ่ ไปเท่านั้นเดือนแล้วนั้นไม่ได้ ถ้าเจ้าพนักงานแลเจ้าจำนวนจะให้ตราตั้งให้เจ้าภาษีใหญ่ไปเก็บภาษีก็ให้มีข้อบังคับในพิทักห้อง ตราว่า ถ้าเจ้าภาษีใหญ่จะคัดตอนให้ มีผู้รับช่วงไปเรียกภาษีตำบลไร เป็นเงินมากน้อยเท่าไรก็ให้เจ้าภาษีใหญ่คิกกะเงินแบ่งออกเป็น ๑๒ งวด ให้ผู้รับช่วงส่งเป็นงวดเหมือนอย่างเจ้าภาษีใหญ่ ส่งเงินต่อเจ้าพนักงาน ห้ามอย่าให้เจ้าภาษีใหญ่เรียกเงินล่วงหน้าต่อผู้รับช่วงให้ - เสรจฎาครั้งหนึ่งเป็นอันขาด ะ

ข้อ ๑๔ ให้เจ้าพนักงานบายนูชี้กลาง ทำบายนูชี้รายเดือนทุก ๆ เดือน ว่าเงินภาษีอากรรายนั้นผู้รับนั้นรับทำตั้งแต่วันนั้น ถึงวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนนั้นเป็นงวดที่หนึ่ง เจ้าภาษีไต่ส่งเงินภาษีรายนั้นงวดที่หนึ่ง เงินเท่านั้นทุก ๆ ภาษี ถ้าภาษีรายใดไม่ได้ส่งเงินงวดตามพิทักห้องตรา ก็ให้ตั้งบายนูชี้ว่าภาษีรายนั้นไม่ได้ส่งเงินงวดในเดือนนั้น เจ้าพนักงานต้องหักเงินล่วงหน้าภาษีรายนั้น ส่งพระคลังมหาสมบัติงวดหนึ่ง ในจำนวนเดือนนั้น ให้เจ้าพนักงานคักบายนูชี้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแล้วให้มีไว้สำหรับอพยพพิศควัยฉบับหนึ่งเสมอจงบทุกเดือนในเวลาที่ไต่ตั้งเจ้าภาษีนายอากรไปเสรจลินทุกรายในจำนวนปีนั้นแล้ว ให้เจ้าพนักงานบายนูชี้กลางเก็บบายนูชี้เงินภาษีอากรซึ่งไต่ตั้งให้ผูกไปแล้วนั้นทุก ๆ ราย คิครวมเงินที่จะไต่ส่งให้พระคลังมหาสมบัติในปีนั้นเป็นเงินมากน้อยเท่าใด แล้วให้คิคตามงวดเดือนซึ่งแบ่งไว้ว่าเงินภาษีทุกรายจะไต่ส่งพระคลังมหาสมบัติเดือนละมากน้อยเท่าไร แล้วให้คักบายนูชี้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาคับหนึ่ง แลให้เจ้าจำนวนที่ไต่บังคับภาษีทุก ๆ ราย ทำบายนูชี้รวมจำนวนเงินในภาษีของตัวที่ไต่ว่ากล่าวอยู่นั้น ให้ถูกกับบายนูชี้เจ้าพนักงานกลางจงทุกเจ้าจำนวน ให้เจ้าพนักงานบายนูชี้กลางรวมบายนูชี้เงินภาษีอากรทั้งหมดคิให้รู้ชัดว่า ปีหนึ่งจะไต่เงินขึ้นในพระคลังมหาสมบัติจะเป็นเงินมากน้อยเท่าใดให้เสมอ จงบทุกปีอย่าให้คลาดเคลื่อนได้ ะ

ข้อ ๑๕ เจ้าจำนวนผู้ซึ่งไต่ว่าภาษีอากรทุก ๆ ราย ให้ระวังรักษาภาษีอากรซึ่งตัวไต่ว่าอยู่นั้นจงดีถ้าเจ้าภาษีจะมีถ้อยความ เกี่ยวของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นธุระของเจ้าจำนวนแล้ว ให้เจ้าจำนวนว่ากล่าวตักเตือนให้แล้วโดยเร็ว อย่าให้เจ้าจำนวนทำหน่วงเหนี่ยวชักช้าหาประโยชน์ ทำให้เจ้าภาษีไต่ความเดือดร้อน เพราะเจ้าจำนวนเบียดเบียนแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้

เป็นอันขาด ถ้าเจ้าภาษีจะมีถ้อยความเกี่ยวข้องในการภาษีรายนั้น เป็นความเกินอำนาจที่
 เจ้าจำนวนจะว่ากล่าวเปรียบเทียบได้ ก็ให้เจ้าจำนวนนำความมากราบทูล ต่อสมเด็จ
 เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบวรราชปักษ์ จะได้ทรงตัดสินให้ ถ้าเป็นความใหญ่ควรจะกราบ
 บังคมทูลพระกรุณา สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบวรราชปักษ์ จะได้นำความขึ้นกราบ
 บังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบฝ่าละออง ฯ จะได้ทรงตัดสินให้ไว้เป็นแบบฉบับสำหรับออฟฟิศ
 ต่อไป อย่าให้เจ้าจำนวนละเลยเพิกเฉยในกิจธุระของเจ้าภาษีซึ่งขึ้นอยู่ในจำนวนของตัวให้
 ระวังเอาใจใส่ในการที่จะรักษาภาษีให้จงมาก ถ้าถึงเดือนที่เจ้าภาษีจะต้องส่งเงินงวด ก็
 ให้เจ้าจำนวนคอยระวังตักเตือนเร่งรัด อย่าให้เงินงวดภาษีขาดค้างข้ามเดือนไปได้ ถ้า
 ภาษีอากรรายใดไม่ได้ส่งเงินงวด ตามพิภพท้องตราถึง ๒ เดือนต้องเปลี่ยนเจ้าภาษีคนนั้น
 มีเจ้าภาษีคนใหม่เข้ารับทำภาษีอากรรายนั้นแล้ว เจ้าภาษีคนใหม่กับเจ้าภาษีคนเก่าจะเกี่ยว
 ของกันด้วยลูกช่วง ที่เจ้าภาษีคนเก่าให้ผูกติดตอนไปเก็บภาษีทุกตำบลนั้น ก็ให้เจ้าจำนวน
 คำนวณบัญชีของผู้ที่ได้รับช่วงติดตอนไปเก็บภาษีนั้น ที่ได้ยื่นบัญชีส่งเงินแก่เจ้าภาษีใหญ่ไว้ต่อ
 เจ้าจำนวน ถ้าเงินรายเดือนของลูกช่วงที่รับผูกไปได้ส่งไว้ต่อเจ้าภาษีคนเก่าเกินเดือนที่
 เจ้าภาษีคนเก่าจะต้องออกจริงก็ให้เจ้าจำนวนเร่งเงินที่ลูกช่วงได้ส่งไว้ต่อเจ้าภาษีคนเก่าที่
 เกินเดือน ให้เจ้าภาษีคนใหม่ให้ครบตามจำนวนเดือนที่เกินซึ่งเจ้าภาษีคนเก่าได้เรียกไว้
 แลลูกช่วงที่ได้ผูกไปต่อเจ้าภาษีคนเก่าแล้วนั้นก็ให้เจ้าภาษีคนใหม่รับเป็นลูกช่วงของตัวต่อไป
 เมื่อสิ้นจำนวนปีนั้นแล้วเจ้าภาษีได้ทำภาษีรายนี้อีกต่อไป ลูกช่วงของเจ้าภาษีคนเก่านั้น เจ้า
 ภาษีคนใหม่จะให้รับผูกต่อไปก็ตาม ฤาจะผลัดเปลี่ยนเสียก็ตามแต่ใจของเจ้าภาษีคนใหม่ แต่
 ในระหว่างที่เจ้าภาษีคนใหม่ รับเปลี่ยนภาษีมานั้นเป็นกลางงวดกลางปีเปลี่ยนเจ้าภาษีแล้ว
 จะเปลี่ยนลูกช่วงของเจ้าภาษีคนเก่าให้หมดก็จะเป็นการลำบากมากไป เพราะเจ้าภาษีใหญ่
 ได้รับภาษีกันเ็นกลางงวดกลางปี ข้อความเหล่านี้เป็นธุระของเจ้าจำนวน จะต้องเป็นผู้
 เปรียบเทียบตัดสินให้เจ้าจำนวนคฤหาหมายสำหรับออฟฟิศนี้ให้ถี่ถ้วนแล้วให้ชำระ เปรียบ
 เทียบตัดสินให้แล้วแก่กันโดยเร็ว อย่าให้เนิ่นช้าได้ ถ้าเจ้าจำนวนใดละเลย เพิกเฉย
 ไม่เอาธุระถ้อยความเกี่ยวข้องในการภาษีของตัวซึ่งได้ว่ากล่าวอยู่นั้นโดยยุติธรรม แลพูด
 จาเป็นอุบายถ้อยความหมายหาผลประโยชน์ในการซึ่งไม่เป็นยุติธรรมนั้น ถ้าเจ้าภาษีร้องฟ้อง
 ว่ากล่าวหาว่าเจ้าจำนวนไม่เอาธุระและตัดสินความ ไม่เป็นยุติธรรมหมายแต่จะเบียดเบียน

หาผลประโยชน์ฝ่ายเดียว ถ้าชำระไค้ความจริงคั้งนั้นแล้ว จะให้ถอคเจ้าจำนวนผู้นั้นออก
เสียจากที่เจ้าจำนวน แล้วจะลงพระราชอาญาตามโทษานุโทษผู้ซึ่งลวงพระราชบัญญัติจะได้
เปนแบบอย่างแก่ข้าราชการ ผู้ซึ่งจะทำราชการฉลองพระเดชพระคุณในแผ่นดินต่อไปภายหน้า

ข้อ ๑๖ และการภาษีอากรทุกอย่าง ซึ่งสมเด็จเจ้าฟ้ามหาลามากรมพระบำราบ
ปรปักษ์ฯ รับพระบรมราชโองการเป็นผู้จัดการรวบรวมจำนวนเงินภาษีทุกอย่าง ให้รู้จำ
นวนเงินซึ่งไค้ขึ้นในพระคลังมหาสมบัติทุกเดือนทุกปี จะเปนเงินมากน้อยเท่าไค้ นั้น ก็เพราะ
มีพระราชประสงค์ที่จะไค้ทรงจัดการบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้นไป แลเงินที่จะจำหน่ายให้ราช
การในแผ่นดินนั้น ก็จะได้รูกำหนดมากแลน้อย เงินภาษีอากรซึ่งเก็บรวบรวมเข้าไค้คั้งนี้ก็
เปนประโยชน์แก่แผ่นดินบ้านเมือง มิไค้เปนประโยชน์แก่ท่านผู้ไค้ เจ้าพนักงานผู้ใหญ่ผู้น้อย
ในบาญชีกลางก็ไค้แลผู้ซึ่งเปนเจ้าจำนวนไค้ว่าภาษีทุกอย่างนั้นก็ไค้ ถ้าข้าราชการซึ่งไค้รับราช
การในการภาษีอากรทำราชการอยู่ในออฟฟิศบาญชีกลาง นี้จึงคั้งใจประพฤติตามพระราช -
บัญญัติแลกฎหมายที่มีอยู่แล้วแลจะมีต่อไป เป็องนำจงทุกข้อทุกประการ พระราชบัญญัติแลกฎ -
หมายสำหรับการออฟฟิศนี้ เปนการค้ค้ผลค้ค้ประโยชน์ของเจ้าพนักงานทั้งปวง ถ้าเจ้าพนักงาน
ทั้งปวงจะประพฤติตามพระราชบัญญัติแลกฎหมายนี้ ผลประโยชน์เหมือนอย่างเช่นแต่ก่อน
ซึ่งเคยไค้เปนอาพาประโยชน์ของคนนั้นก็จะขาดสูญไป การอันนี้ก็ไค้ทรงทราบไค้ฝ่าละอองฯ
ทุกประการแล้วแลข้าราชการซึ่งไค้รับราชการอยู่ในออฟฟิศนี้ จงทรงพระกรุณาโปรดพระ -
ราชทานเงินเดือนเงินปี ให้ภอสมกับการที่คนไค้รับราชการนั้น จงทูกนายแต่อย่าให้ค้ค้หา
ประโยชน์ให้เกินกว่าราชการของคนไค้ไค้ทำนั้น ให้สุ่สาห์ประพฤติตามพระราชบัญญัติ แลกฎ
หมายที่มีอยู่แล้วนี้แลที่มีต่อไปภายหน้าจงทุกประการ ะ

ภาคผนวก ๗

พระราชบัญญัติเจ้าภาษีนายอากร จ.ศ.๑๒๓๕

มีพระบรมราชโองการมาพระบัญชาสุรสิงหนาท ให้ประกาศเจ้าพนักงาน และเจ้าภาษีนายอากรให้ทราบทั่วกันว่า ผู้ที่ได้รับทำภาษีอากรมาแต่ก่อน ๆ เงินหลวงค้างสะสมอยู่มาตั้งร้อยชั่งพันชั่ง กว้านขึ้นไปก็มีเป็นอันมาก ครั้นให้เจ้าพนักงานเร่งรัดก็ไม่ใครจะได้อาคนคัดผ่อนส่งไต่บางที่ไม่ไต่บางเป็นอันมาก บางรายก็ขอทุเลาแก้ตัวใหม่ เอาเงินใหม่ผ่อนใช้เงินเก่า เงินใหม่ก็ค้างทับกันเข้าทุกปี ๆ ยากที่จะสะสางให้หมดได้ บางรายก็ต้องหักลบยับเยินไปเงินหลวงก็สูญ ตัวก็ต้องฉิบหายบุตรภรรยาทรัพย์สินสมบัติเกบมาเป็นหลวง ก็ไม่ได้ซีกได้เสี้ยวของเงินที่ค้าง เพราะเจ้าภาษีได้เงินมาแล้ว เอาไปทำการค้าขายต่าง ๆ เงินหลวงก็ไม่ส่ง ถ้าเร่งเงินหลวงหนักเข้า การค้าขายก็ร่วงโรยไป เพราะฉะนั้น การค้าขายที่กรุงเทพฯ นี้จึงไม่เจริญ ที่ในหลวงก็ไม่เป็นประโยชน์ ที่ลกลค้าก็ไม่ตั้งอยู่ได้ บ้านเมืองก็ไม่มี ความเจริญ จึงทรงพระราชดำริให้ตั้งพระราชบัญญัติให้เจ้าพนักงานและเจ้าภาษีนายอากรจัดธรรมเนียม ให้เรียบร้อยขึ้นจะได้เป็นความเจริญแก่บ้านเมืองต่อไป ให้เจ้าพนักงานแลเจ้าภาษี ประพฤติการตามพระราชบัญญัตินี้ จงทุกประการ

ข้อ ๑ ผู้ใดจะทำภาษีอากร ก็ให้ยื่นเรื่องราวประมวลต่อเจ้าพนักงานที่ออกพิศหลวงอย่าให้ไปยื่นที่อื่น ถ้าได้ทำภาษีอากรสิ่งไร เป็นเงินหลวงมากน้อยเท่าใด เจ้าพนักงานจะแบ่งเงินนั้นออกเป็น ๑๒ งวด ให้เจ้าภาษีส่งเงินล่วงหน้าไว้ ๓ งวด แล้วให้คิดตั้งแต่วันเจ้าภาษีได้รับตราตั้งภาษีไปแล้วได้เดือนหนึ่ง ให้เจ้าภาษีส่งเงินอีกงวดหนึ่ง ตามที่ในพิศหลวงตราได้แบ่งไว้เสมอจนทุกเดือน ถ้าเจ้าภาษีส่งเงินงวดถึงเดือนที่ ๕ ลาเดือนที่ ๑๐ ที่ ๑๑

ที่ ๑๒ ครบจำนวนปีนั้น อย่าให้เจ้าภาษีต้องส่งเงินอีกเลย ในจำนวนปีนั้นเพราะเจ้าภาษี
ไคส่งเงินล่วงหน้าไว้สามงวดแล้ว

ถ้าเป็นหัวเมืองไกลกำหนดเดือนครึ่งให้ส่งเสมอจงบทงวด

ข้อ ๒ ถ้าภาษีนั้นครบปีขึ้นปีใหม่ ไม่มีผู้ไคยื่นเรื่องราวประมวลเงินภาษีนายนั้น
เจ้าภาษีคนเก่าจะรับทำต่อไปก็ให้เจ้าภาษีส่งเงินล่วงหน้าในจำนวนปีใหม่ไว้ต่อเจ้าพนักงาน
อีกสามงวดตามเดิม แล้วให้เจ้าภาษีส่งเงินงวดเสมอทุกเดือนไป ถ้าถึงกำหนดเดือนเจ้า
ภาษีไม่ส่งเงินงวดไคตามพิภคท้องตรา พ้นกำหนดเดือนงวด ๗ วัน แล้วเจ้าพนักงาน
บัญชีกลางจะหักเงินที่เจ้าภาษีไคส่งล่วงหน้าไว้ ๓ เดือนนั้นเสียเดือนหนึ่ง ยังคงเงินที่ไค
ส่งล่วงหน้าไว้อีก ๒ เดือน ถ้าถึงกำหนดงวดเดือน เจ้าภาษีไม่ส่งเงินอีกค้างเป็น ๒ งวด
เจ้าพนักงานบัญชีกลางจะหักเงินล่วงหน้าที่ยังเหลืออยู่ ๒ เดือนนั้น ส่งพระคลังมหาสมบัติ
อีกเดือนหนึ่ง แล้วเจ้าพนักงานบัญชีกลางจะออกหมายประกาศ กำหนดวันประชุมเปลี่ยน
ภาษีนายนั้น ในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือนที่ ๓ ถึงจะเป็นต้นปีกลางปีก็จะต้องนัดวันประชุมว่า
เปลี่ยนภาษีนายนั้นจงไคแลในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือน ๓ นั้นเจ้าพนักงานจะเกาะตัวเจ้าภาษีไว้
กว่าจะว่าภาษีตกลงกันเปลี่ยนเจ้าภาษีใหม่ไคจนตลอดเดือนที่ ๓ ถ้าหมดจำนวนเดือนที่ ๓
แล้วเจ้าพนักงานก็หักเงินงวดของเจ้าภาษีคนเก่า ภาษีนั้นตกเป็นของเจ้าภาษีคนใหม่
รับทำต่อไป และเจ้าภาษีคนใหม่ที่จะรับทำภาษีนั้นต่อไปกลางงวดกลางปีนั้น เจ้าพนักงาน
จะต้องลดเงินหลวงให้ กับผู้ที่รับเป็นเจ้าภาษีใหม่พอสมควรกับเดือนที่ได้รับไปทำ แลเงิน
หลวงในจำนวนปีนั้น ยังขาดอยู่อีกมากนอยเท่าใด จะต้องเร่งเอากับเจ้าภาษีคนเก่า
จนเต็มตามพระราชกำหนดกฎหมายสำหรับการภาษีนี ถ้าเจ้าภาษีทำภาษีส่งเงินงวดเดือน
เสมอไปจนครบปีไม่มีผู้ไคว่าประมวลเงิน ก็จะทำให้เจ้าภาษีผู้นั้นทำต่อไป ถ้าทำภาษีครบปี
มีผู้ยื่นเรื่องราวประมวลเงินก็จะให้วากลาวัณตามแต่เงินหลวงจะขึ้นไคมากแลน้อย ถ้าแล
มีผู้ประมวลขึ้น เจ้าภาษีคนเก่ายังรักภาษีของตัวอยเห็นว่ามีกำไรจะรับทำได้อีกต่อไป ก็
ให้เจ้าภาษีคนเก่าว่าประมวลกับคนใหม่ สู่ประมวลกันตามแต่ใจที่จะรับทำต่อไปได้

ข้อ ๓ ผู้ที่จะรับทำภาษีอากร จะต้องเสียเงินค่าตราตั้งตามธรรมเนียมเงินค่า

ตราเจ้าจำนวนรูปนกยูงอีก ๑ เงินตราหน้าเมือง ๑ แลเงินค่าเผาตุ๊กตาค่าอื่น ๆ บาง
ตามพิคัก ถ้าเจ้าภาษีทำภาษีไป ส่งเงินงวดไม่ได้ตามพิคักของตราแล้ว จะต้องออกจากที่เจ้า
ภาษีในต้นปีตุลาคมปีแต่เงินตราตั้งแลค่าอื่น ๆ ที่ได้เสียไว้นั้นต้องเป็นภัยกับเจ้าภาษีเพราะ
เจ้าภาษีส่งเงินไม่ได้ตามพิคักของตรา

ข้อ ๔ เจ้าภาษีนายอากรที่ได้รับตราตั้งไปแล้วไปตัดคอนชายให้ลกช่วงไปเกมภาษีนั้น
ให้เจ้าภาษีใหญ่ ซึ่งเป็นผู้ตัดคอนชายช่วงไปนั้นคิดเงินที่ลกช่วงผูกไป เป็นเงินมากน้อยเท่าใด
ก็ให้แบ่งออกเป็น ๑๒ ส่วน ให้ลกช่วงส่งต่อเจ้าภาษีเดือนละส่วน เสมอจทุกเดือนห้ามมิให้
เจ้าภาษีใหญ่เรียกเงินล่วงหน้าตอลกช่วงเกินกำหนด ๓ เดือน ถ้าเจ้าภาษีขาดส่งเงินงวดหลวง
เจ้าภาษีจะต้องออกจากที่เจ้าภาษีในต้นปีตุลาคมปี จะต้องคืนเงินที่ได้เรียกล่วงหน้าไว้ตอลก-
ช่วงของตัวนั้น ให้กับเจ้าภาษีคนใหม่ตามกำหนด ที่ตัวได้เรียกเป็นเงินล่วงหน้าเกินไว้ ถ้าเจ้า
ภาษีได้รับตราตั้งไปกำหนดเดือนหนึ่งแล้ว ให้เจ้าภาษีทำบัญชีชื่อคนแลตำบลบ้านที่รับผูกช่วงไป
เกมภาษีนั้นก็ราย ขึ้นบัญชีต่อเจ้าจำนวนใหญ่ไว้ด้วยฉบับหนึ่ง

ข้อ ๕ ผู้ซึ่งจะมาว่าประมลเงินภาษีอากรก็ดี ถ้าเจ้าภาษีนายอากรจะร้องขาดภาษี-
อากรที่ตัวทำอยู่นั้นก็ดี ถ้าจะประมลเงินภาษีแลจะร้องขาดก็ให้มาว่า ตอภาษีรายนั้นครบจำนวน
ขึ้นปีใหม่ที่จะมาว่าประมลเงิน ถ้าร้องขาดภาษีรายนั้นในระหว่างกลางปีนั้นไม่ได้ครบงวด-
ครบปีภาษีรายนั้น แลจึงว่าประมลแลร้องขาดได้ ถ้าเจ้าภาษีรายนั้น ส่งเงินไม่ได้ตามพิคักของ
ตรา เจ้าพนักงานออกหมายประกาศให้มาประชุมว่าภาษีอากรรายนั้น ถ้าเจ้าพนักงานออกหมาย
ประกาศแล้ว ถึงภาษีรายใดจะเป็นต้นปีภาชลาयीก็เปลี่ยนเจ้าภาษีใหม่ได้

ข้อ ๖ ภาษีอากรสิ่งใดที่เจ้าภาษีเก็บได้เป็นคราวเป็นระด ที่ไม่เหมือนกับภาษีที่เก็บ
ได้เสมอทุกเดือนนั้น ก็ต้องแบ่งเงินที่เจ้าภาษีรับผูกขาดไป ออกเป็น ๑๒ งวดเหมือนกันที่เจ้า
ภาษีจะร้องว่าในเดือนนี้ยังเก็บภาษีไม่ได้ ไม่มีเงินจะส่งนั้นไม่ได้ เพราะภาษีสิ่งนั้นเจ้าภาษีเห็น
ว่ามีกำไรจึงรับผูกขาดไปปีหนึ่งเป็นเงินเท่านั้น ในเดือนที่ยังเก็บภาษีไม่ได้นั้น เจ้าภาษีจะต้อง
ส่งเงินของเจ้าภาษีทุกงวดเดือนให้ครบจำนวนปีหนึ่ง ๑๒ เดือน ถ้าปีใดเป็นอธิกมาส ก็ให้บวก
เงินขึ้นในจำนวนปีนั้นอีกงวดหนึ่งเป็น ๑๓ งวด ถ้าเจ้าภาษีจะร้องว่าเหลือสะตีกำลังเพราะยัง

ไม่ถึงเดือนที่จะเกณฑ์ได้ จะต้องส่งเงินงวดทุกเดือนนั้นไม่มีเงินจะส่ง ถ้าเจ้าภาษีคนใดจะ
รองคั้งนี้แล้วก็อย่าให้ผู้นั้นคิดทำภาษีอากรเลย เพราะตนเป็นคนซัดสนที่จะมาผูกภาษี คัดกันเงิน
หลวงไปไหนไม่ควร

ข้อ ๘ การตั้งเจ้าภาษีนายอากรจะรับทำภาษีอากรต่อไปนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ห้ามมิให้เจ้าภาษีนายอากรเสียเงินปีและเสียสินบลแก่เจ้าจำนวน และเจ้าพนักงานเหมือนอย่างแต่
ก่อน การที่เจ้าภาษีจะไต่ทำภาษีนั้น เพราะเงินประมวลสูงกว่าอื่นประการหนึ่ง แลไต่ทำภาษี
แล้วส่งเงินงวดเสมอทุกเดือนไม่ขาดประการหนึ่งเป็นการแน่ที่จะไต่ทำภาษีต่อไป ไม่มีผู้แย่งชิง
ไต่ อย่าให้เจ้าภาษีนายอากรไต่เดินเสียสินบลและเสียเงินปี แลสิ่งของต่าง ๆ เหมือนอย่าง
เช่นที่ไต่เป็นมาแต่ก่อน ๆ นั้น ตั้งแต่ไต่ต่อไปถึงจะเที่ยวเดินเสียสินบลแลสิ่งของเป็นกำนัลกับหน้า
ผู้หนึ่งผู้ใด มากน้อยสักเท่าใด ๆ ก็ไม่เป็นคุณแก่ตัวไต่ ถ้าเจ้าภาษีนายอากรผู้หนึ่งผู้ใดขึ้นกระทำ
คั้งนี้ต่อไป ถ้าสู้รบไต่ความเป็นแนวเจ้าภาษีคนนั้นไต่เสียสินบลให้แก่เจ้าพนักงานคนนั้น ถึงเจ้า
ภาษีนั้นจะมารวมภาษีขึ้นเงินให้สูงกว่าคนทั้งปวงสักเท่าใด ๆ ก็ไม่ต้องให้เป็นเจ้าภาษีเป็น
อันขาด

ข้อ ๘ ถ้าเจ้าภาษีมักจู่ระการงานแลถ้อยความที่เป็นการเกี่ยวข้องในการภาษีของตัว
ที่ท้อยนั้น ถ้าเจ้าจำนวนภาษีนายนั้นไม่ช่วยจู่ระให้แข็งแรงตามกำลัง แลพูดจาเบี่ยงบายถาย
เทให้มีผลประโยชน์ก่อน จึงจะช่วยจู่ระในการอันนั้นก็ดี ถ้าจะทำอบายเบียดเบียนสิ่งหนึ่งสิ่งใด
ในพวกเจ้าภาษีกิติ ก็ให้เจ้าภาษีทำเรื่องรามาถวายต่อสมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมขุนบำราบ
ปรปักษ์ในออฟต สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา กรมขุนบำราบปรปักษ์จะได้ทรงตัดสินทำโทษให้ตาม
กฎหมายสำหรับออฟต มิให้เจ้าจำนวนกระทำคุมเหงกขัดต่อเจ้าภาษีนายอากรได้แลผู้ซึ่งจะรับทำ
ภาษีอากรต่อไปนั้น ให้ประพฤติตามหมายประกาศแลกฎหมายสำหรับการภาษีในออฟต เจ้าพนักงาน
งานบ้านชีกกลางจงทุกประการ

ประกาศมา ณ วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ เดือนเจ็ดปีระกา เบ็ดจสก ศักราช ๑๒๓๕

ภาคผนวก ญ.

พระราชบัญญัติการภาษีอากร ร.ศ.๑๑๑

ปรารภ

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่าพระราชบัญญัติการภาษีอากรซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งไว้เดิมนั้น ยังหาพอเพียงแก่ราชการในบัดนี้ไม่ สมควรจะแก้ไขเพิ่มเติมให้เรียบร้อยเป็นแบบแผนราชการสืบไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราเป็นพระราชบัญญัติ โดยพระราชประสงค์ดังนี้

หมวดที่ ๑ เริ่มพระราชบัญญัติ

นามเขตระแลกำหนดใช้พระราชบัญญัติ

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ ให้เรียกชื่อว่า พระราชบัญญัติการภาษีอากร รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ ให้ใช้ได้ตลอดพระราชอาณาเขตสยาม แลให้ใช้ได้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ เป็นต้นไป

เลิกพระราชบัญญัติเก่า

มาตรา ๒ เมื่อได้ใช้พระราชบัญญัตินี้แล้ว ให้ยกพระราชบัญญัติซึ่งเรียกนามว่า พระราชบัญญัติเป็นกฎหมายสำหรับหอรัษฎากรพิพัฒน์ ปรีกษาเบญจศก จุลศักราช ๑๒๓๕ และพระราชบัญญัติเจ้าภาษีนายอากร ปรีกษาเบญจศก จุลศักราช ๑๒๓๕ นั้นเลิกเสียไม่ใช้ต่อไป

แปลคำ

มาตรา ๓ บันคาคำซึ่งใช้ในพระราชบัญญัตินี้ ให้เข้าใจโดยคำแปล ดังนี้
 คำว่า เจ้าจำนวน หมายความว่า เจ้าพนักงานกรมสรรพากร กรมสรรพากร แล
 กรมศุลกากร กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

คำว่า เทศาภิบาล หมายความว่า ผู้ว่าราชการเมือง กรมการ ภาษีหลวง
 ผู้รักษาราชการในหัวเมืองนั้น ๆ

คำว่า เจ้าภาษียานายอกร หมายความว่า บันคาเจ้าจำนวนฤเทศาภิบาลเจ้า
 ภาษีนายอกร บันคาซึ่งเป็นข้าราชการ จัดการภาษีอกรทั้งปวง เว้นเสียแต่เจ้าภาษียา
 นายอกรผู้รับผูกขาด

หมวดที่ ๒ เจ้าพนักงานกะการเกบภาษีอกร

มาตรา ๔ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เป็นผู้กะการเกบภาษีอกร บัน
 คามีพระราชบัญญัติพิักตั้งไว้ให้เก็บนั้น รายใดควรตั้งเจ้าพนักงานไปเกบเอง ฤควรตั้งเจ้า
 ภาษีนายอกรรับผูกขาดไปเกบ แลภาษีอกรรายใด ควรกำหนดให้ส่งเงินเป็นงวด แล
 กำหนดวันส่งเงินอย่างไร ให้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา เมื่อได้พระราชทานพระ
 บรมราชานุญาตแล้ว เป็นผู้จัดตั้งไป

ภาษีอกรเกบเอง

มาตรา ๕ บันคาภาษีอกร ที่ตั้งเจ้าพนักงานไปเกบเองนั้น ให้เจ้าพนักงานผู้เกบ
 ภาษีอกร กระทำตามข้อบังคับแลคำสั่งในลักษณะจัดการทั้งปวง ซึ่งเสนาบดีกระทรวงพระคลัง
 มหาสมบัติ ตั้งไว้โดยไม่ผิดกับพระราชบัญญัตินั้นทุกประการ

ภาษีอกรผูกขาด

มาตรา ๖ บันคาภาษีอกร ที่ตั้งเจ้าภาษีนายอกรรับผูกขาดไปเกบนั้น ให้เจ้าภาษี
 นายอกรผู้รับผูกขาด กระทำตามตราตั้งแลหนังสือสัญญา แลพระราชบัญญัติทุกประการ

การทำบัญชี

มาตรา ๗ บัญชีบัญชีเงินภาษีอากรทั้งสิ้น ให้มีเป็นสองบัญชี คือ กรมสารบัญชี มีบัญชีภาษีอากรทั้งสิ้นบัญชีหนึ่ง เจ้าจำนวนต่าง ๆ มีบัญชีภาษีอากรเฉพาะที่กรมนั้นได้อีกบัญชีหนึ่ง และถ้าได้ตั้งกองมีเจ้าพนักงานไปเก็บภาษีอากร เจ้าพนักงานนั้นต้องมีบัญชีภาษีอากรเฉพาะรายที่เก็บนั้นด้วย

ที่ทำการ

มาตรา ๘ บัญชีการเกี่ยวของ ในเรื่องภาษีอากรทั้งปวง ห้ามมิให้เจ้าจำนวนแลเจ้าพนักงานผู้เก็บภาษีเป็นหลวงไปกระทำการที่อื่น นอกจากที่ศาลาว่าการเป็นอันขาด

หน้าที่เจ้าจำนวน

มาตรา ๙ เจ้าจำนวนทั้งปวง ต้องเป็นข้าราชการกาภาษีอากร รักษาผลประโยชน์แผ่นดิน แลรักษายุติธรรมให้การ เก็บภาษีอากร เป็นไปตามพระราชบัญญัติ และข้อบังคับ แลทำสรรพบัญชีเก็บเงิน ส่งพระคลังมหาสมบัติ แลเมื่อมีการชักข้อในเรื่องภาษีอากร เป็นผู้ช่วยอุดหนุนเจ้าภาษีนายอากร แลเปรียบเทียบข้อวิวาท ในระหว่างเจ้าภาษีนายอากรด้วยกันเท่ากับราษฎรผู้อื่น

ห้ามมิให้เจ้าพนักงานผูกขาดทำภาษีอากร

มาตรา ๑๐ ห้ามมิให้เจ้าพนักงาน ฤาเทศาภิบาลซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องในการภาษีอากรผลประโยชน์ในตน รับผูกขาดเข้าหุ้นส่วนแลรับผูกช่วงภาษีอากรนอกจาก มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ๆ ให้รับทำ

ยื่นรายงาน

มาตรา ๑๑ เมื่อกำหนดสิ้นเดือนครั้งหนึ่ง เจ้าจำนวนต้องกระทำการเรื่องส่งเงินงวดทั้งปวงให้สำเร็จตามพระราชบัญญัติแลข้อบังคับทุกภาษีอากร บัญชีขึ้นอยู่ในกรมแล้วทำรายงานแลบัญชีเงินบัญชีสินค้าเป็นงบบเดือน เมื่อกำหนดสิ้นปีก็ต้องยื่นรายงาน ทำบัญชีเป็นงบบปียื่นต่อ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพื่อได้รวบรวมรายงานทูลเกล้าถวาย

หมวดที่ ๓ การว่าประมุขภาชีอากร
ออกประกาศ

มาตรา ๑๒ เมื่อภาชีอากรรายใด จะให้ผูกขาดว่าประมุขให้เจ้าพนักงานกระทรวง
พระคลังมหาสมบัติ ออกประกาศให้หาชนทราบก่อนวันกำหนดว่านั้น แลให้ส่งประกาศให้กระ
ทรวงเมืองปิดประกาศให้ราษฎรทราบทั่วกันด้วย

ยื่นเรื่องราวว่าประมุข

มาตรา ๑๓ เมื่อได้ออกประกาศกำหนดวันว่านั้นแล้ว เจ้าภาชีนายอากรที่รับทำปี
ก่อนจะร้องขาดภาชีอากรคืนก็ให้ยื่นเรื่องราวต่อเจ้าจำนวนล่วงหน้าสามวัน ก่อนวันกำหนด
ว่าประมุข ถ้ายังจะประมุขขึ้นอีกไม่ต้องยื่นเรื่องราว ฝ่ายผู้อื่นซึ่งมุ่งหมายจะรับทำให้มายื่น -
เรื่องราวต่อเจ้าจำนวนก่อนวันว่า ถ้าในวันว่าก่อน ๕ โมงเช้า แลการยื่นเรื่องราวนี้เฉพาะ
ยื่นได้แต่ที่ว่าการ เท่านั้น

เลือกตัว

มาตรา ๑๔ เมื่อเจ้าจำนวนได้รับเรื่องราวของผู้ขอว่าประมุขภาชีอากรแล้ว ได้ตรวจ
ดูตัวเจ้าภาชีนายอากร ตัวประกันแลตัวรับเรือนว่าเป็นคนมีหลักถาน พอจะจัดการภาชีอากร
ได้โดยเรียบร้อย แลมีทรัพย์สินพอถึงมาทว่าภาชีอากรขาดทุนจะส่งได้หรือไม่ เมื่อเห็นสมควรแล้ว
ให้ส่งเรื่องราวมายังเจ้าพนักงานผู้ว่าประมุขภาชีอากร ถ้าเห็นไม่สมควรก็ให้สลักหลังเรื่องราว
ไว้ นำมาเสนอในที่ประชุมว่าภาชีอากร เพื่อผู้เป็นประธานในการว่าประมุขจะได้ตัดสินให้เด็ดขาด

ว่าประมุข

มาตรา ๑๕ ให้เจ้าพนักงาน ผู้ว่าประมุขภาชีอากร แลเจ้าจำนวน มีสมุจจดหมาย
เหตุการว่าประมุขคนละเล่ม ให้คัดลายชื่อแลจำนวนเงิน ในเรื่องราวลงในบัญชี แล้วยก
เอาชื่อเงินที่สูงขึ้นว่าประมุขตามเรียงตัวให้ว่าประมุขต่อไปจนตกค่าใคร ถ้าคนเก่าร้องขาดมีคน
ใหม่ขึ้นสูงกว่าค่าร้องขาดแล้วถ้าคนเก่าส่งคืน เมื่อร้องสุดค่าแล้วไม่ต้องถามคนเก่า ถ้าคนเก่า
ประมุขขึ้น ถ้าคนใหม่ยังร้องไม่ถึงเท่าที่ร้องขาด ให้ถามคนเก่าแลว่าประมุขต่อไปจนสุดค่า เมื่อ

ผู้เป็นประธานเห็นสมควรให้ภาษีอากรแล้ว จึงให้ประกาศครบ ๓ ครั้งไม่มีใครขึ้นแล้ว ให้
 เฆาะไม่ให้ภาษีอากรเป็นของผู้นั้น ถ้าผู้เป็นประธานเห็นยังไม่สมควร จะรอไว้ว่าวันอื่น ๆ
 ฤาประกาศเลื่อน ฤาจะไม่ให้ผูกขาดก็ได้ เมื่อว่าประมูลตกค่าไครยกภาษีอากรให้ผู้นั้นแล้ว
 ให้ผู้นั้นลงชื่อในสมุดคั้ง ๒ เล่ม เป็นสำคัญ อนึ่งในเวลาว่าประมูลนั้น ให้มีจดหมายเหตุราย
 งานการประชุมจดบันแณกลงวัน แลนามในสมุดจดหมายเหตุอีกเล่ม ๑ แลมีเหตุการอัน
 ใดซึ่งเกิดขึ้น ต้องจดไว้เป็นรายงานทุกเรื่อง

ผู้มาประชุม

มาตรา ๑๖ ผู้ที่ต้องมาประชุมในที่ว่าภาษีอากรนั้น คือเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ ในกระ
 ทรวงพระคลังมหาสมบัติทุกกรมแลขุนนางจีนภาษีนายอากร

ส่งเงินล่วงหน้า

มาตรา ๑๗ เมื่อว่าภาษีอากร ตกลงเป็นของใครแล้ว ให้เสนาบดีกระทรวงพระ
 คลังมหาสมบัติ กำหนดให้ส่งเงินล่วงหน้าไม่เร็วกว่า ๑๕ วัน ไม่ช้ากว่า ๒ เดือน จำเดิม
 แต่ได้ลงชื่อในบัญชี ว่าประมูลได้อากรไปแล้ว มิได้ส่งล่วงหน้าตามกำหนด ให้ชายทอดตลาด
 ภาษีอากรตามมาตรา ๒๗

บานพแนก

มาตรา ๑๘ ก่อนที่จะออกตราตั้ง ให้ไปเกบภาษีอากรให้เจ้าพนักงานกระทรวง
 พระคลังมหาสมบัติคั้งบัญชีพแนกรายว่าประมูลภาษีอากรขึ้นหูลเกล้า ๆ ถวาย เพื่อได้รับพระ
 ราชทานพระบรมราชานุญาต

ทำสัญญา

มาตรา ๑๙ มีผู้รับทำภาษีอากรได้ส่งเงินล่วงหน้าแล้ว ให้ทำสัญญาต่อเจ้าจำนวน
 จึงให้ออกตราตั้งไปเกบภาษีอากร

ออกตราตั้งทราน่า

มาตรา ๒๐ เมื่อผู้รับทำภาษีอากร ได้กระทำถูกต้องตามพระราชบัญญัตินี้ แลได้

รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้วให้ออกตราตั้งแลขอทราน้ำ มอบให้เจ้าภาชีนายอากร
ไปทำการภาชีอากร

วางใบตั้ง

มาตรา ๒๑ ทราน้ำนั้นให้เจ้าภาชีนายอากร มอบไว้ต่อกระทรวงเมือง แลเทศา
ภิบาลตามหัวเมืองนั้น ๆ แต่ตราตั้งให้เจ้าภาชีนายอากรถือไว้สำหรับตัว เมื่อเจ้าภาชีนายอา
กรได้แสดงตราตั้งวางทราน้ำแล้ว ให้กระทรวงเมืองแลเทศาภิบาลยอมให้เจ้าภาชีนายอากร
ผู้นั้นได้กระทำการ เกบภาชีแลทำอากรตามพระราชบัญญัติ

หมวด ๔ การส่งเงิน การส่งเงิน

มาตรา ๒๒ ให้เจ้าภาชีนายอากร ส่งเงินล่วงหน้าคราวหนึ่งแลเงินงวดทุกงวดตาม
วันแลจำนวนเงินที่เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กำหนดให้จนกว่าจะครบเงินซึ่งรับทำ
ปีหนึ่งแล้วจึงรับเงินล่วงหน้าคืนไป

ตีทรัพย์สินส่ง

มาตรา ๒๓ เจ้าภาชีนายอากร อาจตีทรัพย์สินสมบัติเป็นล่วงหน้าได้ ตามราคาซึ่ง
เจ้าจำนวนเห็นชอบแล้ว แต่จะส่งทรัพย์สินเป็นเงินงวดไม่ได้

ค่าธรรมเนียม

มาตรา ๒๔ เจ้าภาชีนายอากร จะต้องเสียค่าธรรมเนียมนอกจากเงินภาชีอากร
อีก คือ ค่าเฝ้าตามจำนวนเงินที่ส่ง ๕๐ สตางค์ ทุกแปดสิบบาทเท่านั้น

ส่งเงินมีใบเสร็จ

มาตรา ๒๕ เมื่อเจ้าภาชีนายอากร ฎากถูกขวงผู้เช่าหุ้นส่วน ใ้ส่งเงินล่วงหน้า
เงินงวดแลเงินค่าธรรมเนียม อย่างใดอย่างหนึ่งต่อเจ้าพนักงาน ฎาเจ้าภาชีนายอากรก็ตี

ให้เจ้าพนักงานตราเจ้าภาษีนายอากร ผู้รับเงินออกใบเสร็จให้ไปเป็นสำคัญ

จ่ายเงินล่วงหน้า

มาตรา ๒๖ ถ้าเจ้าภาษีนายอากรจะต้องปรับใหม่ บันคาต้องจ่ายเงินตามคำตัดสิน
อย่างไร ยังมีได้นำเงินมาส่งพันสามวัน ให้หักเงินล่วงหน้าจ่ายแทน ให้เจ้าภาษีนายอากร
นำเงินมาใช้เงินล่วงหน้าไม่เกิน ๗ วัน

ขายทอดตลาด

มาตรา ๒๗ ถ้าเจ้าภาษีนายอากร มีได้ส่งเงินล่วงหน้า เติมเงินล่วงหน้า ส่งเงิน
งวดแลเงินค่าธรรมเนียมตามกำหนด ให้เจ้าจำนวนขายทอดตลาดภาษีนายอากรนั้น อย่างว่า
ประมูลภาษีนายอากร ตั้งเจ้าภาษีนายอากรใหม่ ถอดเจ้าภาษีนายอากรประพฤตินั้นเสีย เงิน
คงขาดค่ากว่าเงินภาษีนายอากร ซึ่งรับทำเค็มเท่าใด ให้หักเงินล่วงหน้าใช้ เหลือนั้นให้คืนให้
ไปถ้าเงินล่วงหน้ายังไม่พอขาดอีกเท่าใด ให้คิดเอาแก่เจ้าภาษีนายอากรผู้กระทำผิดนั้นจนเต็ม

ชดไม่ส่งเงินงวด

มาตรา ๒๘ ห้ามมิให้เจ้าภาษีนายอากรอ้างเหตุต่าง ๆ มีติดเงินส่งของหลวงเป็น
ต้น มาชดไม่ส่งเงินล่วงหน้าเงินงวดแลเงินค่าธรรมเนียมเป็นอันขาด ถึงมาทว่าจะทุเลาหูล-
เกล้า ๆ ถวายฎีกา ก็อย่าให้เจ้าพนักงานกระทรวงพระคลังมหาสมบัติหยุดที่จะทำตามพระ
ราชบัญญัติ

หมวดที่ ๕ เจ้าภาษีนายอากร

ลูกซอง

มาตรา ๒๙ ถ้าเจ้าภาษีนายอากร จะขายขาดคัดตอนภาษีนายอากรให้แก่ผู้ใด ให้มา
ทำหนังสือสัญญาต่อเจ้าจำนวน ถ้าถ้าซื้อขายกันที่หัวเมือง ก็ให้ทำหนังสือสัญญาต่อเทศาภิบาล
มีใบบอกส่งสำนวนมายังกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ให้เรียกค่าธรรมเนียมในการทำหนังสือ
สัญญานับบิลละ ๑ บาท ถ้าการซื้อขายขาดคัดตอนมิได้กระทำตามพระราชบัญญัตินี้ มีคดีความ

ห้ามมิให้รับฟ้องไว้พิจารณา และห้ามมิให้ยอมให้ลูกชวง ผู้รับชื่อชาคัดตอคนเมื่ออำนาจทำการ
ได้ตามพระราชบัญญัติ แลการทำสัญญาขายชาคัดตอคนนี้ ห้ามมิให้เจ้าภานายอกรรับ
เงินจากลูกชวงมากกว่ากำหนดเงินที่ส่งหลวง ถ้าลูกชวงใดกระทำตามพระราชบัญญัติภา
อกร ต้องขายทอดตลาดเจ้าภานายอกรใหญ่ ต้องรับใช้เงินที่ลูกชวงไม่ได้ทำการคุม
เงินที่ส่งแล้วนั้นคืน

หุ้นส่วน

มาตรา ๓๐ บุคคลผู้ใดจะเข้าหุ้นส่วนแก่เจ้าภานายอกรรับผูกขาดทำภา
อกร
ถ้าอยู่ตามในกรุงเทพ ฯ ให้มาทำหนังสือสัญญาเข้าหุ้นส่วนด้วยกันต่อหน้าเจ้าจำนวน ถ้าหัว
เมืองให้ทำต่อหน้าเทศาภิบาล แลให้เรียกค่าธรรมเนียมฉบับละ ๑ บาท แลให้เทศาภิ
บาลมีใบบอกส่งสำเนาไปยังกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกรุงเทพ ฯ ถ้ามิได้กระทำตามนี้จะ
มีคดีวิวาทอย่างไรมิให้รับฟ้องไว้พิจารณา ถ้าได้กระทำหนังสือสัญญาต่อหน้าเจ้าพนักงานแล้ว
ถ้าเจ้าภานายอกรซึ่งมีชื่อในตราตั้ง ไม่มีทรัพย์สินจะส่งเงินหลวงแล้ว ต้องแบ่งหนี้สินคิด
เอาแก่ผู้เข้าหุ้นส่วนตามหุ้นส่วนที่เข้า

ชาคทุน

มาตรา ๓๑ ถึงโดยเจ้าภานายอกร ได้รับผูกขาดทำภา
อกร
ไปแล้ว จะได
กำไรแลชาคทุนอย่างไร ห้ามมิให้ยกเป็นเหตุมาช้จัดการส่งเงินงวด ตามพระราชบัญญัตินี้

ร้องชาคทุนฤาประมูลในระหว่างปี

มาตรา ๓๒ ห้ามมิให้เจ้าพนักงาน รับคำซึ่งเจ้าภานายอกร ฤาผู้ใดผู้หนึ่ง
จะยื่นเรื่องราวส่งภา
อกรคืนฤาร้องชาค และว่าประมูลภา
อกรในระหว่างปีที่ยังไม่ถึง
กำหนดว่า เว้นไว้แต่ภา
อกรรายใดที่เจ้าพนักงานได้ประกาศขายทอดตลาดตามมาตรา ๒๖

ยื่นบัญชี

มาตรา ๓๓ ถ้าเจ้าจำนวนบังคับให้เจ้าภานายอกรยื่นบัญชีภา
อกร ให้ยื่น
โดยสัตย์จริง แลให้ปฏิญาณทานบนไว้ด้วย ถ้าพิจารณาเป็นสัตย์ว่า บัญชีที่ยื่นนั้นเท็จให้-

ลงโทษโดยฐานพรางสัตยาธิฐาน

ฟังบังคับ

มาตรา ๓๔ ให้เจ้าภาชีนายอากรฟังบังคับบัญชา เจ้าจำนวนซึ่งบังคับถูกต้องด้วยพระราชบัญญัติแลชอบด้วยราชการ

ร้องทุกข์

มาตรา ๓๕ ถ้าเจ้าภาชีนายอากร มีการขัดข้องอย่างใด ในการเก็บภาษีอากร ให้มาแจ้งต่อเจ้าจำนวน เพื่อได้ช่วยอนุเคราะห์โดยชอบด้วยราชการ ถ้าเจ้าจำนวนบิดเบือนเสีย เจ้าภาชีนายอากรอาจร้องต่อเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเพื่อไต่วินิจฉัย

ยื่นรายงาน

มาตรา ๓๖ เจ้าภาชีนายอากร มีเหตุการณ์ในการเก็บภาษีอากรอย่างใด ซึ่งเกี่ยวกับราชการ ให้ทำรายงานมายื่นต่อเจ้าจำนวน ถ้าหัวเมืองให้ยื่นต่อเทศาภิบาลในเวลาอันสมควรจะเร็วได้

แต่งตั้งนาย

มาตรา ๓๗ เจ้าภาชีนายอากรคนเคี้ยวตาเป็นบริษัท แลนายประกันรับเรือนผู้ที่มีชื่อในตราตั้ง ณาผู้เช่าหุ้นส่วน ซึ่งได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติ แลจะต้องเป็นความตามโรงศาล ใช้ให้แต่งตั้งนายได้ตามกฎหมาย

ถอนน้ำ

มาตรา ๓๘ ถึงกำหนดพระราชพิธีถอนน้ำพิพัฒน์สัตยา เจ้าภาชีนายอากรนายประกันรับเรือน ซึ่งมีชื่อในตราตั้งต้องถอนน้ำพิพัฒน์สัตยา ทุกคราวกำหนดถ้าในกรุงเทพฯ ให้มาประชุมถอนน้ำพิพัฒน์สัตยา ที่หอรัษฎากรพิพัฒน์หัวเมืองพร้อมกับเทศาภิบาล

ปรับไหม

มาตรา ๓๙ ถ้าเจ้าภาษีนายอากรประพฤตินิดข้อสัญญาแลพระราชบัญญัตินี้ ซึ่งไม่ถึง จะต้องขายทอดตลาดภาษีอากรแลไม่มีข้อปรับไหมอย่างอื่น ที่แรงกว่าภาษีไม่มีเบี้ยปรับสำหรับ โทษ ให้ปรับไหมครั้งหนึ่งไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท แล้วแต่ควรแก่โทษานุโทษ

หมวดที่ ๖ หนี้หลวง

ทายหนี้

มาตรา ๔๐ ถ้าเจ้าจำนวน ฎากรมสารบาญชีทราบความว่า ผู้เป็นหนี้หลวงในกรม ซึ่งว่ากล่าว ทายฎาหนี้ให้แต่งเจ้าพนักงานไปยึดทรัพย์สมบัติรักษาไว้ แลทำบาญชีตีราคาตัด บาญชีหนี้ขึ้นให้เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพื่อได้ตัดสินให้เป็นการสำเร็จเด็ดขาด

ตัดสินหนี้หลวง

มาตรา ๔๑ ถ้าผู้เป็นหนี้หลวง ทายหนี้ให้ตัดสินตีทรัพย์สมบัติที่เก็บได้ ใช้เงินยัง ชาคเท่าใดให้ยกไปตั้งค้างแก่พวกเป็นหนี้รายเดียวกันที่ยังอยู่ ถ้าไม่มีหนี้ตายสูญ ให้ยกบาญชี หนี้หลวงเป็นสูญ ฎาหนี้ให้ตั้งในบาญชีหนี้เผื่อจะพบปะต่อไป

ขอใช้หนี้

มาตรา ๔๒ ถ้าผู้เป็นหนี้หลวง ผู้ใดอยากจะใช้หนี้หลวงให้เสร็จ และมีทรัพย์ไม่ พอเพียงพอ มาร้องขอส่งแลลดเท่าใด เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเห็นสมควร แล ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว อาจรับใช้หนี้ให้เป็นเสร็จกันได้เป็นราย

ห้ามทำภาษีอากร

มาตรา ๔๓ ผู้ใดที่ใดให้สินบน สิ้นน้ำใจแก่เจ้าพนักงาน เจ้าพนักงานจะรับฎา มิรับก็ตี พิจารณาเป็นสัจแลผู้ใดล้มละลายแล้วก็ตี มารับผูกขาดทำภาษีอากร ห้ามมิให้ยอม ให้รับทำเป็นอันขาด

อุทธรณ์

มาตรา ๔๕ ถ้าเจ้าภาษีนายอากร ผู้ต้องคำตัดสินของเจ้าพนักงานกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ โดยเห็นว่าไม่เป็นยุติธรรม และไม่ชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย อาจไปฟ้องร้องต่อศาล ฎีกาอุทธรณ์ได้ แต่ต้องร้องขอเสนาบดีกระทรวงพระคลังก่อน

ลักษณะเก็บแลบอายุชี

มาตรา ๔๖ เจ้าภาษีนายอากร ผู้รับผูกขาดภาษีอากรไปทำต้องทำบัญชีแลตรวจเก็บเงิน ตามลักษณะวิธีข้อบังคับแบบอย่างซึ่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังออกบังคับ

พระราชบัญญัติทรงตั้งไว้แต่ ณ วันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ.๑๑๑ เป็นวันที่ ๔๔๗๗ ในรัชกาลปัตยุบัน

ภาคผนวก ฎ.

พระราชบัญญัติพิทักษ์ภาษีภายใน ร.ศ.๑๑๑

หมวดที่ ๑ เริ่มพระราชบัญญัติ
นามเขตฯ แลกำหนดให้พระราชบัญญัติ

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกนามว่า พระราชบัญญัติพิทักษ์ภาษีภายใน ร.ศ.๑๑๑ สำหรับใช้ตลอดพระราชอาณาเขตสยาม และเขตเมืองใดจะให้ใช้พระราชบัญญัตินี้จะได้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา แลกำหนดให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ร.ศ.๑๑๒ สืบไป

เลิกพระราชบัญญัติเก่า

มาตรา ๒ เมื่อได้ประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้แล้ว ให้เลิกพระราชบัญญัติพิทักษ์ทองตราภาษีเสา ภาษีไต้ชันน้ำมันยาง ภาษีจากกันแซง ภาษีไม้รวกไม้ไผ่ป่า ภาษีไม้ค้ำไม้แดง ภาษีสุกร เบ็ดไก่ ภาษีพริกไทย ภาษีผักหม้อหวด ภาษีถ่วงงาปลาหู ภาษีเยื่อเคย ภาษีฝ้ายปอคราม ภาษีฝ้ายยาสูบ ภาษีไหมขึ้นึ่ง ภาษีปลาสดน้ำจืดแลน้ำเค็ม ภาษีน้ำตาลทราย ภาษีน้ำตาลมะพร้าว น้ำตาลโตนด อากรหม้อตาล ภาษีปูน ภาษีเหล็ก กะทะถ่าน ภาษีปูน ภาษีถ่านไม้ไผ่ป่า ภาษีมาคเรือโกลน ภาษีเกลือ ภาษีไม้ซอสักไม้กระยาเลย ภาษีน้ำอ้อย ภาษีน้ำมันมะพร้าว อากรคีมุก ค่าศัตราคีมุกแลภาษีมูลค้างคาวทั้งสิ้นนั้นเสียไม่ใช้อีกต่อไป

อธิบายคำ

มาตรา ๓ คำที่ใช้ในพระราชบัญญัตินี้ให้เข้าใจความหมาย ดังคำอธิบายต่อไปนี้
คำว่าเทศาภิบาล คือ ข้าราชการผู้ว่าราชการเมือง กรมการผู้ใหญ่ ซึ่งรักษา
ราชการในหัวเมืองนั้น ๆ แลกรมการผู้น้อยนายอำเภอ กำนัน ซึ่งรักษาการในแขวงตำบลนั้น ๆ

คำว่าเจ้าภาษี คือ ผู้ที่ได้รับอนุญาตจากราชธานีไทยไปจัดการตรวจเก็บภาษี

คำว่าค่านภาษี คือ ที่ตั้งตรวจภาษี

คำว่าโรงภาษี คือ ที่ตั้งเก็บภาษี

คำว่าสารวัด คือ เจ้าพนักงานผู้ตรวจภาษี

คำว่าสุลกการักษ์ คือ ผู้ที่เจ้าพนักงานตั้งให้เป็นผู้ตรวจภาษี

คำว่าผู้ตรวจ คือ ผู้ที่อนุญาตให้เจ้าภาษีตั้งให้เป็นผู้ตรวจภาษี

คำว่าใบตรวจ คือ หนังสือสำคัญสำหรับของต้องภาษี

คำว่าใบเสร็จ คือ หนังสือสำคัญในการที่ได้เสียภาษีแล้ว

คำว่าเจ้าพนักงานภาษี คือ รวมเจ้าภาษีอาชญาแทนเจ้าภาษีแลสารวัด สุลกการักษ์ผู้ตรวจค่านด้วยกัน

หมวดที่ ๒ เจ้าพนักงานเก็บภาษี

ตั้งข้อบังคับ

มาตรา ๔ เสนาบดีกระทรวงพระคลัง เป็นผู้รับผิดชอบในการสั่งให้จัดการเก็บภาษี มีอำนาจจะตั้งข้อบังคับ อธิบายความตามพระราชบัญญัตินี้ได้ เมื่อข้อบังคับของเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติตั้งไว้ โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแสดงในหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้เป็นอันใช้ได้เหมือนเป็นส่วนหนึ่งแห่งพระราชบัญญัตินี้

เจ้าหน้าที่การ เก็บภาษี

มาตรา ๕ เจ้าพนักงานกรมสรรพภาษี กระทรวงพระคลัง เป็นเจ้าหน้าที่จัดการตรวจเก็บภาษี นำเงินส่งพระคลัง ทำบัญชีแลรายงานชี้แจงข้อสงสัยด้วยพิกัดเปรียบเทียบการชดช้อยในเรื่องตรวจเก็บภาษีทั้งปวง แลเป็นผู้ตั้งสารวัดแลสุลกการักษ์ ตั้งค่านแลโรงเก็บภาษีด้วย

เจ้าภาษี

มาตรา ๖ ผู้ที่ได้รับตราตั้งจากเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ให้เป็นเจ้า

ภาษีเป็นผู้จัดการตรวจ เกษภาษีแลตั้งผู้ เกษภาษีแทนแลผู้ตรวจภาษีได้

พนักงานตรวจเก็บภาษี

มาตรา ๗ พนักงานตรวจเก็บภาษีมีอำนาจจะกระทำการได้ตามหน้าที่ คือสารวัตร
สุลการักษ์แลผู้ตรวจ มีอำนาจที่จะตรวจภาษี แลจับคนจับของที่ผิดได้ตามพระราชบัญญัติ แล
ผู้แทนเจ้าภาษีมีอำนาจที่จะเก็บภาษีได้

เทศาภิบาลแทน

มาตรา ๘ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ อาจจะมีมอบอำนาจให้เทศาภิบาล
ทำการแทนกรมสรรพภาษี เฉพาะเขตรเมืองนั้น ๆ ก็ได้

หมวดที่ ๓ พิกัดเก็บภาษี

ลคเพิ่มพิกัด

มาตรา ๙ ให้เจ้าภาษีเก็บภาษีแลให้ราษฎรยอมเสียภาษีในของที่ต้องภาษีตามพิกัด
มาตราต่อไปนี้ แลพิกัดนั้นพระเจ้าแผ่นดินจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เพิ่มพิกัดขึ้นฉะ
พิกัดลง แลเลิกพิกัดเสียทั่วไป ฉะนั้นเฉพาะเขตรณะเพาะราย โดยประกาศกระแสพระบรม
ราชโองการในหนังสือราชกิจจานุเบกษาได้

ตอนที่ ๑ ภาษีไม่ต่าง ๆ

ตอนที่ ๒ ภาษีเครื่องสูบต่าง ๆ

ตอนที่ ๓ ภาษีของบริโภค

ตอนที่ ๔ ภาษีสัตว์อาหาร

ตอนที่ ๕ ภาษีเชื้อเพลิง

ตอนที่ ๖ ภาษีของไซ

ตอนที่ ๗ ภาษีเครื่องก่อสร้าง

ตอนที่ ๘ ภาษีสิ่งสินค้าฝ่าย นุ่น คราม หนั่ง ไหม คีบูก

หมวดที่ ๔ วิธีเกบภาษี
ตั้งค่านแลโรงภาษี

มาตรา ๑๐ ที่ใดสมควรจะตั้งเป็นค่านตรวจภาษี ฤๅตั้งเป็นโรงเกบภาษี ให้
ประกาศให้ราษฎรทราบก่อนกำหนดไซ้ไม่ช้ากว่าหนึ่งเดือน

แวะคาน

มาตรา ๑๑ บันคาผู้จะไปมาทางนำทางบกมีของต้องพิกักภาษี ฤๅมีเหตุควรเจ้า
ภาษีจะสงสัยว่ามีของต้องภาษี ฤๅเจ้าภาษีใดบอกให้แวะที่คานภาษีโรงภาษี เมื่อมาถึงถา
ลวงคานภาษี โรงภาษี ให้แวะที่คานภาษีโรงภาษี เพื่อได้ตรวจสิ่งสินค้า แลให้เจ้าพนักงาน
งานตรวจภาษีเกบภาษี รับตรวจตราฤๅเกบภาษีโดยเร็ว อย่างให้ช้าเสียเวลาไปมาเกินสม-
ควรได้

ใบตรวจ

มาตรา ๑๒ ถ้าผู้ที่มีสิ่งของต้องพิกักภาษีลวงถามาถึงคานภาษี แลโรงภาษีให้ทำ
บัญชีถาบอกบัญชีสิ่งของต้องพิกักภาษีโดยสัตย์จริง เจ้าพนักงานภาษีจะได้ตรวจสอบ ถ้า
เจ้าพนักงานภาษียังไม่เกบภาษี แลเจ้าของสิ่งของต้องพิกักภาษีจะยังไม่จำหน่ายสิ่งของ
จนถึงคานภาษีฤๅโรงภาษีหน้า ให้เจ้าพนักงานภาษีออกใบตรวจภาษีให้ แลให้เจ้าของสิ่ง
ของต้องพิกักภาษีรับใบตรวจภาษี มีจำนวนสิ่งของชัดเจน บอกโรงภาษีที่จะเกบภาษีนำมา
ยื่นต่อคานภาษีฤๅโรงภาษีต่อมา เมื่อเจ้าพนักงานภาษีตามคานฤๅโรงภาษีในระยะทาง ได้
เห็นใบตรวจภาษีตรวจสิ่งของถูกต้องแล้ว ให้ปล่อยให้มาจนถึงโรงภาษีที่จะเกบจึงให้มาส่ง
ใบตรวจภาษี ให้รับใบเสร็จเสียภาษีแลถ้าเจ้าของสิ่งของต้องพิกักภาษี จะจำหน่ายสิ่งของ
ในระยะคานภาษีฤๅโรงภาษีใด ให้ขอเสียภาษีรับใบเสร็จของที่จะจำหน่ายนั้นมาด้วย ให้
เจ้าพนักงานภาษียอมชักภาษีโดยสะดวก

เกบภาษี

มาตรา ๑๓ เมื่อเจ้าภาษีฤๅผู้แทนเจ้าภาษีเกบภาษีสิ่งของอย่างใด เป็นเงินภาษี

เท่าไรให้ออกใบเสร็จให้แก่เจ้าของผู้เสียภาษี มีจำนวนสิ่งของ แลเงินภาษีลงสมุดมาศวัน
คืนให้ชัดเจนไปเป็นสำคัญ สำหรับคุมของที่ได้เสียภาษีแล้ว

เสียภาษี

มาตรา ๑๔ การเก็บภาษีนั้น ถ้าพิกัดเก็บเป็นส่วนลดให้เจ้าภาษี ฤาผู้แทนที่ราคา
สิ่งของ ตามราคาในเวลานั้นที่ค่าบลดนั้น จะขายทอดตลาดได้คิดชักภาษีเป็นเงิน ถ้าเจ้าของ
ผู้เสียภาษีไม่ยอมตามราคาที่ดี ให้ชักสิ่งของนั้นไว้เป็นส่วนภาษี ถ้าพิกัดเก็บเป็นเงิน เจ้า
ของผู้เสียภาษีไม่ยอมเสียเงิน ก็ให้ที่ราคาของตามราคาในเวลานั้น ที่ค่าบลดนั้น จะขายทอด
ตลาดได้ชักภาษีเป็นสิ่งของ แลสิ่งของที่ชักภาษีไว้ นั้น ถ้ามิใช่เป็นภาษีผูกขาดให้ขายทอดตลาด
นำเงินส่งพระคลัง

ยึดภาษีของไม่เสียภาษี

มาตรา ๑๕ ถ้าเจ้าของสิ่งของต้องพิกัดภาษีชักไม่ยอมเสียภาษี ฤายังไม่เสียภาษี
ให้เจ้าพนักงานภาษียึดสิ่งของนั้นไว้ จนกว่าจะได้เงินภาษี ถ้าถ้าเป็นสิ่งของจะเสียได้จะควร
ขายของนั้นเสียก่อนได้ยึดเงินไว้ก็ให้ขาย สุดแต่ให้เจ้าพนักงานภาษีระวางอย่าให้เสียของ ๆ
ราษฎรได้ แต่ถ้าจะขายเช่นนี้ต้องให้กระทรวงเมือง ฤาเทศาภิบาลเป็นพยานด้วย ราคาของ
นอกจากเงินภาษีนั้นให้คืนแก่เจ้าของไป

หมวดที่ ๕ การตรวจจับ

การตรวจจับ

มาตรา ๑๖ กรมกองตระเวรแลนายอำเภอ กำนัน ในกระทรวงเมือง แลกรมการ
นายอำเภอ กำนัน ในเทศาภิบาล เป็นเจ้าหน้าที่ตรวจจับผู้ลักลอบหนีภาษี บังฉ้อภาษี ทำผิด
พระราชบัญญัติในที่ใด ๆ ได้ แลสารวัตรผู้ถือหนังสือสำคัญกรมสรรพภาษี แลสุลการกำมผู้แต่ง -
เครื่องยศ แลผู้ตรวจซึ่งมีเครื่องหมายของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ มีอำนาจที่จะตรวจจับ
ผู้ลักลอบหนี ภาษี บังฉ้อภาษี ทำผิดพระราชบัญญัตินี้ที่ด่านภาษี ฤาที่โรงภาษีได้ แลมีอำนาจที่จะ

ไปตรวจจับได้ในที่อื่น แต่ต้องขอให้กรมกองตระเวร ภูานายอำเภอ กำนัน ในกระทรวง
เมือง แลกรมการนายอำเภอ กำนัน ในเทศาภิบาล เป็นผู้กำกับด้วย ก่อนที่จะกำกับนั้น
ต้องให้ผู้รับสินบลญาขอศาลก่อนว่ารู้เห็นโดยหลักฐาน ที่ควร เชื่อควรสงสัยโดยสัจจริง
ไม่ใช่การแกล้ง แต่ถ้าวจะตรวจภาษีอย่างเฉียวไม่จับ อาจตรวจแต่โดยลำพังได้ แต่ถ้าเป็น
คนในบังคับต่างประเทศ มีกงสุลอยู่ในเขต เมืองนั้น ให้ไปขอหนังสืออนุญาตตรวจแลหมาย
จับจากกงสุลชาตินั้นก่อน

จับส่ง

มาตรา ๑๗ เมื่อจับผู้หนีภาษี ฤาปิดบังฉ้อภาษีได้ ให้นำส่งต่อศาลกองตระเวรภู
เทศาภิบาล เพื่อไต่คดีสินชำระ ถ้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศ มีกงสุลอยู่ในเขต เมืองนั้น
ให้ส่งต่อกงสุลชาตินั้น

ห้ามตรวจจับกลางคืน

มาตรา ๑๘ ห้ามมิให้ตรวจจับภาษีในเวลากลางคืน เว้นไว้แต่มีผู้พาล่วงค่านภาษี
ฤโรงภาษีในเวลากลางคืน เมื่อฉนั้นขโมยเป็นเวลาฉีกคืน รัชชของ ลำบากที่จะส่ง ก็ให้คุม
ตัวไว้จนเช้าจึงส่งต่อเจ้าหน้าที่ชำระ

หมวดที่ ๖ การปรับโทษ

ไม่แวะค่าน

มาตรา ๑๙ ถ้าผู้ใดแกล้งไม่แวะค่านภาษีฤโรงภาษีตามมาตรา ๑๑ พิจารณาความ
เป็นสัจ ให้ปรับโทษครั้งหนึ่งไม่เกิน ๑๐๐ บาท

ลักลอบหนีภาษี

มาตรา ๒๐ ถ้าผู้ใดลักลอบหนีภาษี พิจารณาเป็นสัจให้ปรับโทษ ไม่เกินสี่เท่า
ของสิ่งซึ่งลักลอบหนีภาษี แลถ้าของซึ่งลักลอบภาษีมีราคามาก ให้ปรับโทษครั้งหนึ่งไม่เกิน
๒๐๐ บาท แลสิ่งของซึ่งลักลอบหนีภาษีนั้นจะริบเป็นหลวงด้วยก็ได้ ทั้งเรือฉล่อเกวียนฉา

พาหนะที่ทำสิ่งของลี้กอบหนีภาษีโดยพยายาม เรี่ยวแรง ซึ่งใครเห็นเป็นใจควย จะริบ
เป็นหลวงควยก็ได้

บิคมังภาษี

มาตรา ๒๑ ถ้าผู้ใดยื่นบัญชีต้องพิกักภาษีเท็จ ฤาบิคมังภาษีแต่มิได้ลี้กอบหนีภาษี
ฤาชคไม่เสียภาษีพิจารณาเป็นสัจย์ ให้ปรับใหม่ไม่เกินสองเท่าของที่บิคมัง แลถ้าของที่บิคมัง
ราคามาก ให้ปรับใหม่ครั้งหนึ่งไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท

ผิดข้อบังคับ

มาตรา ๒๒ ถ้าผู้ใดกระทำผิดข้อบังคับตามมาตรา ๔ พิจารณาเป็นสัจย์ ให้ปรับ
ใหม่ครั้งหนึ่งไม่เกิน ๕๐๐ บาท

จำจ่ายโทษ

มาตรา ๒๓ ถ้าผู้ใดต้องปรับใหม่ตามพระราชบัญญัตินี้ ไม่มีเงินเสียให้ทำโทษจำคุก
ฤาตาราง ใช้การหนัก ฤาไม่ให้ทำการหนักแทนเงินค่าปรับใหม่ตามกำหนดดังนี้ ต้องปรับ
ใหม่แต่ร้อยบาทลงมาให้จำคุกเดือนละ ๒๕ บาท แต่สองร้อยบาทลงมาให้คุกเดือนละ ๓๔ บาท
ต้องปรับใหม่เกินสองร้อยบาทขึ้นไป ให้จำคุกเดือนละ ๑๐๐ บาท แต่มิให้เกินสองเดือน

สินไหมพิไนาย

มาตรา ๒๔ ถ้าเป็นภาษีผูกขาดสิ่งของที่ต้องริบเป็นของเจ้าภาษี แต่เงินค่าปรับ
สินไหมเจ้าภาษีถึงเป็นพิไนายหลวงถึง ถ้ามิได้เป็นภาษีผูกขาดคงเป็นของหลวงทั้งสิ้น

มาตรา ๒๕ ถ้าผู้ใดต้องจับ ต้องฟ้องไม่มีความผิดโดยพิจารณาเป็นสัจย์ ให้ผู้ใดจับ
ฤาผู้ฟ้องเสียค่าปรับใหม่ให้แก่ผู้ต้องจับต้องฟ้องตามสมควรคุ่มที่เสียประโยชน์ แต่มิให้เกินค่า
ปรับใหม่ ถ้าต้องจับต้องฟ้องผิดจะตองเสีย

หมวดที่ ๘ ข้าราชการ

ศาลชำระ

มาตรา ๒๖ การชำระความตามพระราชบัญญัตินี้เป็นหน้าที่ของกระทรวงแลเทศบาลจะต้องทำโทษเกินอำนาจศาล ก็ให้ส่งต่อศาลสนามสถิตย์ยุติธรรม ถ้าไม่ยอมแก้กันข้างใดข้างหนึ่ง อาจมาอุทธรณ์ต่อศาลสนามสถิตย์ยุติธรรมได้ ถ้าจะฟ้องตรงแลจับส่งต่อศาลสนามสถิตย์ยุติธรรมก็ได้ แต่ถ้าข้างใดข้างหนึ่งมีพอใจในคำพิพากษาศาลอุทธรณ์สนามสถิตย์ยุติธรรม ก็ไปทูลเกล้าถวายฎีกา

จับมิไคของไค

มาตรา ๒๗ ถ้าหากจับผู้ลักลอบหนีภาษี ภาษีบังมิไค แต่สืบรู้โดยมีหลักตามมั่นคง เจ้าพนักงานภาษี เจ้าภาษี และผู้ไคผู้หนึ่งจะฟ้องให้เรียกผู้ลักลอบหนีภาษี ภาษีบังภาษีมาพิจารณา ก็ได้ แต่ต้องใหญ่ที่รัฐสภาลาก่อน ฝ่ายราษฎรก็มีเหตุจะฟ้องเจ้าภาษีได้ โดยเหตุที่กักขังผิดต่อพระราชบัญญัติเหมือนกัน

ให้ฟ้องภายใน ๓ เดือน

มาตรา ๒๘ บันดาคคีในเรื่องราวเกบภาษีนี้ ให้ฟ้องร้องแต่ภายใน ๓ เดือน นับแต่วันเกิดเหตุขึ้น ถ้าพ้นกำหนดแล้ว ห้ามมิให้รับไว้พิจารณา

ให้ชำระตัดสินเฉพาะเรื่องภาษี

มาตรา ๒๙ บันดาคคีในเรื่องตรวจเกบภาษีให้ฟ้อง แลชำระตัดสินแต่เฉพาะเรื่องภาษีอย่างเดียวในส่วนวนั้น ถ้าคดีเกี่ยวพันโดยหาว่าลักทรัพย์ ภาษีวาทชกคีเป็นต้น ให้แยกฟ้องแลพิจารณาตัดสินอีกฝ่ายหนึ่งต่างหาก ไม่เกี่ยวกับส่วนวนเรื่องภาษีนั้น

พระราชบัญญัติทรงตั้งไว้ ณ วันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ.๑๑ เป็นวันที่ ๘๘๗๗ ในรัชกาลปัจจุบัน

ภาคผนวก ฎ.

หนังสือกราบบังคมทูล เสนอความคิด เห็น เรื่องให้รัฐบาล เป็นผู้จัด เกมภาษี
ของสมเด็จพระนราธิปประพันธ์พงษ์ รong เสนาบดีกระทรวงพระคลัง

ทอรัชฎากรพิพจน์ วันที่ ๔ มีนาคม ร.ศ.๑๑๑

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ด้วยข้าพระพุทธเจ้า ได้คิดตรวจการภาษีอากรซึ่งยังมีได้จัดให้ตีได้เต็มที่ เห็นด้วย
เกล้า ๆ ว่าทางที่ดีที่สุด บันคาอากรต้องให้ผูกขาดเหมือนนานาประเทศใกล้เคียงที่มีอยู่ แต่
ส่วนภาษีนั้นถ้ายังเป็นผูกขาดอยู่ก็เป็นการสุกวิไสย ซึ่งจะจัดการให้ตีได้ถึงที่ ด้วยผูกขาดก็
หวังโลภอย่างเดียว เมื่อมีโอกาสจะได้เงินอย่างไรก็คงคิดอย่างนั้นสำคัญยิ่งกว่าเห็นประโยชน์
แผ่นดินและความสุขของราษฎร ทางที่ดีที่สุดก็ต้องจัดเป็นหลวง ทั้งจะได้รัฐบาลภาษีที่เก็บซึ่ง
ถ้าเป็นผูกขาดจริงไม่ได้นั้นด้วย ภาษีอย่างใดควรเลิก เมื่อรัฐบาลชี้ชัดแล้วจะได้คอยคิดคอย
จัดต่อไปภายหลังโดยลำดับ แต่ในปีแรกจะจัดหมคโครมเดียวไม่ไหวจะต้องผ่อนไปตามคราว
แจ้งอยู่ในหนังสือลงวันที่ ๑๓ ซึ่งได้ทูลเกล้าถวายพระราชบัญญัติภาษี นั้นแล้ว

ใน ร.ศ.๑๑๒ ข้าพระพุทธเจ้าได้หาถามกับหม่อมเจ้าเพิ่ม อธิบดีกรมสรรพากรเห็น
พอแก่กำลังจะจัดการได้ แลลงให้ผูกขาดตามภาษีซึ่งสอดคล้องเกล้าถวายมาแล้ว

การที่ให้เจ้าพนักงานเกมนั้น คงจะได้เงินน้อยกว่าผูกขาดบ้าง เพราะจะต้องเก็บ
ตามพิกัต เจ้าพนักงานทำผิดก็มีโทษคงมีทางที่กันการเกบเกินพิกัตได้ถนัด ยังเสียก็แต่จะไม่
เอาสุระเต็มพิกัต แต่การข้อนี้ถึงภาษีผูกขาดที่ผู้ไปจัดการนอกรันเองบ้างก็มี จำต้องอาไศรย
การตรวจตรากันเป็นสำคัญ ส่วนทางได้เปรียบเงินจะมากกว่าผูกขาดนั้นเห็นได้ว่า การผูก
ขาดต่างคนต่างจัดต้องเปลืองเงิน เงินใช้จ่ายมาก นี้รวมรายเดียวตัดเงินใช้จ่ายได้มาก
เงินขาดกับขึ้นคงจะพอตัวไม่ผิดกับผูกขาดได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ประมาณรายเงินใช้จ่ายขึ้นต่อ

ที่มา : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค.๑๔/๕, เรื่องภาษีอากรต่าง ๆ

พระราชบัญญัติการภาษีอากร ร.ศ.๑๑๑.

ที่ประชุมเสนาบดีในงบประมาณแล้ว การที่จัดได้เช่นนี้คงจะเป็นความเย็นแก่ราษฎร ๑) มีต้อง
 วนะค่านหลายแห่ง เพราะมีค่านเดียว ซึ่งแต่ก่อนต่างภาษีก็แยกค่านกันมากกว่ารวม ๒) มี
 ทางเกะกะรังแกน้อยๆแทบจะไม่มี แล ๓) เสียภาษีแต่ตามพิกัดท้องตรา เมื่อข้าพระพุทธเจ้า
 คำริจัดการทั้งปวงฟังสำเร็จลงปลายปี แลไม่มีเวลากวามบังคมทูลพระกรุณาด้วยไม่ทรงพระ
 ราชสำราญพระราชอาญาเป็นอันเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าได้ประกาศว่าประมวลแต่ที่ควรว่า นอก
 นั้นคิดจัดทำเป็นของหลวง ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้
 จัดการตามนี้แล้ว ก็จะได้รับพระราชทานจัดไป ถ้าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้คงเป็น
 ผูกขาดไปตามเดิม ได้พระราชทานพระกระแสพระบรมราชโองการในก่อนสิ้นปีแล้ว จะได้รับ
 พระราชทานออกประกาศว่าประมวลใหม่

อนึ่งการกรมศุลกากรแลการกรมสรรพภาษีที่เก็บภาษีเองขณะนี้แล้ว ก็เป็นการอย่าง
 เดียวกันรวมกันเป็นกรมเดียวได้ ไม่ต้องเปลืองเงินค่าจัดทำให้ทำการ แลตัดเงินค่าใช้จ่าย
 เฉพาะแต่ชั่วคราวประจำลงได้เกือบ ๗๐๐ ซึ่ง เมื่อเวลาตรวจงบประมาณ ข้าพระพุทธเจ้า
 ได้ชี้แจงในที่ประชุมก็เห็นชอบพร้อมกัน เพราะฉะนั้นข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรม
 ราชานุญาต ยกกรมสรรพภาษีไปรวมกับกรมศุลกากรทีเดียว

อนึ่งการภาษีไม่ชอบสักแลภาษีเกลื่อนนั้น บัดนี้พระยาโชฎึกราชเศรษฐีจัดการเก็บอยู่
 เมื่อได้จัดการ เก็บภาษีเองขณะนี้แล้วก็แยกค่านอยู่เป็น ๒ ค่าน เป็นเงินจ่ายถึงปีละ ๓๒๒ ซึ่ง
 ๙ บาท ถ้าทรงพระกรุณา ฯ ให้รวมในกรมศุลกากร คงจะตัดเงินได้อย่างน้อยก็ ๑๔๘ ซึ่ง
 ๙ บาท แต่การนี้ข้าพระพุทธเจ้ายังมีได้จัดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เพราะยังรอฟังพระ
 บรมราชกระแสอยู่ในงบประมาณที่ยื่นไปตามเดิม แต่ถ้าจะคิดไปยังมีการละดมละลายที่มีควร
 จ่ายนอกจากผลประโยชน์ที่พระยาโชฎึกราชเศรษฐีจะได้รับพระราชทานอีก ถ้าจัดรวมกันลด
 เงินได้อย่างน้อยปีละ ๑๔๘ ซึ่ง ๙ บาท แล้วจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน
 พระยาโชฎึกราชเศรษฐีเป็นกำลังรับราชการฉลองพระเดชพระคุณสักเท่าใดก็ยังคงคิดว่า

การจะควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า นราธิปฯ ขอเดชะ

ประวัติการศึกษา

ชื่อ นางสาวณัฏา ประภาพันธุ์

วุฒิการศึกษา เศรษฐศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม)

สถานศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๑๓

ทุนระหว่างการศึกษา ได้รับทุนบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา ๒๕๑๔ และ ๒๕๑๕

สถานที่ทำงาน คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง



ประวัติการศึกษา

ชื่อ นางสาวณัฏา ประภาพันธ์

วุฒิการศึกษา เศรษฐศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม)

สถานศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๑๓

ทุนระหว่างการศึกษา ได้รับทุนบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา ๒๕๑๔ และ ๒๕๑๕

สถานที่ทำงาน คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

